

**T.C.
BAŐKENT ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**ORTAOKUL (5-8. SINIFLAR) TÜRKÇE DERSİ ÖĞRETİM
PROGRAMI VE DERS KİTAPLARINDA ‘METİN TÜRÜ
FARKINDALIĞI’**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
SILA KIBRIS**

**TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. AHMET DEMİR**

ANKARA –2019

**T.C.
BAŐKENT ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**ORTAOKUL (5-8. SINIFLAR) TÜRKÇE DERSİ ÖĞRETİM
PROGRAMI VE DERS KİTAPLARINDA ‘METİN TÜRÜ
FARKINDALIĞI’**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
SILA KIBRIS**

**TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. AHMET DEMİR**

ANKARA –2019

KABUL ONAY

.....tarafından
hazırlanan

.....
.....
.....adlı bu çalışma jürimizce Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Kabul (sınav) Tarihi:...../...../.....

(Jüri Üyesinin Unvanı, Adı-Soyadı ve Kurumu):

İmzası

Jüri Üyesi : .....

Jüri Üyesi : .....

Jüri Üyesi : .....

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../20....

Prof. Dr. Füsun EYİDOĞAN

Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde; değerli bilgilerini benimle paylaşan, kendisine ne zaman danışsam bana kıymetli zamanını ayırıp sabırla ve büyük bir ilgiyle, bana faydalı olabilmek için elinden gelenin fazlasını sunan, her sorun yaşadığımda yanına çekinmeden gidebildiğim, güler yüzünü ve samimiyetini benden esirgemeyen, gelecekteki mesleki hayatımda da bana verdiği değerli bilgilerden faydalanacağımı düşündüğüm, kıymetli danışman hocam sayın Doç. Dr. Ahmet Demir'e sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Yüksek lisansa başlamam konusunda beni destekleyen, bu süreçte ilgi ve desteğini üzerimden hiç eksik etmeyen, en büyük motivasyon kaynağım anneme, maddi ve manevi her açıdan destek sağlayan en büyük destekçim babama, bana her konuda yardımcı olan kardeşlerime teşekkür ve minnetlerimi belirtmek isterim.

Tezimin yazılış aşamasında her an yanımda olan, bunun için her fedakârlığı yapan, anlayış ve sabrını hiç eksik etmeyen, her konuda yükümü hafifleten eşime sonsuz teşekkürler.

ÖZET

ORTAOKUL (5-8. SINIFLAR) TÜRKÇE DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI VE DERS KİTAPLARINDA ‘METİN TÜRÜ FARKINDALIĞI’

Sıla KIBRIS

Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ahmet DEMİR

ANKARA, 2019

Çalışmanın amacı, ortaokul (5-8. Sınıflar) Türkçe derslerinde, öğrencilerde geliştirilmesi beklenen ‘metin türü farkındalığı’nın yerini ortaya koymaktır. Bu bağlamda, 2018 yılı Türkçe Dersi Öğretim Programı (TDÖP), ‘metin türü farkındalığı’ açısından incelenmekte ve ‘metin türü farkındalığı’nın ortaokul (5-8. Sınıf) Türkçe dersi ders kitaplarına metin ve etkinlikler/sorular boyutuyla nasıl yansıdığı değerlendirilmektedir. TDÖP’de ‘metin türü farkındalığı’nı esas alan kazanımlar ve Programın sınıflara göre hangi türden metinlere yer verdiği dikkate sunulmaktadır. Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin türlere göre dağılımı ve ‘metin türü farkındalığı’nı esas alan etkinliklerin/soruların, öğrenme alanlarına göre dağılımı ele alınmakta; etkinlikler/sorular ‘metin türü farkındalığı’ çerçevesinde değerlendirilmektedir. Araştırmanın kapsamını TDÖP ve 2018-2019 eğitim-öğretim yılında okutulan MEB yayını ortaokul (5-8. Sınıf) Türkçe dersi ders kitapları oluşturmaktadır. Nitel araştırma özelliği gösteren çalışmamızda döküman analizi yöntemi kullanılmaktadır. Çalışmanın sonucunda, TDÖP’de metin çeşitliliğine önem verildiği ve kazanımların bu çeşitliliği destekler nitelikte olduğu gözlemlenmiştir. Ortaokul (5-8. Sınıflar) Türkçe dersi ders kitaplarında yer verilen metinlerde de tür çeşitliliğine ve metin türlerinin sınıf seviyelerine uygunluğuna dikkat edilmiştir. ‘Metin türü farkındalığı’nı esas alan etkinliklere/sorulara da ders kitaplarında çokça yer verilmiş ve öğrenme alanlarına göre dağılımı yapılmıştır. ‘Metin türü farkındalığı’nı esas alan etkinliklerin/soruların, öğrenme alanlarına göre dağılımına bakıldığında; yazma ve okuma öğrenme alanlarına daha fazla yer verilirken konuşma ve dinleme/izleme öğrenme alanlarıyla ilgili daha az sayıda etkinliğe/soruya yer verildiği görülmüştür. ‘Metin türü farkındalığı’nı esas alan etkinliklerin/soruların, bilgi ve kavrama düzeyinde kalmayıp uygulama ve analiz basamaklarına da çıktığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Ortaokul (5-8. Sınıflar) Türkçe ders kitapları, öğrenme alanları, metin, metin türü, metin türü farkındalığı,

ABSTRACT

‘TEXT GENRE AWARENESS’ IN TURKISH LESSON PROGRAM AND TEXTBOOKS IN SECONDARY SCHOOL

Sıla KIBRIS

Master Thesis, Institute of Educational Sciences

Supervisor: Assoc. Prof. Ahmet DEMİR

ANKARA, 2019

The aim of the study is to reveal the position of ‘text genre awareness' which is expected to be developed in the secondary school (5th-8th grade) Turkish courses. In this context, the Turkish Lesson Curriculum (TLC) for the 2018 is examined in terms of text genre awareness and how it is reflected to the students through activities/questions in Turkish lesson books of secondary school (5th-8th grade). In the TLC, learning outcome based on the text genre awareness and the genre of texts that the Program has given according to the classes are presented. The distribution of texts in Turkish textbooks by genres is discussed and activities/questions are evaluated within the framework of text genre awareness. The study compasses the Turkish textbooks for secondary school (5th-8th grade) which is published by Turkish Ministry of National Education. Document analysis method is used in our study which is a qualitative research. As a result of the study, it has been observed that text diversity is important in the TLC and that the learning outcomes support this diversity. Secondary School (5-8. Classes) textbooks included in Turkish course textbooks have also paid attention to the diversity of species and the appropriateness of class levels of the text genres. The activities/questions based on the text genre awareness were also included in the textbooks and were distributed according to the fields of learning. Considering the distribution of activities/questions based on text genre awareness according to learning areas; While writing and reading learning areas are given more space, it is seen that there are fewer activities/questions related to speaking, listening and watching learning areas. It can be said that the activities/questions based on the text genre awareness are not only at the level of knowledge and understanding but also in the application and analysis steps.

Keywords: Secondary school Turkish textbooks, learning areas, text, text genre, text genre awareness

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	II
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
TABLolar LİSTESİ	VII
KISALTMALAR	VIII
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	1
1.2. Araştırmanın Problem Durumu	3
1.2.1. Araştırmanın Ana Problem Durumu	3
1.2.2. Araştırmanın Alt Problemleri.....	4
1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	4
1.4. Araştırmanın Yöntemi	4
1.5. Araştırmanın Sayıtları.....	5
1.6. Çalışmanın Kuramsal Çerçevesi	6
1.6.1. Türkçe Eğitiminde Öğrenme Alanları.....	6
1.6.1.1. Dinleme Eğitimi	8
1.6.1.2. Okuma Eğitimi	10
1.6.1.3. Konuşma Eğitimi.....	14
1.6.1.4. Yazma Eğitimi.....	17
1.6.2. Metin ve Metin Türleri.....	20
1.6.3. Metin Türü Farkındalığı	25
1.6.4. Türkçe Eğitiminde Metin Seçimi ve Kullanımı	30
2. 2018 YILI <i>TÜRKÇE DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI</i> 'NDA 'METİN TÜRÜ FARKINDALIĞI' VE SINIF SEVİYELERİNE GÖRE METİN SEÇİMİ.....	36
2.1. 2018 Yılı Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda 'Metin Türü Farkındalığı'nı Esas Alan Beşinci Sınıf Kazanımları.....	37
2.2. 2018 Yılı Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda 'Metin Türü Farkındalığı'nı Esas Alan Altıncı Sınıf Kazanımları.....	39

2.3. 2018 Yılı Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda 'Metin Türü Farkındalığı'nı Esas Alan Yedinci Sınıf Kazanımları	43
2.4. 2018 Yılı Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda 'Metin Türü Farkındalığı'nı Esas Alan Sekizinci Sınıf Kazanımları	46
2.5. 2018 Yılı Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda Metin Türlerinin Sınıf Seviyelerine Göre Dağılımı	50
3. ORTAOKUL (5-8. SINIFLAR) TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA YER ALAN METİNLERİN SINIF SEVİYESİNE VE METİN TÜRLERİNE GÖRE DAĞILIMI.....	52
3.1. Beşinci Sınıf Türkçe Dersi Ders Kitabında Yer Alan Metinlerin Türleri	52
3.2. Altıncı Sınıf Türkçe Dersi Ders Kitabında Yer Alan Metinlerin Türleri	54
3.3. Yedinci Sınıf Türkçe Dersi Ders Kitabında Yer Alan Metinlerin Türleri.....	56
3.4. Sekizinci Sınıf Türkçe Dersi Ders Kitabında Yer Alan Metinlerin Türleri.....	58
4. ORTAOKUL (5-8. SINIFLAR) TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA YER ALAN VE 'METİN TÜRÜ FARKINDALIĞI'NI ESAS ALAN ETKİNLİKLER/SORULAR	60
4.1. Beşinci Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan ve 'Metin Türü Farkındalığı'nı Esas Alan Etkinlikler/Sorular	60
4.2. Altıncı Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan ve 'Metin Türü Farkındalığı'nı Esas Alan Etkinlikler/Sorular	84
4.3. Yedinci Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan ve 'Metin Türü Farkındalığı'nı Esas Alan Etkinlikler/Sorular	104
4.4. Sekizinci Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan ve 'Metin Türü Farkındalığı'nı Esas Alan Etkinlikler/Sorular	121
SONUÇ VE ÖNERİLER	134
KAYNAKLAR.....	142

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Beşinci Sınıf ‘Metin Türü Farkındalığı’ nı Esas Alan Kazanımlar	37
Tablo 2. Altıncı Sınıf ‘Metin Türü Farkındalığı’ nı Esas Alan Kazanımlar	39
Tablo 3. Yedinci Sınıf ‘Metin Türü Farkındalığı’ nı Esas Alan Kazanımlar.....	43
Tablo 4. Sekizinci Sınıf ‘Metin Türü Farkındalığı’ nı Esas Alan kazanımlar	46
Tablo 5. TDÖP’ye Göre Metin Türlerinin 5-8. Sınıflara Göre Dağılımı	50
Tablo 6. Beşinci Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Metinlerin, Türlerine Göre Dağılımı	52
Tablo 7. Altıncı Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Metinlerin, Türlerine Göre Dağılımı	54
Tablo 8. Yedinci Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Metinlerin, Türlerine Göre Dağılımı	56
Tablo 9. Sekizinci Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Metinlerin, Türlerine Göre Dağılımı	58
Tablo 11. Altıncı Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan ve ‘Metin Türü Farkındalığı’ nı Esas Alan Etkinliklerin/Soruların Metinlere ve Öğrenme Alanlarına Göre Dağılımı.....	84
Tablo 12. Yedinci Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan ve ‘Metin Türü Farkındalığı’ nı Esas Alan Etkinliklerin/Soruların Metinlere ve Öğrenme Alanlarına Göre Dağılımı.....	104
Tablo 13. Sekizinci Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan ve ‘Metin Türü Farkındalığı’ nı Esas Alan Etkinliklerin/Soruların Metinlere ve Öğrenme Alanlarına Göre Dağılımı.....	121

KISALTMALAR

MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
TDK	Türk Dil Kurumu
TDÖP	Türkçe Dersi Öğretim Programı

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Ortaokul (5-8. Sınıflar) Türkçe ders kitaplarının; metin seçimi, metin türü ve söylem çeşitliliği, metinlerin türlerinin güzel örneklerinden seçilmesi, metinlerin ders kitaplarına öğrencilerde sınıf seviyelerine uygun bir yapıda, ‘metin türü farkındalığı’ını geliştirir biçimde dengeli dağıtılması ve öğrencilerin ‘metin türü farkındalığı’ını geliştirici etkinliklere/sorulara yer verilmesi gibi açılardan ele alınması gerekir.

Bu kavramların bir yönüyle de öğrenci-odaklılıkta anlam kazanan ‘metin türü farkındalığı’ ile ilişkili olduğunu söylemek gerekir. Çünkü, her metin türü kendine özgü dilsel, söylemsel dinamiklerle inşa edilir; öyküleyici, betimleyici, şiirsel, tartışmacı, örneklendirici vb. çeşitli anlatım biçimlerini beraberinde getirir ve hedef kitleye de yarattığı ‘söylem(ler)’le ulaşır. Metin bilgisi ve metinden hareketle metin-içi, metin-dışı ve metinler arası anlamlandırma süreçleri; metnin içerik, biçim, yapı özellikleri kadar ‘tür’ özellikleriyle de doğrudan ilintilidir. Öğrencilerin ‘metin türü farkındalığı’ını geliştirmek amacıyla, *Türkçe Dersi Öğretim Programı*’na bütün öğrenme alanlarını (dinleme/izleme, okuma, konuşma ve yazma) kapsayacak şekilde ‘metin türü farkındalığı’ını esas alan kazanımlar yerleştirmek, Türkçe dersi ders kitaplarında tür ve söylem çeşitliliğine dayalı metin seçimini incelemek, metinleri ders kitaplarına öğrencilerin gelişimlerine, dolayısıyla da sınıf seviyelerine uygun olarak ‘tür’ çeşitliliğiyle ve dengeli bir şekilde yerleştirmek, öğrencilerin ‘metin türü farkındalığı’ını geliştirirken anlama ve anlatma becerilerini yukarılara taşıyan etkinliklere/sorulara yer vermek Türkçe eğitimini işlevsel ve verimli kılmanın başlıca yollarındandır. Hikâye, masal, şiir, tiyatro, efsane, destan, makale, deneme, anı, biyografi, haber metinleri, film vb. farklı türden metinlerin ‘tür’le ilişkili olarak yapı, içerik, biçim, dil ve anlatım özelliklerini kavramak, türlerin iç içe geçtiği çoklu/karma tür yapılarını taşıyan metinleri yorumlamak, farklı türden metinlerin içerdikleri söylemleri ve söylemin beraberinde getirdiği dilsel dinamikleri fark etmek, anlatım süreçlerini ‘metin türü farkındalığı’yla gerçekleştirmek, duygu, düşünce ve hayallerini tür ve söylem çeşitliliğiyle anlatabilmek, iletişim amacına uygun metinler yaratabilmek, ortaokul öğrencilerinde geliştirilmesi beklenen kazanımlardandır.

Dolayısıyla ortaokul (5-8. Sınıflar) Türkçe derslerinde öğrencilere yönelik ‘metin türü farkındalığı’nın bütün öğrenme alanları (dinleme/izleme, okuma, konuşma, yazma) üzerinden ayrıca ele alınması gerekir. Diğer bir ifadeyle öğrencilerin; karşılaştıkları metni anlamlandırma sürecinde tür ve söylem özelliklerine dair bilgilerini harekete geçirmeleri, metnin dünyasına derinlemesine girebilmeleri, metni ‘tür’ özellikleriyle ilişkili bir çerçevede yapı, içerik, biçim, dil ve anlatım özellikleriyle daha etkin olarak çözümlayebilmeleri, yorumlayıp değerlendirebilmeleri, anlamlandırma sürecini daha derin ve geniş bir bakış açısıyla gerçekleştirmeleri, konuşma ve yazma öğrenme alanları üzerinden de metin yaratma süreçlerini ‘tür’ ve ‘söylem’ farkındalığına dayalı olarak gerçekleştirmeleri, bu doğrultuda dil ve anlatımı, iletişim amaçlarına uygun bir şekilde yapılandırmaları, dilsel stratejilere başvurmaları vb. için öğrencilerde ‘metin türü farkındalığı’nın geliştirilmesi önemlidir. ‘Metin türü farkındalığı’nı esas alan kazanımları içselleştirmeleri, öğrencilerin anlama ve anlatma becerilerinin etkin ve verimli kılınmasında, geliştirilmesinde başlıca etmenlerdendir. Bu bakımdan 2018 yılı *Türkçe Dersi Öğretim Programı*’nın (TDÖP) ve ortaokul Türkçe dersi ders kitaplarının da ‘metin türü farkındalığı’ çerçevesinde ele alınması, Programda yer alan kazanımların, ortaokul (5-8. Sınıflar) Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin, etkinlik ve soruların bu doğrultuda değerlendirilmesi, Türkçe eğitiminde ‘metin türü farkındalığı’nın yeri ve önemi ile ilgili değerlendirmeler için akademik bir içerik sunacaktır.

Bu bağlamda çalışmamız; ortaokul (5.-8. Sınıflar) Türkçe derslerinin ana çerçevesini belirleyen ve kullanımda olan 2018 yılı *Türkçe Dersi Öğretim Programı*’nı (TDÖP) Türkçe öğretiminin başlıca konularından biri olan ‘metin türü farkındalığı’ noktasından ele alması, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında ortaokul (5-8. sınıflar) Türkçe derslerinde kullanılan, MEB yayını ders kitaplarına (güncel kitaplara), ‘metin türü farkındalığı’ üzerinden eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşması bakımından önemlidir. Dolayısıyla araştırmanın başlıca amacı, *Türkçe Dersi Öğretim Programı* (TDÖP)’nı, Programdaki kazanımları (her bir öğrenme alanındaki), ortaokul Türkçe dersi ders kitaplarını (metinleri, metinlere yönelik hazırlanan etkinlikleri/soruları) ‘metin türü farkındalığı’ üzerinden değerlendirmektir. Diğer bir ifadeyle çalışmada, ortaokul Türkçe dersleri kapsamına giren kazanımlar, metinler, etkinlikler, sorular vb. öğeler üzerinden ‘metin türü farkındalığı’na dair mevcut durumu ortaya koymak, mevcut duruma dair tespitlerle ilişkili olarak da ortaokul seviyesinde Türkçe derslerinde ‘metin türü

farkındalığı'nın yerini, önemini, işlevlerini, 'hedef kitleye görelilik' (sınıf seviyelerine göre gösterdiği değişkenlik) çerçevesinde beliren hususiyetleri, öğrencilerin anlama-anlatma becerilerinin geliştirilmesindeki katkılarını vb. değerlendirmek amaçlanmaktadır.

Bu doğrultuda çalışmamızda ortaokul (5-8. Sınıflar) Türkçe derslerinde metin seçimi ile ilgili hususiyetler metinlerin türsel boyutlarıyla sınırlı bir çerçevede ele alınacak; metinler ve etkinlikler/sorular hedef kitleye uygunluk, sınıf seviyelerine görelilik, metinsel/türsel/söylemsel çeşitlilik, metin seçiminde dikkat edilen noktalar, metinlerin işlevselliği gibi ögeler bakımından incelenecektir. Dolayısıyla çalışma; 'metin türü farkındalığı' üzerinden TDÖP'yi kazanımlar ve öğrenme alanları, ortaokul Türkçe dersi ders kitaplarını ise metin seçimi ve metin kullanımı (etkinlikler/sorular aracılığıyla) bakımından ele alması, Türkçe derslerinin içeriğini belirleyen eğitim materyalleri üzerinden öğrencilerde gerçekleşen/gerçekleşmesi beklenen 'metin türü farkındalığı'nı irdelemesi ve türsel çeşitlilik bağlamında metinlerin mevcut ders kitaplarındaki durumunu ortaya koyması bakımından önemlidir. Çalışmanın 'metin türü farkındalığı'na, öğrencilerde geliştirilecek 'metin türü farkındalığı'nın Türkçe eğitimindeki yeri ve önemine dikkat çekmesi, ortaokul (5-8. Sınıflar) Türkçe derslerinde 'metin türü farkındalığı'nın mevcut durumunu ortaya koyması bakımından Türkçe eğitimi alanına katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

1.2. Araştırmanın Problem Durumu

1.2.1. Araştırmanın Ana Problem Durumu

Çalışmamızın ana problem durumu, "Ortaokul (5-8. Sınıflar) Türkçe derslerinde 'metin türü farkındalığı'nın yeri nedir?" sorusunda anlam bulmaktadır. Dolayısıyla çalışmanın içeriği; bu soruya, 'metin türü farkındalığı'nın TDÖP'ye (kazanımlar açısından) ve 2018-2019 eğitim-öğretim yılında kullanılan, MEB yayını ortaokul Türkçe dersi ders kitaplarına (metinler ve metnin işlenişine yönelik etkinlikler/sorular açısından) nasıl yansıdığını ortaya koymak yönündeki cevaba dayalı olarak şekillenmektedir. Bu bağlamda, çalışmamızda ortaokul (5-8. Sınıflar) Türkçe derslerinde 'metin türü farkındalığı'nın Programdaki (öğrenme alanları ve kazanımlar) ve ders kitaplarındaki (metinler ve etkinlikler/sorular) yeri irdelenmektedir.

1.2.2. Araştırmanın Alt Problemleri

Çalışmamızda, ana problem durumunu destekleyici ve açıklayıcı içerikte şu alt sorulara cevap aranmaktadır:

- TDÖP’de, ‘metin türü farkındalığı’ni esas alan kazanımlar nelerdir ve bu kazanımların sınıf seviyelerine ve öğrenme alanlarına (dinleme/izleme, okuma, konuşma ve yazma) göre dağılımı nasıldır?
- TDÖP, ortaokul (5-8. Sınıflar) Türkçe dersleri için sınıf seviyelerine göre metin türü seçiminde nasıl bir yönlendirmede bulunmaktadır?
- Ortaokul Türkçe dersi ders kitaplarında yer alan metinlerin ‘tür’ dağılımı nasıldır? Tür ve söylem çeşitliliği sağlanmış mıdır?
- Ortaokul Türkçe dersi ders kitaplarında ‘metin türü farkındalığı’ni esas alan etkinliklerin/soruların toplam etkinliklere/sorulara oranı nedir?
- Ortaokul Türkçe dersi ders kitaplarında ‘metin türü farkındalığı’ni esas alan etkinliklerin/soruların özellikleri, tipolojisi nedir?
- Ortaokul Türkçe dersi ders kitaplarında ‘metin türü farkındalığı’ni esas alan etkinliklerin/soruların öğrenme alanlarına göre dağılımı nasıldır?

1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışmamızın çerçevesini belirleyen kavram ‘metin türü farkındalığı’dır. Çalışmada ortaokul Türkçe derslerinde öğrencide geliştirilmesi beklenen ‘metin türü farkındalığı’ ele alındığından çalışma, Türkçe dersinin kapsamına giren 2018 yılı *Türkçe Dersi Öğretim Programı* (TDÖP) ve MEB yayını (2018- 2019 eğitim-öğretim yılında kullanılan) ortaokul (5-8. Sınıflar) Türkçe dersi ders kitapları ile sınırlandırılmıştır.

1.4. Araştırmanın Yöntemi

Çalışma, nitel bir araştırmadır ve nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman analizi yöntemi kullanılmaktadır.

En genel anlamıyla doküman analizi; araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Bu çerçevede, çalışmamızda doküman analizi yapılarak 2018 yılı TDÖP ve ortaokul (5-8. sınıflar) Türkçe dersi ders kitapları (ders kitaplarındaki metinler ile etkinlikler/sorular), ‘metin türü farkındalığı’ esas alınarak incelenmektedir. TDÖP, ‘metin türü farkındalığını’ esas alan kazanımlar, bu kazanımların öğrenme alanlarına (dinleme/izleme, okuma, konuşma ve yazma) göre dağılımı ve hangi türden metinlerin hangi sınıf seviyelerinde okutulacağına dair çerçeve içerik bakımından; ders kitapları ise sınıf seviyelerine göre metin türleri, metin çeşitliliği ve ‘metin türü farkındalığı’ nı esas alan etkinlikler/sorular bakımından incelenmektedir.

‘Bulgular ve tartışmalar’ ders kitaplarına alınan metinlerin sınıf seviyelerine ve türlere göre dağılımı, ‘metin türü farkındalığı’ nı esas alan etkinliklerin/soruların tüm etkinliklere/sorulara göre oranı, etkinliklerin/soruların öğrenme alanlarına (dinleme/izleme, okuma, konuşma, yazma) göre sayısal dağılımı vb. nicel verilerle de desteklenmektedir.

1.5. Araştırmanın Sayıltıları

Çalışmamızın çerçevesini oluşturan sayıltılar şöylece sıralanabilir:

- Ortaokul (5-8. Sınıf) Türkçe derslerinde, Türkçe eğitimi bir yönüyle öğrencilerde ‘metin türü farkındalığı’ nı geliştirmekle ilgilidir.
- TDÖP’de yer alan kazanımların bir kısmı ‘metin türü farkındalığı’ nı esas almaktadır.
- TDÖP’de ‘metin türü farkındalığı’ nı esas alan kazanımlar öğrenme alanlarına (dinleme/izleme, okuma, konuşma ve yazma) göre yerleştirilmiştir.
- Ortaokul Türkçe dersi ders kitaplarında ‘tür’ bakımından metin çeşitliliği esas alınmıştır.
- Ortaokul Türkçe dersi ders kitaplarında öğrenme alanlarına göre yerleştirilen ve ‘metin türü farkındalığı’ nı esas alan etkinlikler/sorular vardır.

1.6. Çalışmanın Kuramsal Çerçevesi

1.6.1. Türkçe Eğitiminde Öğrenme Alanları

Türkçe eğitimi, dil eğitiminde olduğu gibi 4 temel öğrenme alanı üzerine kurulur. Bu öğrenme alanları; dinleme, konuşma, okuma ve yazmadır. 2018 yılı *Türkçe Dersi Öğretim Programı*'nda (TDÖP), 'dinleme' öğrenim alanı 'izleme' ile birlikte yer alır. Dolayısıyla 'izleme' öğrenme alanı, 'dinleme'nin içeriği ve kazanımlarıyla iç içe değerlendirilir (MEB, 2018). Bu becerilerden özellikle dinleme/izleme ve konuşma, çocuklar için ilk dönemlerden itibaren etkin olarak kullanılan alanlardır ve Türkçe eğitimi, dil edinimi sürecinde etkin olarak kullanılan dinleme/izleme ve konuşma öğrenme alanlarıyla birlikte, bireylerin okuma ve yazma becerilerini geliştirmeyi amaç edinir.

Okuma, dinleme/izleme alanlarında, anlamaya dair yöntem ve teknikler üzerinden bireylerin anlama becerilerini geliştirmek amaçlanırken (Özbay 2009, Özbay 2010, Şimşek ve Gündüz 2011a), konuşma ve yazma öğrenme alanlarında anlatmaya dayalı yöntem ve teknikler üzerinden bireylerin anlatma becerilerini, kendilerini sözlü, yazılı ve görsel araçlarla ifade edebilme becerilerini geliştirmek esas alınır (Göçer 2018, Şimşek ve Gündüz 2011b, Özbay 2015). TDÖP'de de Türkçe eğitiminin başlıca amacının "(öğrencilerin) dinleme/izleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin geliştirilmesi" (MEB, 2018: 8) olduğu, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nda ifade edilen Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları ve Temel İlkeleri doğrultusunda hazırlanan Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın özel amaçları arasında ilk sıraya konularak dikkate sunulmuştur.

Anlama ve anlatma becerileri olarak konuşma ve yazma, anlatma yetisine yönelik beceriler olarak görülürken alanyazında 'üretken/aktif' dilsel beceriler olarak tanımlanmaktadır. Dinleme ve okuma ise bireyin algılama, anlama anlamlandırma gücüne yönelik beceriler olarak alanyazında 'alıcı/pasif' beceriler olarak da adlandırılmaktadır (Yıldız, 2015: 431). Bu bakımdan okuma, dinleme, izleme gibi öğrenme alanları sözlü, yazılı ve görsel araçlarla sunulan bir içeriğin anlamlandırılması ve anlamlandırma süreçleri üzerinden bireyin anlama becerisinin geliştirilmesine bağlı olduğundan bireyi 'alıcı' olarak; konuşma ve yazma ise bireyi kendisini sözlü, yazılı ve görsel araçlarla ifade etmeye sevk ettiğinden ve bireyin anlatma becerisini geliştirilmesini esas aldığından bireyi 'üretici/üretken' olarak konumlandırır. 'Alıcı-verici/üretici' şeklindeki konumlanma, her durumda, birey için dil eğitiminde ana

malzemenin ‘metin’ olması yönünde bir sonuç doğurur. Dil eğitiminde bir metni anlamlandırma veya bir metin üretme eylemi doğal olarak öğrenme alanlarının birbirleriyle ilişkili olduğu ve birbirlerini desteklediği sonucunu doğurur. Çünkü ‘alıcı’ konumundaki bireyin anlama becerilerindeki gelişkinlik, genişlik, doğal olarak ‘üretici’ konumdaki anlatma becerilerinin de daha geniş ve gelişkin olmasını sağlamaktadır.

Dil eğitiminde öğrenme alanlarının bütünleşik bir şekilde yapılandırılması gerekliliğine TDÖP’de şöyle dikkat çekilir:

“Öğretim programlarında insan gelişiminin bir bütün olduğu ilkesi ile hareket edilmiştir. İnsanın farklı gelişim alanlarındaki özellikleri birbirleri ile etkileşim hâindedir. Söz gelimi dil gelişimi düşünce gelişimini etkiler ve düşünce gelişiminden etkilenir. Bu sebeple öğretmenlerden, öğrencinin edindiği bir kazanımın, gelişimde başka bir alanı da etkileyeceğini dikkate alması beklenir.” (MEB, 2018: 7).

Öğrenme alanlarının bütünleşik bir biçimde ele alınması ve birbirleriyle ilişkileri bakımından birbirlerini destekleyici ve bütünleyici şekilde yapılandırılması gerektiği çağdaş dil eğitiminde dikkat çekilen başlıca noktalardandır (Yıldız, 2015: 441). Demirel ve Şahinel, öğrenme alanlarının bütünleşik olarak yapılandırılması gerekliliğine şöyle dikkat çeker: “Öğrenme alanları (alan öğrenmeler); sınıf seviyesine göre ardışık olarak eğitim basamaklarında yer alan ilgili kazanımların bir bütün oluşturduğu öğrenmeyi organize eden bir yapıdır” (2006: 16). Doğal olarak bu alanların bütünleşik, iç içe ve birbirlerini destekleyici içerikle yapılandırılması her bir öğrenme alanında dil eğitiminin daha verimli olması adına önemlidir.

İnsan yaşamında “bireysel gelişim aracı, iletişim aracı, öğrenme aracı, zihinsel becerileri geliştirme aracı, sosyal gelişim aracı” olan dili (Güneş, 2007: 24) öğrencilerin, kendi yaşamlarında etkin kullanımları, ortaokul Türkçe derslerindeki Türkçe eğitiminin etkin ve verimli yapılandırılmasıyla doğrudan ilişkilidir. Bu bakımdan Türkçe eğitiminde öğrenme alanlarının ‘metin-odaklı’ yapılandırılması, öğrencilerin ‘metin’ler üzerinden anlama ve anlatma becerilerini geliştirmeleri, yaşam boyu öğrenme bakımından da önemlidir.

1.6.1.1. Dinleme Eğitimi

TDÖP’de ‘dinleme’ öğrenme alanı, ‘izleme’ öğrenme alanı ile birlikte ele alınır (MEB, 2018). Dolayısıyla dinleme becerisinin geliştirilmesine yönelik etkinliklerde izleme materyallerinin de kullanımı üzerinden eş zamanlı bir biçimde öğrencilerin görsel okuma kadar dinleme süreçlerini de etkin geçirmeleri amaçlanmaktadır. Dolayısıyla ‘dinleme/izleme’ öğrenme alanında sözlü, yazılı ve görsel malzemeler üzerinden öğrencilerin anlamlandırma ve anlama becerileri geliştirilirken metin ve metin türü çeşitliliğinin sağlanması önemsenmektedir.

Temel dil becerileri olarak adlandırılan ve dil eğitiminde öğrenme alanlarına karşılık gelen dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerileri içerisinde dinlemenin ayrı ve çok önemli bir yeri vardır. Bu beceri insan yaşamında ilk kazanılan dil becerisi olup daha dünyaya gelmeden önce kullanılmaya başlanmaktadır. Dinleme, diğer dil becerilerinin kazanılmasında da anahtar beceri niteliğindedir. Araştırmalar dinleme becerisinin en çok ve en sık kullanılan dil becerisi olduğunu göstermektedir. Ayrıca dinleme becerisinin eğitimle geliştirilebildiğini ortaya koyan pek çok çalışma vardır. Bu nedenle ortaokul Türkçe derslerinde de dinleme eğitimi gereken önem verilmelidir (Doğan, 2011). Bir ‘düşünme eğitimi’ de demek olan anadili eğitiminin nitelikçe zenginleşmesinde dinleme eğitiminin önemli bir yer vardır (Çifçi, 2001: 177).

Dinleme; “Konuşan kişinin vermek istediği mesajı, pürüzsüz olarak anlayabilme ve söz konusu uyarana karşı tepkide bulunabilme etkinliği” (Demirel ve Şahinel, 2006: 72) şeklinde tanımlanabilir. Özbay, ‘dinleme’yi “1. Mesajı gönderme/iletme, 2. Mesajı işitme/duyma ve 3. Mesajı anlamlandırma” (2010: 48) şeklindeki aşamalardan ibaret bir süreç olarak açıklar.

Dinleme becerisiyle ilgili ilk yeterlilikleri ailemizden alırız. Her çocuk ailesiyle ve çevresiyle kurduğu iletişimden hareketle dinleme becerisini edinir ve örgün eğitimde, özellikle dil eğitimi çerçevesinde dinleme yeterliliklerini geliştirir ve dinlediklerini anlamayı bir disiplin olarak kazanır. Bu nedenle dinleme becerisindeki düzey kişiden kişiye değişir; ancak dil eğitiminde başlıca amaçlardan birisi, bireylerin dinleme üzerinden anlama becerilerini geliştirmek, genişletmek ve dolayısıyla yaşama dair farkındalıklarını artırmaktır. Dinleme becerisi hayatımızın her anında kullandığımız bir beceridir. Bu

becerinin geliştirilmesi yaşam boyu öğrenme bakımından da büyük önem taşır. Ünalan, (1999: 67) “Başka bir insanı, onu kendi değer yargılarına göre derinden anlamanızı sağlayacak bir biçimde dinlemek için ne tür bir eğitim ya da öğrenim gördünüz?” sorusuyla dinleme eğitiminde ulaşılmaması gereken hedefe dikkat çeker. O halde bireyin insan yaşamını anlamlandırma bağlamındaki bakış açısındaki derinlik ve genişlik, dinleme eğitiminin ne kadar verimli ve etkin geçirildiği ile doğrudan ilgilidir.

Bu becerinin geliştirilmesinde öğretmenlerin rolü büyüktür. Doğan, öğretmenlerin dinleme eğitimindeki rolüne şöyle dikkat çeker: “Öğretmenler derslerde öğrencilere sürekli olarak kendilerini dinlemeleri yönünde telkinde bulunur; fakat çok az öğretmen, öğrencilerine nasıl dinlemeleri gerektiği ve dinleme becerilerini daha iyi nasıl geliştirebilecekleri hakkında bilgi vermektedir.” (2011: 17). Türkçe eğitiminde öğretmenlerin dinleme eğitimi bağlamında öğrencilerin anlama becerilerini geliştirmeleri, diğer bölümlerde ayrıntılı olarak ele alacağımız şekliyle ‘metin seçimi ve kullanımı’ni etkin kullanmalarına bağlıdır. Öğrencilere türsel açıdan farklı metinler sunmak, metin türü bakımından öğrencilerin çeşitli metinleri anlamlandırmasını sağlamak, dinleme eğitimi etkin kılmada başlıca yollardandır. Öğretmenlerin dinleme eğitimi bağlamında oluşturacakları ‘metin ve metin türü çeşitliliği’, dersi çekici kılacak, öğrencilerde dinleme isteği kendiliğinden oluşacaktır. “Bu süreçte Türkçe öğretmenin dinleme metnini seslendirmesi veya cd’den dinletmesi daha sonra da metne yönelik etkinlikleri yaptırması beklenmektedir.” (Karabay, 2014: 83).

Dinleme becerisine dair farklı stratejiler ve türler vardır. Her öğretmen farklı dinleme stratejileri ve türlerini eğitim-öğretim ortamlarına ve süreçlerine taşıyabilmelidir. Bu bağlamda yapılan bir çalışma dikkat çekicidir. Bu çalışma bağlamında öğretmen adaylarının dinleme eğitimi özyeterlilik algıları incelenmiştir. Öğretmen adaylarının dinleme metinleriyle ilgili öğrencilere yapıcı tartışmalar yaptırma konusunda kendilerini özyeterli görmedikleri sonucu ortaya çıkmıştır. Bu sonuç üzerinden çalışmada, tartışma yapılırken konuşmacının olduğu kadar dinleyicinin de önemli olduğuna, iyi dinleyicilerin tartışmayla konuşmacıları daha da zorlayabildiklerine, eleştirel bir bakış açısıyla dinlenen bir metni daha iyi yorumlayabildiklerine dikkat çekilmiştir. Öğrencilerin eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, karar verme gibi temel becerilere sahip olması açısından tartışma önemli bir araç olduğu için öğretmen adaylarının bu yönde kendilerini geliştirmeleri gerektiğine

vurgu yapılmıştır (Kana ve Kurudayıoğlu, 2013: 255). Bu bakımdan Türkçe eğitiminde öğretmenlerin dinleme eğitimi bağlamında farklı stratejileri ve dinleme türlerini ‘metin türü çeşitliliği’ üzerinden öğrencilerin üst bilişsel becerilerinin gelişmesine katkıda bulunacak yeterlilikte işlemeleri, verimli bir Türkçe eğitiminin önkoşullarındandır.

Dinleme eğitiminde

“etkileşimli dinleme, etkileşimsiz dinleme, ayırt edici dinleme, estetik dinleme, etkili dinleme, eleştirel dinleme, empatik dinleme, katılımlı dinleme, katılımsız dinleme/izleme, not alarak dinleme/izleme, kendini konuşanın yerine koyarak dinleme/izleme (empati kurma), yaratıcı dinleme/izleme, seçici dinleme/izleme, eleştirel dinleme/izleme” (Doğan, 2011)

gibi çeşitli dinleme şekil ve türlerini kullanmak kadar çok farklı türlerde metinleri kullanmak, metin türü çeşitliliğini sağlamak dinleme eğitimi daha etkin kılacaktır.

1.6.1.2. Okuma Eğitimi

Okuma, Türkçe sözlükte şöyle tanımlanır: “Yazıya geçirilmiş bir metne bakarak bunu sessizce çözümleyip anlamak veya aynı zamanda seslere çevirmek” (TDK, 2005: 1494). Dolayısıyla okumak, ana hatlarıyla, ‘görmek, algılamak ve anlamlandırmak’ biçiminde bir süreci içermektedir. Her şeyden önce gördüklerini anlamlandırma süreci olduğundan, okumayı bilişsel bir eylem olarak tanımlamak gerekir. Uzun, ‘okuma’nın metinler üzerinden gerçekleştirilen bilişsel bir süreç olduğuna dikkat çeker:

“Okuma, sınırları belirsiz/bulanık bir kavramdır. Bu belirsizlik okuma çalışmalarında okumayı açıklamak üzere oluşturulmuş çok sayıda kavramın varlığıyla da kendini göstermektedir. Örneğin, metin kavrama (text comprehension), öykü anlama (story understanding), yorumlama (interpretation), okuduğunu anlama (reading comprehension), söylemi anlama (discourse understanding) bu kavramlardan sadece bir kaçıdır. Okuma eyleminin, temelde içsel olarak ulaşacağı olası sonuç metin anlamadır. Bu nedenle, tüm bu kavramların işaret ettiği ortak noktadan hareketle okuma, yapısal olarak metin anlama ile ilgili bilişsel bir “iş/eylem” olarak

tanımlanabilir. Bu noktada metin kavramından ne anlaşılması gerektiği de önem kazanmaktadır. Metin, ortak bir konu ya da ilişkili alt konular yoluyla anlam oluşturmak üzere birbirine bağlanmış tümceler ve öbekler bütünüdür. Bir bilişsel eylem olarak okuma, metindeki değişik bilgi kaynakları arasında var olan etkileşimi kavramayı ve anlamayı gerektirir.” (2009: 9).

Okuma bir metni okuyarak tüketirken ‘(yeniden) üretmek’ eylemidir. Dolayısıyla zihinsel bir etkinlik olarak okumak, bir metni kavrama, anlama, anlamlandırma üzerinden anlam üretme eylemidir (Günay, 2013: 13-26).

Okuma, bilişsel bir süreç olarak anlama becerisiyle ilişkili olduğundan ilkokuldan itibaren planlı bir şekilde disipline edilen ve geliştirilen bir olgudur. Günümüz şartlarını düşündüğümüzde artık birey için temel seviyede okumak da yeterli değildir. İnsan yaşamında sözlü, yazılı, görsel uyarıcıların arttığı günümüz dünyasında okuma eğitiminin önemi daha da artmıştır. Akyol, (2010: 121) bu durumu şöyle dile getirir: “Günümüz toplumunda okuryazar olmak, yalnızca yazı ve konuşma dilinin değil, aynı zamanda televizyon ve filmlerin, siyasi ve ticari reklamların ve fotoğrafların aktif, eleştirel ve yaratıcı anlamda okuyucusu ve anlamlandırıcısı olmayı gerektirmektedir”.

Çoğu insan iletişim kurmada dinleme ve konuşmanın yeterli olduğunu düşünür. Bu nedenle diğer becerileri geliştirmek ve kullanmak konusunda eksiktirler. Oysa okuma becerisi insana farklı hayatlar, olaylar, fikirler sunar ve okurda farklı bakış açıları oluşturur, farklı kelimeler öğretmek kelime hazinesini geliştirir ya da üstbilişsel becerileri geliştirerek var olan bilgiyi farklı boyutlara taşımaya yardımcı olur. Sever’e göre:

“Okuma, düşünce hayatının oluşmasında, gelişmesinde ve aktarılmasında insanoğlunun ulaşmış olduğu en yüksek merhalelerden biridir. Bu merhale, dilin öğretilmesinin ve hayata geçirilmesinin de temelini oluşturmaktadır.” (2004: 15).

Bu bakımdan ortaokul Türkçe derslerinde ‘okuma’nın bir öğrenme alanı olarak yer alması ve bu öğrenme alanında çocukların okuduklarını anlama becerilerinin geliştirilmesi; teknolojik gelişmelerle ortaya çıkan sözlü, yazılı ve görsel metinlerin/öğelerin çeşitliliği ve yazılı ve görsel medya, internet vb. üzerinden maruz kalınan pek çok sözlü, yazılı, görsel

uyarıcı bağlamında daha da önemli hale gelmiştir. Dolayısıyla Türkçe eğitiminde ‘okuma’ öğrenme alanının daha etkin, eleştirel ve yaratıcı ortamlar ve süreçlerle gerçekleştirilmesi bir zarurettir.

Okuma eğitiminin başlıca amaçlarından biri bireylerde okumaya dair olumlu tutum ve davranışlar geliştirirken onlara okuma alışkanlığı kazandırmaktır. Bu nedenle okuma eğitiminde ilk olarak öğrencide okumaya yönelik olumlu tutum ve davranışların oluşturulması önemlidir.

“Öğrencilerin okumaya yönelik tutumlarının olumlu olması, onların okuma etkinliğinin gerekliliğinin farkında olduğunu göstermektedir. Okuma etkinliğinin yürütüldüğü ana ders olan Türkçe derslerinde, okuma uygulamalarının daha iyi yapılması sağlanmalıdır.” (Sallabaş, 2008: 153).

Okuduğunu anlama ve yazma becerilerinin geliştirilmesinde öğrenme stratejilerini kullanma yoluyla; öğrenciler kendi öğrenmeleriyle ilgili olarak bilinçli öğrenci durumuna gelebilir, öğrenmedeki verimliliği artırabilir, bağımsız öğrenebilme becerisi kazanabilir, isteyerek ve zevk alarak öğrenebilirler (Özer, 2002: 51).

Ünal ve Yeğen’in yaptığı bir araştırmaya göre, “Okuma becerisinin geliştirilmesi ve okumanın içselleştirilmesinin amaçlandığı okuma yöntemleri için Türkçe dersinde ders dışı okuma kitaplarının kullanımı son derece yetersizdir.” (2013: 1363). Türkçe derslerinde okuma eğitimi için derslerde araç-metin olarak kullanılan metinlerin yanı sıra ders dışında da farklı türlerde metinlerin kullanımı öğrencilerin okuma alışkanlığı edinmelerinde, okumaya dair olumlu tutum geliştirmelerinde ve anlama becerilerinin üst seviyelere çıkarılmasında önemlidir.

Son yıllarda yapılan çalışmalarla, öğrencilerin okumaya ilişkin duyuşsal durumunu etkileme, yeni bilgiyi seçme, edinme, örgütleme ve bütünleştirme düzeyini artırmada öğrenme stratejilerinin önemli bir yeri olduğu vurgulanmaktadır. Türkçe derslerinde öğrencilerin anadillerine ilişkin olumlu tutum oluşturabilmeleri için öğretimde yeni yaklaşımların benimsenmesi ve bilişsel işlemi kolaylaştıracak araç ve tekniklerin sınanması gerekmektedir. Bu nedenle, Türkçe dersinde, öğrenme stratejilerinin okuduğunu

anlama ve yazma becerileri ile öğrencilerin Türkçe dersine ilişkin tutumlarını geliştirmeye odaklanmaya gereksinim vardır (Belet ve Yaşar, 2007: 74).

Kuzu, okuma eğitiminde muhtelif stratejilerin kullanımının önemine şöyle dikkat çeker:

"Öğretimin ilk yıllarından başlayarak öğrencilerin okuduğunu anlama becerisi; öncelikle kavrama ve uygulama ve sonrasında da üst düzey bilişsel işlemler olarak analiz, sentez ve değerlendirme düzeyindeki becerileri geliştirecek şekilde planlanmalıdır. Öğretimin genel çerçevesi ilk basamaktan, ilkokuldan başlayarak; bilgiyi işleme, yani yeni bilgiyi eski bilgiyle ilişkilendirme, amaçlı öğrenme, bilgiyi sorgulama, yorumlama, eleştirme gibi bilişsel bir temelde çizilmeli ve öğretim buna uygun yöntemlerle gerçekleştirilmelidir. Bu amaca dönük strateji öğretime öğrencilerin düzeylerine uygun programlarla ilkokul yıllarından başlanabilir." (2004: 72).

Sesli okuma, sessiz okuma, not olarak okuma, tahmin ederek okuma, hızlı okuma, eleştirel okuma, güdümlü okuma, serbest okuma, toplu (grup halinde) okuma, görsel okuma (Arıcı, 2012: 33-49, Güneş, 2017: 151-156) gibi farklı okuma türlerinin tam bir çeşitlilikle sınıf ortamına taşınması çocukları etkin kılmak adına önemlidir ve farklı kazanımların çocuklarda içselleştirilmesine hizmet eder. Örneğin;

"Sesli okuma, dinleyenleri etkiler ve onlara zevk verir. Gerçekten, iyi bir okumayı dinleyerek birtakım karmaşık düşünce ve duyguları kolaylıkla anlayabiliriz. Okunan parçanın dilindeki coşku ve akıcılık da bize zevk verir. Sesli okuma öğrencilerin iyi dinleme alışkanlıkları kazanmalarında da etkili olur." (Kavcar, 1995: 43).

Okuma eğitimi bağlamında öğrencilerin metinden sonuçlar çıkarması, çıkarımda bulunmaları, metindeki düşünceler hakkında yorumlar yapması, metni analiz etmesi, metni oluşturan öğeler arasındaki ilişkileri anlamlandırabilmesi, metindeki bilgilerle kendi yaşantısını birleştirerek yorumlarda bulunabilmesi gibi amaçlar öncelenir. Yani bilgi ve kavrama dışında uygulama, analiz ve sentez düzeyinde olan hedeflere ve buna yönelik uygulamalara da yer verilmelidir (Özmen, 2001: 26-27).

Okuma eğitimi bağlamında çocuklarda geliştirilmesi gerekli olgulardan birisi de ‘metin türü farkındalığı’dır. Metin türü farkındalığı gelişkin öğrencilerin okudukları metne yaklaşımları anlamlandırma, çözümlenme, anlama eylemi bakımından daha üst seviyede olmaktadır. Metin türü konusunda eksik kalmış bir öğrenci metnin amacına ulaşma konusunda yetersiz kalmaktadır. Kuzu, öğrencilerin metin ve tür bilgisinin anlamayı daha üst seviyelere çıkardığına şöyle dikkat çeker:

“Metin türü ve yapısı (metnin iletişim amacı, metne özgü sözbilimsel yapılar, dil kullanımı vb.) konusunda bilgilendirilmiş, metinle ilgili beklenti oluşturulmuş öğrencilerin metnin derin yapısına ulaşabilmeleri daha kolay olmaktadır. Bu nedenle okuma çalışması öncesinde metin türleri ve sözbilimsel yapıları hakkında ön bilgilendirme yapılmalı metne yaklaşım konusunda bilinç oluşturulmalıdır.” (2004: 72-73).

O halde ‘metin türü farkındalığı’nın, öğrencinin metin ve tür bilgisinin okuma eğitimi ve dolayısıyla metni anlamlandırma bakımından büyük önem arz ettiğini söylemek mümkündür. Metin türü; bize metindeki dil yapıları, sözcük kullanımı, metnin yazılış amacı, yapı, içerik, biçim gibi konularda bilgi verir. Dolayısıyla da metin ve tür bilgisi geniş olan okur, metnin dünyasına kolayca girebilir, metinde nasıl bir anlatımla karşılaşacağını farkındadır, o metnin hangi amaçla yazıldığını bildiği için okuma yaparken o amaca ulaşmaya çalışır.

1.6.1.3. Konuşma Eğitimi

Türkçe eğitiminin başlıca amaçlarından biri, bireylerin konuşma becerilerini, konuşmaya dayalı etkinlikler üzerinden sözlü iletişim becerilerini geliştirmektir. Dil edinimi sürecinde Türkçeyi konuşma boyutunda içselleştiren, sesleri, sesletmeyi keşfeden, kelimelerle, cümlelerle konuşmayı öğrenen, iletişim kurma yollarını deneme-yanılma yoluyla edinen çocuk, Türkçe derslerinde sözlü iletişim becerilerini geliştirir, kendini sözlü olarak ifade edebilme yolunda yeni tarzlar içselleştirir, beden dilini, jest ve mimiklerini daha anlamlı kılar, sunular gerçekleştirir. Bu bakımdan ‘metin yaratma süreci’nin etkin öznesi olur.

Konuşma becerisinde farklı etkenler işin içine girer. Kişinin seçtiği kelimeler, bu kelimeleri telaffuz ediş biçimi, jest ve mimikleri ve vücut dili konuşma becerisine yönelik unsurlardır. Bu bağlamda konuşma becerisi şöyle tanımlanabilir:

“Dil, damak, diş, ses teli, dudak, gırtlak, ağız gibi organlar yardımıyla gerçekleşen, insanın diğer insanlarla anlaşabilmesini ve haberleşmesini sağlayan bir davranış biçimidir. Başka bir ifadeyle konuşma sözlerin sesler yardımıyla ifade edilidir.” (Temizyürek vd. 2007: 247).

Bireyler için ev, okul, iş hayatı vb. farklı yaşam alanlarında karşılaşılan en büyük sorunlardan biri sınırlı sayıda kelime ile konuşmak ve kendini anlatmakta zorluk çekmektir. Ayrıca hangi ortamda, hangi bağlamda nasıl bir dil kullanacağını bilmek, jest ve mimikleri ayarlamak konusu da bireylerin sorun yaşadığı noktalardandır. Bu eksikler insanlarda anlaşamamaya, kavgalara, özgüven eksikliğine yol açmaktadır. Bu eksiklerin giderilmesi için Türkçe derslerinde öğrencilere, konuşmaları, kendilerini sözlü olarak ifade edebilmeleri yolunda elverişli ortamlar sağlanmalıdır. Bunun için ilk olarak

“Öğrencilere değişik sorular sorularak metindeki olayın nedenleri soruşturulabilir. Neden? Neden? Bir başka neden? Yine neden? şeklindeki sürekli sorgulamalar büyük yararlar sağlayabilir. Hatta nedenler de ayrıca sorgulanmalıdır.” (Rıza, 1999:118-119).

Türkçe eğitiminde konuşma eğitimi, çocuğa konuşmayı öğretmek anlamında kullanılmaz. Çocuk zaten okula başlamadan önce dil edinme sürecinin bir ürünü olarak konuşmayı bilir. Çocuğa asıl öğretilmesi gereken insanlarla nasıl iletişim kurulacağıdır. Çocuklar okula başladıktan sonra konuşma becerisiyle ilgili en büyük sorun, çocuğun ailede ve çevresinde öğrendiği yerel ağız özelliklerini kullanmaya devam etmesidir. Öğretmenin bu gibi durumlarda süreç içerisinde etkili ve güzel konuşmayı çocuğa öğretmesi gerekmektedir. (Yağmur Şahin ve Zorlu Kana, 2015: 29). Bu bakımdan konuşma eğitimi, çocukların etkili ve güzel konuşma yönündeki farkındalıklarını yükseltmek kadar iletişim becerilerini geliştirmek, sözlü olarak kendilerini doğru, güzel ve etkili ifade edebilme yeterliliklerini artırmaktır.

Konuşma eğitiminin içeriği; kelime hazinelerini geliştirme, cümleleri uygun biçimde kullanma, sözcük seçimi, sesletim, vurgu ve tonlama, kelimeleri doğru telaffuz etme, metin oluşturma, sözlü sunumlar hazırlama, jest ve mimikleri kullanma gibi pek çok ögeyi içerir ve öğrencilerin etkin olmalarını önceler.

Konuşma becerisini geliştirmek amacıyla farklı stratejiler kullanılarak farklı etkinlikler oluşturulabilir. Metinlerde yer alan olayların sonuçlarını tahmin etme çalışmaları konuşma eğitiminde kullanılabilir. Konuşmanın zihinsel süreçlerinin geliştirilmesine yönelik olarak öğrencilere sınıflandırma, ilgilendirme, gruplandırma çalışmaları yapılabilir. Hayal kurma ve bu hayalleri sınıfta anlatma çalışmaları da konuşma eğitiminde yapılacak etkinliklerdendir. Sınıfta öğrencilerin düzeyleri ve bilgi birikimleri göz önünde bulundurularak tartışma çalışmaları yapmak da konuşma becerisinin geliştirilmesine yönelik etkinlikler içinde önemli bir yere sahiptir. Bir şiirin ya da herhangi bir metnin çok kişi tarafından birlikte okunması söz konusu çalışmaları da her sınıfta uygulanabilecek konuşma eğitimi etkinliklerindedir. İlköğretim okullarında derslerin canlı hale getirilmesinde önemli bir yeri olan dramatizasyon, sözlü anlatımın geliştirilmesine de hizmet eder. Karagöz ve kukla oynatma ile de öğrencilerin konuşma becerilerini geliştirmeye yönelik çalışmalar yapılabilir. Bu etkinlik de dersin canlı hale gelmesini sağlar (Kurudayıoğlu, 2003: 299).

Konuşma becerisi geliştirilirken farklı metin türlerinden de yararlanılmalıdır. Öğrencileri konuşmaya alıştırmak ve kendilerini daha kolay ifade etmelerini sağlamak amacıyla masal, öykü, şiir gibi daha kolay metin türlerinden başlanmalıdır.

TDÖP'ye baktığımızda da 5. sınıfta masal, öykü, anı gibi daha kolay türler yer alırken 8. sınıfa gelindiğinde makale gibi daha zor türlere yer verildiği görülür (MEB, 2018). Öğretmenler de bu aşamalandırmanın farkında olarak öğrencilerden sınıf seviyelerine uygun metin türlerinde konuşma yaptırmalıdır.

Konuşma becerisiyle ilgili olarak 'metin türü farkındalığı' bağlamında değerlendirilebilecek bazı etkinlik önerilerini şöylece dikkate sunabiliriz:

“Konuşma eğitimi için bir diğer anlatma çalışması da gezi anlatımıdır. Öğrencinin gezi ve gözlem yoluyla elde ettiği bilgi, izlenim, edindiği fikir,

hissettiği duygu anlattırılır. Bu çalışma da tıpkı anı anlatımında olduğu gibi öğrencinin doğrudan kendi gözlemlerine dayandığı için konuşma eğitimi açısından önemlidir. Öğrenci yaptığı bir geziyi, özellikle gözeleri arasından seçeceği bir gezisini sınıfta arkadaşlarına anlatabilir. Yine anlatma çalışmaları arasında yapılabilecek diğer bir etkinlik de bir masal, öykü anlatımıdır. Bu anlatımda öğrenci anlatacağı masal ya da hikâyeyi kendisi seçmeli daha sonra sınıfta arkadaşlarına anlatmalıdır. Bu çalışma önceden ödev olarak verilebilir sonraki derste anlatması istenebilir. Bu tür etkinliklerde öğretmenin dikkat etmesi gereken husus, öğrencilerin anlatımı sırasında yapmış oldukları küçük anlatım hatalarını öğrencinin anlatımını kesip düzeltmemesidir. Eğer bu sırada öğretmen keskin eleştiriler yaparsa hem anlatan öğrenci hem de diğer öğrenciler sonraki anlatımlarını rahat yapamazlar. Önemli hataların düzeltilmesi öğrencinin anlatımını bitirmesinden sonra yapılması faydalıdır. Günlük gazete veya değişik dergilerden okunan bir yazının sınıfta anlatılması da konuşma eğitimi etkinlikleri olarak yapılabilir. Öğrenci hem okumaya yönlendirilir hem de okuduklarını anlatma fırsatı verilerek bu konuda cesaretlendirilir. Öğrenci eleştirel okuma yönünde de geliştirilir.” (Kurudayıoğlu, 2003: 298).

Konuşma eğitiminde öğrencilerin aktif olma durumu çok önemlidir. Öğrencilere, kendilerini sözlü olarak ifade edebilmeleri için fırsat vermek, öğrencilerin farklı metin türlerinde metinler üretmelerini ve ürettikleri metinleri konuşma yoluyla sunmalarını sağlamak konuşma eğitimi için hayatidir. Böylece öğrencilerin yaparak-yaşayarak öğrenmeleri yönünde etkin kılınması sağlanmış olur.

1.6.1.4. Yazma Eğitimi

Yazma, ‘konuşma’ ile birlikte dil eğitiminin anlatmaya dayalı öğrenme alanlarından. Çeşitli sorulara yazılı olarak cevap verme kadar ‘metin üretme’yi esas alan, dolayısıyla da öğrencileri kendilerini yazılı olarak ifade edebilmeleri yönünde geliştirmeyi amaçlayan bir alandır. Aydın’a göre, yazma eyleminin temel amacı, bireyin duygu ve düşüncelerini yazılı olarak ifade etmesidir. Yazma, başkalarıyla iletişim kurmanın ve kendimizi ifade etmenin yollarından biridir. Temel dil becerileri içinde yazma

becerisi, diğer dil becerilerine göre daha yavaş gelişmektedir. Ayrıca öğrencilerin genellikle en çok zorlandıkları dil becerisidir. Çünkü yazma süreci; noktalama işaretleri, anlamlı bir bütünlük, tutarlılık, yazım kuralları, güzel el yazısı, kelime seçimi ve kullanımı, dilbilgisi, bağlaçların doğru kullanımı, kâğıt düzeni; yazma biçimi, kompozisyon düzeni (giriş- gelişme-sonuç), ana düşünceyi destekleyici fikirler, tema, bakış açısı, düşünme ve ifade etme gibi kıstasları kapsayan bir süreçtir (2014: 166).

“Yazma, bireylerin zihinlerindeki duygu, düşünce ve bilgilerin yazılı olarak ifade edilmesidir. Bu nedenle programda öğrencilerin dinledikleri ve okuduklarını iyi anlamaları ve zihinde yapılandırmaları gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Yazma süreci, programda üç aşamada ele alınmaktadır: ön bilgileri gözden geçirme, düzenleme ve aktarma. Yazma sürecinin ilk aşaması, bireylerin zihinde yapılandırılan duygu, düşünce ve bilgileri gözden geçirmesidir. Daha sonra yazının amacı, yöntemi, konusu ve sınırları belirlenmekte ve yazılacak bilgiler seçilmekte, seçilen bilgiler çeşitli zihinsel işlemlerden geçirilerek düzenlenmektedir. Düzenleme sonucunda birey aktarılmasına karar verdiği duygu, düşünce ve bilgileri harf, hece, kelime ve cümleler aracılığıyla aktarmaktadır.” (Karadağ, 2016: 190).

Bu bağlamda, ‘yazma’ öğrenme alanında özellikle öğrencilerin ‘metin üretme’ye yönelik eylemsellik içinde olmaları, bilişsel eylemlerini yazıya dökerken organize etme gerekliliği öğrencileri zorlamakta ve ‘yazma’ öğrenme alanını diğer öğrenme alanlarına göre daha zor kılmaktadır. Bu bakımdan

“Öğrencilerin duygu ve düşüncelerini etkili bir şekilde kâğıda aktarabilmeleri iyi bir yazma eğitimi almalarıyla mümkün olur. Bu doğrultuda çocuklara ilköğretimin ilk yıllarından başlayarak yazma eğitimi çalışmalarının verilmesi, yazılarının incelenip düzeltilmesi, onların yazmaya motive edilmesi yazı becerilerinin gelişmesine katkı sağlayabilir.” (Yılmaz, 2012: 322).

Yazma eğitiminde öğrenme ve öğretme süreci öğrencilerin duygu, düşünce ve izlenimlerini belli bir amaca yönelik olarak yazıyla ifade edebilme şeklindeki üst düzey bir hedef doğrultusunda biçimlendirilir ve sürdürülür (Göçer, 2010: 179). Bu bağlamda, betimleyici yazma, hikâye edici yazma, ikna edici yazma, kontrollü yazma, sorgulayıcı

yazma, yaratıcı yazma, karşılaştırmalı yazma, planlı yazma, not alma, paylaşarak yazma, bağımsız yazma, grup olarak yazma (Aydın, 2019: 87-92; Güneş, 2017: 180-186) gibi farklı türlerde yazmalarla öğrencilerin ‘metin üretme’ süreçlerinin içine çekilmesi söz konusudur.

Yazma eğitiminde öğrencilerin yaratıcılıklarını harekete geçirmek amacıyla öğrencilerin hikâye, şiir, bilgilendirici metin vb. hangi türde yazı yazacağı konusunda kendisinin karar vermesi istenilebilir. Çünkü bazı öğrenciler şiir, bazıları ise hikâye türü metin yazmaktan hoşlanabilirler. Ayrıca öğrencilere farklı türde metin yazdırmak onların ilgili metinleri tanımalarına fayda sağlamaktadır (Yılmaz, 2012: 327). Bu bakımdan yazma eğitiminde de öğrencilerin ‘metin türü farkındalığı’ önemlidir. Öğrencilerin metin üretme süreçlerinde metin türüne özgü bir yapı, içerik, biçim, dil ve anlatım oluşturmaları ‘tür’ bilgisiyle ilgilidir ve ‘tür’ bilgisi gelişmiş öğrencilerin yaratıcılık bakımında daha üst bir bilişsellik göstereceği ve yazma edimlerinin daha etkin olacağı açıktır.

Yazma becerisine dair farklı etkinlikler yapılabilir. Bu etkinliklerden bazıları şunlardır:

“Yarım bırakılmış bir öykünün tamamlanması, portre çalışmaları, betimleme çalışmaları, yaşanmış bir olayın anı biçiminde yazımı, hayal kurma ve kurulan hayalle ilgili tasarıların anlatımı, Görülen bir rüyanın kurgulanarak anlatılması, Yapılan bir gezi ile ilgili kurallara uygun gezi yazısı yazma, Belirli gün ve haftalarla ilgili yazı, şiir, monolog, diyalog vb. yazma, günün anlam ve önemini belirten konuma metni yazma.” (Göçer, 2010: 184).

Dolayısıyla yazma eğitiminin içeriğini belirleyen başlıca amaçlardan biri öğrencilerin ‘tür’ bilgisini içselleştirmeleri, ‘metin türü farkındalığı’nın geliştirilmesi ve bu farkındalığın kendini en üst seviyede gösterdiği metinler üretmeleridir. Farklı metin türlerinde yapılan yazma çalışmalarının çocukların türe özgü dil kullanımı, metni yapılandırma, içerik oluşturma, kelime seçimi, anlatım tarzlarını belirleme, dilsel stratejilere başvurma gibi noktalardan yeterliliğe ulaştıracağını söyleyebiliriz.

1.6.2. Metin ve Metin Türleri

Metin, sadece yazılı bir belge olarak düşünülse de bizde duygu, düşünce ve hayal uyandıran, bir iletişim sürecinin parçası olan her türlü sözlü, yazılı, görsel araç metin olarak düşünülebilir. Metin bazen sesli bir bildirim, bazen de görsel bir öğedir. Bu bakımdan hayatımızın her anında iletişim amaçlı her ortamda metinlerle karşılaşırız. Bir metni anlamlandırma bireyin insan yaşamı boyunca yaptığı en temel eylemlerendir. Günay'a göre metin "belirli bir bildirişim bağlamında bir ya da birden çok kişi tarafından sözlü ya da yazılı olarak üretilen bir dil dizgesi bütünüdür." (2013: 45). Bir başka ifadeyle metin, iletişim amaçlı olarak dil malzemesiyle yapılan bir bütündür.

Güneş (2013a), metni şöyle tanımlar:

"Metin, bilgi, duygu ve düşüncelerin çeşitli biçim, anlatım ve noktalama özelliklerine göre yerleştirildiği yapılardır. Bu yapılara yerleştirme işlemi peş peşe sıralama şeklinde değil, mantıklı bir düzenleme ile gerçekleştirilir. Yani metinde kelime, cümle ve paragraf rastgele değil, belirli bir düzen ve sıra içinde, dil bilgisi kurallarına uygun olarak yerleştirilir. Bu işlem sonucu, birbirini izleyen cümleler, sözler ve görsellerden oluşan anlamlı yapılar ortaya çıkar. Yazar ile okuyucu arasında bilgi akışını kolaylaştırmak ve zihinsel etkileşimi sağlamak için bilgi ve düşüncelerin mantıklı bir sıralaması yapılmaktadır. Okuyucunun metindeki bilgilerin nasıl düzenlendiğini bilmesi, bunları bilinçli olarak izlemesi, metni daha kolay anlamasını ve zihnine yerleştirmesini sağlamaktadır. Metin kelimesi Fransızcada dokumak veya örmek anlamına gelen 'texte' kelimesiyle ifade edilmektedir. Türkçedeki tekstil kelimesinde olduğu gibi metin, dille oluşturulmuş anlamlı bir örüntü ve bütünü anlatmaktadır." (606).

Metin, bildirişim değeri taşıyan, eyleme yönelik devingenlik gösteren bir bütündür; başı ve sonu ile kapalı bir yapı oluşturan dilsel göstergelerin art arda geldiği anlamlı bir yapıdır (Akbayır, 2006). Bu bakımdan metin, her şeyden önce dilsel öğelerle yapılan organik bir bütünlüktür ve bildirişim değeri taşır.

Metnin yapısında yer alan ‘bağdaşıklık, tutarlılık, niyet (amaçlılık), kabul edilebilirlik, bilgi vericilik, yerlemlenme (durumsallık), metinlerarasılık’ (Günay, 2013) ‘metinsellik ölçütleri’ bir metni, ‘metin’ yapan başlıca özelliklerdir ve her metin, metinsellik ölçütleri bağlamında dilsel bir yapı olarak vücut bulur.

Bu bağlamda metin, dille farklı düzeylerde iletişim kurma ve dili somutlaştırma aracıdır. Dil seslerden, metin ise harf, hece, kelime, cümle ve paragraftan oluşmaktadır. Harften paragrafa kadar dil öğelerinin her biri metnin anlam bütünlüğüne hizmet eder, metnin tamamıyla birlikte bir anlam ve değer kazanır. Bu nedenle cümlelerde daha çok biçimsel, metinlerde ise anlamsal nitelik öne çıkmaktadır. Bu yönüyle her metin ayrı bir yapı olmaktadır. Bu yapılar yazarın dil aracılığıyla vermek istediği mesaja göre değişir. Yani yazarın mesajı, metnin türünü, boyutunu, anlatım biçimini ve dil özelliklerini belirler ve dilsel öğeler üzerinden okura taşınır. Ayrıca hitap edilen kitlenin özellikleri de metnin türünü etkilemektedir. Böylece metinler aktarma ve düzenlenme biçimine göre çeşitli adlar alırlar. Örneğin bilimsel, felsefi, edebî metinler, günlük yaşamın akışını anlatan metinler gibi. Bu metinlerin özellikleri diğerlerinden farklıdır (Güneş, 2013a: 606-607). O halde ‘metin’ kendisiyle birlikte ‘tür’ kavramını da beraberinde getirir ve metinler, ‘tür’ bağlamında gösterdikleri özellikler üzerinden tasnif edilirler. Metinler yapı, içerik, biçim, dil ve anlatım özellikleri itibarıyla alanyazında çeşitli şekillerde tasnif edilirler.

Akbayır (2006), metinleri; “1. Yazılış Amaçları Açısından Metinler: öğretici metinler ve yazınsal metinler, 2. İletişim Açısından Metinler: yalın anlamlı metinler, yabancılaştıran metinler, örtük anlamlı metinler, 3. İşlevleri Açısından Metinler: masal, şiir, öykü, roman, fantastik metinler, tiyatro vb.” şeklinde tasnif eder. Bu tasnifte metin türlerinin ‘yazılış, iletişim ve işlev’ üst başlıklarıyla tasnif edildiğini görmekteyiz. Tasnifte dikkat çeken noktalardan biri, yazılış amacı bağlamında, ‘iletişim amacı’na dayalı bir tasnife gidilmesi, diğeri ise ‘masal, şiir, öykü, roman’ gibi ‘tür’ adlarının ‘işlev’ bakımından tasnifin alt başlığı olarak değerlendirilmesidir. Dolayısıyla ‘tür-söylem’ ilişkisinin de dikkate alınmasıdır.

Günay, metinleri sınıflandırırken ‘tip’ ve ‘tür’ kavramı üzerinden iki ayrı tasnif kullanmıştır. Günay’ın yaptığı ikili tasnife göre metinler şöyle sıralanır:

Metin Tipleri: Anlatısal metin, betimleyici metin, söyleşimsel metin, sözbilimsel metin, kanıtlayıcı metin, açıklayıcı metin, buyrumsal (eğitici, öğretici) metin, önceden haber verici metin ve üstün metin.

Metin Türleri: Özyaşamöyküsel metin, öğretici metin, içsel metin, mektup metni, ayatlıkla ilgili metin, polemik metni, olağanüstü ve düşlemsel metin, destansı metin, romanesk metin, ağıltısal metin, gülmece metin ve dramatik metin (2013: 237-292).

Dolayısıyla Günay'ın da metin-tür-söylem ilişkisi bağlamında sınıflandırmaya gittiği ve 'metin tipi'yle anlatım biçimleri/tarzları olarak da adlandırılan söylem çeşitliliğini esas aldığı, 'metin türü' olarak da 'masal, hikâye, şiir, tiyatro, efsane, destan, deneme, makale, anı, haber metni, anı, biyografi' gibi daha alt başlıklarla sınıflandırma yerine bu türleri kapsayıcı biçimde, benzerlik esasıyla daha üst bir sınıflandırmaya gittiği görülür.

Bu bakımdan özyaşamöyküsel bir metinde yazar/konuşur, amacına göre farklı metin tiplerine başvurabilir. Başından geçen olayları, hikâye ederken anlatısal; gezdiği gördüğü yerleri tanıtırken, resmederken betimleyici; hayata dair felsefi içerikli konuşmalarında öğretici mahiyette bir anlatımı tercih edebilir. Dolayısıyla 'tür' olarak 'özyaşamöyküsel' bir metinde farklı 'tip'te anlatımlara başvurabilir. Ya da 'destansı metin' türünde kaleme alınan bir metinde aynı anda anlatısal, betimleyici, söyleşimsel, sözbilimsel yapıda bir dil kullanımına başvurabilir ve metin birçok 'metin tipi'ni bünyesinde taşıyabilir.

Ayrıca Günay'ın tasnifinde, metinler 'iletişim çizgesi ve işlevleri bakımından da "gönderen ve anlatımsallık (duyusal, coşku) işlevi, gönderilen ve çağrı (buyurma, seslenme) işlevi, bildiri ve sanat (şiirsellik, yananlamsal, sözbilimsel ya da estetik) işlevi, bağlam ve gönderge (bilişsel, düzanlamsal) işlevi, dilbilim işlevi, durum işlevi, kanal ve ilişki işlevi, kod ve üstdil işlevi" ile değerlendirilir (2013: 395-418).

Peter Knapp'ın sınıflandırmasında metin türleri, 'süreç' ve 'ürün' odaklı ele alınır. Knapp'ın tasnifi şöyledir:

Süreçler: Tanımlamak/Betimlemek, Açıklamak, Öğretmek, Tartışmak ve Anlatmak/Hikâye etmek.

Ürünler:

Kişisel tanıtımlar, sağduyu tanıtımları, teknik tanıtımlar, bilgilendirici raporlar, bilimsel raporlar, tanımlar (Tanımlamak/Betimlemek),

‘Nasıl’ açıklamaları, ‘niçin’ açıklamaları, ayrıntılandırmalar, illüstrasyonlar, açıklamalar, açıklayıcı denemeler (Açıklamak),

Prosedürler/işlemler, talimatlar, kılavuzlar/kitapçıklar, tarifler, yönergeler (Öğretmek),

Denemeler, açıklamalar, tartışmalar, münazaralar/müzakereler, yorumlamalar, değerlendirmeler (Tartışmak),

Kişisel anlatılar, tarihsel anlatılar, öyküler, masallar, mitler, fabllar, anlatılar (Anlatmak).

Çoklu-Tür Ürünleri:

Bilimsel deneyler, incelemeler, gezi yazıları, eleştiri yazıları, röportajlar, mektuplar, haber öyküleri, makaleler, web sayfaları (Knapp ve Watkins, 2005: 27).

Bu bakımdan Knapp’n tasnifinde de iletişim amacına göre bir metin yaratma sürecinin dolayısıyla da söylem çeşitliliğinin ortaya çıktığına, her bir ‘tür’ün de kendine özgü söylemlere kapılarını açtığına vurgu yapıldığını söyleyebiliriz. Diğer bir ifadeyle ‘ürün’ olarak karşımıza çıkan metin ‘tür’leri; yazılış/söyleniş amacına ve sürece göre farklı söylemleri içerir. ‘Tür’, yazılış/söyleniş amacından ve ‘söylem’den bağımsız düşünülemez. Yazılış/söyleniş amacına göre ‘tür’ ve ‘söylem’ çeşitliği oluşur ve bu çeşitlilik de ‘ürün’ ve ‘süreç’ esaslı olarak tasnif edilebilir. Bu bakımdan ‘tanımlamak/betimlemek, açıklamak, öğretmek, tartışmak ve anlatmak/hikâye etmek’ şeklindeki amaç-süreç temelli eylemler; beraberinde ‘söylem’ çeşitliliğini getirirken, ürün olarak da ‘tanıtma, rapor, portre, talimat,

kılavuz, tarif, deneme, münazara, öykü, masal, fabl, eleştiri yazısı, mektup' gibi 'tür'ler üzerinden 'tür' çeşitliliğini yaratır.

Bilginin dildeki kullanımı, gücün dildeki kullanımı, ideolojinin dildeki kullanımı, birer dil eylemidir ve bunların fonksiyonelliği, ancak bir söylem içinde anlamlı hâle gelir (Sözen, 1999: 13). İnsanların ne söyledikleri, söylerken dili nasıl kullandıkları, amaçları doğrultusunda dili nasıl inşa ettikleri söylemle ilişkilidir (15). Bu bakımdan, Knapp'ın 'süreç' başlığı altında sıraladığı "tanımlamak/betimlemek, açıklamak, öğretmek, tartışmak ve anlatmak/hikâye etmek" eylemlerini; çeşitli 'tür'lere bağlı olarak (bir ürün biçiminde) yazılış/söyleyiş amacını, 'söylem(ler)' içerisinde anlamlı hâle getirmek, dil ve anlatım inşasıyla ortaya koymak olarak tanımlayabiliriz.

Güneş'e göre ise konuşma veya sözle aktarılan metinlere sözlü metin, yazılarla aktarılanlara yazılı metin, resim, şekil, grafik vb. görsel sembollerden oluşana da görsel metin denir. Düzenlenme biçimine göre ise roman, hikâye, makale, fıkra, anı, şiir, vb. metin türlerinden bahsedilebilir. Metinler düzenlemede kullanılan mantık düzeyine göre de çeşitli isimler alır. Basit ya da düz mantıkla yazılmış metinlere basit metinler, sarmal mantıkla yazılmış metinlere ise ağır ya da üst düzey metinler denilmektedir. Bunların yanında metinler; gerçeklikle ilişkileri, işlevleri ve yazılış amaçları bakımından da sınıflara ayrılmaktadır. İşlevleri bakımından edebî (sanat değeri olan) metinler ve öğretici metinler olmak üzere iki grupta toplanabilir. Edebî metinler sanatçıların duygu, düşünce ve hayallerini güzel ve etkili biçimde anlatmasıyla oluşan metinlerdir. Bunlar şiir, masal, destan, hikâye, roman, tiyatro, karagöz ve ortaoyunu gibi sıralanabilir. Okuyucuyu aydınlatmak, düşündürmek onlara bazı bilgiler vermek amacıyla yazılan metinlere de öğretici metinler denilmektedir. Öğretici metinler günlük hayatın gerçeklerini, tarihi olayları, felsefi düşünceleri ve bilimsel gerçekleri anlatan metinlerdir. Bunlar bilimsel, tarihi ve felsefi metinler, makale, sohbet, deneme, fıkra, röportaj eleştiri, hatıra, gezi, mektup vb. olmaktadır (2013b: 3).

Bu bağlamda, 'metin' kavramını çeşitli şekillerde tanımlamak mümkündür ve bu tanımlamaların bir yönü de hep 'tür'le ilgilidir. Dolayısıyla Türkçe eğitiminde metin seçimi ve kullanımı çerçevesinde öğrencilerin metin türü ve metin tipi bilgisini ve 'metin

türü farkındalığı'nı geliştirmek, söylem çeşitliliği olan metinler sunmak anlama ve anlatma becerilerini üst seviyelere çıkarmak adına önemlidir.

1.6.3. Metin Türü Farkındalığı

Türkçe eğitimi, genel dil eğitiminin bir gereği olarak 'metin merkezlidir/metin/odaklıdır'. Dinleme/izleme, okuma, konuşma ve yazma öğrenme alanlarında öğrencilerin anlama ve anlatma becerileri geliştirilirken ana malzeme metindir. Dinleme/izleme ve okuma alanlarında sözlü, yazılı, görsel metinleri anlama, anlamlandırma; konuşma ve yazma alanlarında ise sözlü, yazılı, görsel olarak kendini ifade etme, duygu, düşünce ve hayallerini anlatma, doğal olarak, Türkçe derslerinde öğrencilerin metinlerle karşılaşmalarını, metin-merkezli süreçler içinde yer almalarını beraberinde getirir. 'Metin' denilince akla ilk gelen kavramlardan biri de 'tür' kavramıdır. Türkçe eğitiminde, öğrencilerin dilsel, iletişimsel becerilerini geliştirmek için onları çok farklı türlerde metinlerle karşılaştırmak bir zorunluluktur. Farklı türden metinlerin içerik, yapı, biçim, dil ve anlatım, söylem vb. özellikleri itibariyle birbirlerinden farklılık göstermesi, diğer bir ifadeyle metinlerin 'tür' özellikleri itibariyle çeşitlilik göstermesi, metinleri 'tür' bakımından da ele almayı gerektirmektedir.

Metindilbilim de 'metin' kavramını, 'tür' ve 'söylem' kavramlarıyla ilişkileri üzerinden tanımlamayı önceler. 'Tür' kavramı bütün bilim alanları içinde söz konusu nesne ya da olgunun diğerleriyle olan benzerlik veya farklılıklarını, dolayısıyla da kendine özgü niteliklerini betimlemek için insan zihninin yaptığı soyutlamayı gösteren bir kavramdır. Dilbilimde tür kavramının tanımı yapılırken daha özelleşmiş olarak söylem kavramına başvurulduğu görülür. Metnin iletişimsel amaçları ve işlevleri, tür içinde belirginleşir. Metnin iletişimsel amaçları, metnin türünü; metin türü de, o metne özgü söylem (betimleyici söylem, anlatsal söylem, açıklayıcı söylem, savlayıcı söylem, öğretici-bilgilendirici söylem gibi) şemasını ve dil kullanımlarını belirler (Uzun, 2013: 165-167). Dolayısıyla metnin iletişim amaçları, türünü belirlerken, her metin türü de, türe özgülük çerçevesinde, o metne özgü söylemin şematik özelliklerini, içerik, yapı, biçim, dil ve anlatım öğelerini belirler. Bu bakımdan her metin türü, kendine özgü söylemleri seçer ve kendisini söylemlerin şematik özellikleri üzerinden yapılandırır. Örneğin; iletişimsel amaçlar doğrultusunda öğreticiliği amaçlayan bir sanatçının okuyucuda yaşanmışlık hissi

uyandırmak amacıyla hikâye türüne yönelmesi ve türünden bir metnin de türe özgünlük bağlamında anlatsal ve betimsel söyleme dayanması, iletişim amaçlarının metnin türünü, türün de söylem şemalarını belirlemesiyle ilişkilidir. Hikâye türünden metinde bir anlatıcının varlığı ve anlatma eylemi üzerinden anlatsal söylemin yapılandırılması ve bu yolla olayların verilmesi türün belirleyiciliği bağlamında değerlendirilebilir. Ayrıca hikâye türünden metinde olay ağırlıklı anlatımı yavaşlatmak, metnin ritmini düşürmek, metni durağanlaştırmak amacıyla da özellikle kişi, mekân vb. betimlemeleri üzerinden betimsel söyleme başvurma da yine aynı belirleyicilik çerçevesinde değerlendirilebilir.

Nodelman (2008) da tüm okurların ‘metin türü’ bağlamında bir dizi şemaya sahip olduğunu, okumalara dayalı olarak içselleştirdikleri ‘tür’ bilgisiyle, yeni metinleri bu ‘tür’e dair şemalar, bağlamında tanımladıklarını ifade eder. Bir metnin tekil ve benzersiz olduğunu kabul etmekle beraber, yazarların ve okurların kafasında metinlerin nasıl var olduğuna, benzer metinlerle bağlarına, benzerliklerine dair şemalar o metni ‘tür’ üzerinden tanımlamaya da götürür (108). Denilebilir ki bir metnin yapı, içerik, dil ve anlatım, söylem gibi özelliklerini belirleyici etmenlerden başlıcası ‘tür’dür. ‘Metin’ ile ‘tür’ ilişkisi, herkesçe kabul görmüş, yüzyıllar içerisinde yerleşmiş şemalar üzerinden metni bir tür üzerinden tanımlamak, nitelendirmekle ilgilidir. Bu nedenle de ‘metin’ kavramının geçtiği her yerde ‘tür’ kavramını da konuşmak bir zorunluluktur.

Bu bağlamda, ortaokul Türkçe derslerinde de ‘metin’le ilgili etkinliklerin bir yönü öğrencilere yönelik ‘metin türü farkındalığı’ bağlamında metin-tür-söylem ilişkisini fark ettirmek, bir metni, ‘tür’ özellikleri bakımından değerlendirmek, metin türlerine özgü söylemleri, dil kullanımını, söylem çeşitlerini, her bir metin türünün yapı, içerik, biçimi dil ve anlatım özelliklerini kavratmak, metnin içerdiği anlatım biçimlerini diğer metinlere göre benzer ve farklı yönleriyle ele almak, metni çözümleyici bir bakış açısıyla benzerleri üzerinden ve ‘tür’ adlandırmasıyla tanımlamak, ‘tür’e özgü konuşma ve yazma etkinlikleri yaptırmak, çeşitli ‘tür’de metinler yaratmalarını teşvik etmek gibi bilişsel eylemler/etkinlikler oluşturur. Diğer bir ifadeyle Türkçe eğitiminde bütün öğrenme alanlarında gerçekleştirilen etkinliklerin bir bölümü öğrencilerde ‘metin türü farkındalığı’nı geliştirmekle ilgilidir.

Çalışmamızda ‘metin türü farkındalığı’ nı genel anlamda herhangi bir okur için, eğitim bağlamında daha özel bir anlamda öğrenci için kullanabileceğimiz bir kavram olarak düşünülmektedir. Her iki durumda da ‘metin türü farkındalığı’, kavramı ‘özne’ odaklı bakışın bir yansıması olarak kullanılabilir. Biz, çalışmamızda, çalışmanın alanı ve içeriği gereği ‘metin türü farkındalığı’ kavramını, ‘öğrenci üzerinden/öğrenci-odaklı’ tanımlama yoluna gitmekteyiz.

‘Metin türü farkındalığı’ nı, öğrencilerin özellikle Türkçe derslerinde dinleme/izleme, okuma, konuşma, yazma gibi öğrenme alanlarının tamamı için geçerli olacak şekilde, metin-tür-söylem ilişkisine dayalı etkinlikler içerisinde gerçekleştirecekleri metni anlama, anlamlandırma ve metin üretme yönündeki kazanımların bir sonucu olarak içselleştirecekleri, geliştirecekleri bir ‘farkındalık’ olarak düşünebiliriz. Öğrencilerin okudukları, dinledikleri, izledikleri sözlü, yazılı, görsel metinleri anlamlandırırken, ‘tür’ özelliklerini de dikkate alması, metnin ‘tür’ çerçevesinde taşıdığı özellikleri, ‘tür’ özelliklerinin içerik, yapı, biçim, dil ve anlatım, söylem bakımından yansımalarını yorumlayabilme, değerlendirebilme yönünde çözümleyici, eleştirel, yaratıcı bir düşünme eylemi gerçekleştirebilmesiyle ilgilidir. Diğer taraftan da konuşma ve yazma öğrenme alanlarında metin üretme süreçlerini metin-tür-söylem ilişkisi içerisinde yürütebilmesi, çeşitli türlerde metinler yaratabilmesi, ‘tür’lere özgü içerik, yapı, biçim, dil ve anlatım inşa edebilmesi, türleri esnetebilmesi, ‘tür’lere uygun yazabilmek kadar bireysel yazmalarla ‘tür’ün şematik yapısı dışına çıkabilmesi, çoklu/karma türlerde metinler oluşturabilmesi şeklindeki becerileri ortaya koyma yönündeki ‘farkındalık’la da doğrudan ilişkilidir. Dolayısıyla ‘metin türü farkındalığı’, Türkçe derslerinde, tüm öğrenme alanlarında metne yönelik etkinlikler/sorular çerçevesinde öğrencilerde ‘süreç’ temelli olarak geliştirilen, metin türlerine dair farkındalıkla/öğrenmelerle/bakış açısıyla ilgilidir ve öğrencilerin anlama ve anlatma becerileri noktasında metin türleriyle ilgili olarak harekete geçirdikleri kazanımların toplamıdır. Öğrenme alanlarında, metin-tür-söylem ilişkisine yönelik bilişsel süreçleri, anlama ve anlatma boyutunda ‘farkında olarak’ yürütmeye dair bir ‘bilinçli olma’ halidir. O halde Türkçe eğitiminin temel amaçlarından biri de öğrencilerde ‘metin türü farkındalığı’ nı geliştirmektir.

Metin türü farkındalığı gelişmiş öğrencilerin, okudukları metne yaklaşımları anlamlandırma, çözümleme, anlama eylemi bakımından daha üst seviyede olmaktadır.

Metin türü konusunda eksik kalmış bir öğrenci metnin amacına ulaşma konusunda yetersiz kalmaktadır. Kuzu, öğrencilerin metin ve tür bilgisinin anlamayı daha üst seviyelere çıkardığına şöyle dikkat çeker: “Metin türü ve yapısı (metnin iletişim amacı, metne özgü sözbilimsel yapılar, dil kullanımı vb.) konusunda bilgilendirilmiş, metinle ilgili beklenti oluşturulmuş öğrencilerin metnin derin yapısına ulaşabilmeleri daha kolay olmaktadır. Bu nedenle okuma çalışması öncesinde metin türleri ve sözbilimsel yapıları hakkında ön bilgilendirme yapılmalı metne yaklaşım konusunda bilinç oluşturulmalıdır.” (2004: 72-73).

Güneş de Türkçe eğitiminde ‘metinle öğrenme’nin önemine dikkat çekerken çağdaş dil eğitiminde bir metni anlamanın, anlamlandırmanın “‘Bilgiyi bulma: metinden yararlı bilgileri bulma, seçme, keşfetme ve araştırma vb., metni anlama: metin hakkında genel görüş oluşturma, ana fikrini bulma, yardımcı fikirleri bulma, konusunu saptama vb., düşünce geliştirme: metnin içeriğini ve mantığını derinlemesine anlama, çıkarım yapma, bağlantıları keşfetme, iç ve dış bağlantılar oluşturma, başlık bulma vb., metindeki bilgileri uygulama: metindeki bilgileri düşünme, sorgulama, sıralama, sınıflama, sorun çözme, değerlendirme, günlük yaşamla bağ kurma, metindeki bilgileri diğer örneklerde ve günlük yaşamda kullanabilme vb., metni değerlendirme: metnini yapısını ve türünü anlama, dil yapısını keşfetme, metin yapısı ve biçimini değerlendirme vb.” (2013a: 620) ilişkili olduğunu vurgular. Dolayısıyla anlama becerisinin geliştirilmesinin bir boyutu, metni değerlendirirken metnin yapısını ve türünü anlama, metnin türüyle ilişkili olarak yapı, içerik, dil ve anlatım özelliklerini çözümleridir.

O halde ‘metin türü farkındalığı’nın, öğrencilerin metin ve tür bilgilerinin okuma, dinleme/izleme, konuşma ve yazma eğitimi, dolayısıyla anlama ve anlatma bakımından büyük önem arz ettiğini söyleyebiliriz. Metin türü; bize metindeki dil yapıları, sözcük kullanımı, söylem çeşitliliği, metnin yazılış amacı, yapı, içerik, biçim gibi konularda bilgi verir. Dolayısıyla da metin ve tür bilgisi geniş olan okur, metnin dünyasına kolayca girebilir, metinde nasıl bir yapıyla, içerikle, anlatımla, söylem çeşitliliğiyle karşılaşacağını farkındadır, o metnin hangi amaçla yazıldığını bildiği için okuma yaparken o amaca ulaşmaya çalışır. Anlatırken de, hangi türde konuşma ve yazma eylemini gerçekleştiriyorsa ‘tür’e özgü biçim, içerik, yapı, dil ve anlatım bakımından ve ‘tür’ün işlevlerinin farkında olarak metinsel dinamikleri harekete geçirip metinsel bir kompozisyon oluşturabilir.

Metin türü farkındalığı, dili etkileyici kullanma yönünde de bir ‘farkındalık’tır. Örneğin, ‘metin türü farkındalık’ı yüksek bir öğrenci, lirik bir şiir kaleme alırken ‘tür’e özgü dinamikleri harekete geçirir ve dilsel stratejilere, ‘tür’e özgü ‘söylem(ler)’e başvurur, tür-söylem ilişkisinin belirleyiciliğinde kelime seçimi ve kullanımı, cümle kuruluşu, söz sanatları vb. noktalarda dokunuşlar yapar. İletişim amaçları doğrultusunda ‘ne’yi, ‘niçin’ ve ‘nasıl’ söylemesi gerektiğini bilir ve söyler. Metin-tür-söylem ilişkisi bağlamından Türkçenin bütün imkânlarını harekete geçirir, çok çeşitli dilsel araçları kullanır.

Bu bağlamda Türkçe eğitiminde de metin türleri, amaca yönelik ve sürece dayalı bir biçimde öğretilmeli; bu süreçte yapı, dilbilgisi biçimleri kavratılmalı; böylece her bir türün etiketinden şematik özelliklerinden daha önemli olanın ‘türün işlevleri’ni anlamak olduğu içselleştirilmelidir (Bozkurt, 2018: 91).

Metinler, dil öğretiminde kullanımına göre edebî, üretilmiş, özgün ve özel metinler olarak gruplandırılmaktadır. Ayrıca öyküleyici, bilgilendirici ve şiir gibi de sınıflandırılmaktadır. Öyküleyici metinde, öyküleyici metin yapısı kullanılır. Bu tür yazılar genel olarak roman, masal öykü gibi türler olmaktadır. Bunlar yaşantımızı zenginleştiren yazılardır. Öyküleyici metinler bizleri bulduğumuz ortamdan başka bir ortama götürmekte ve düş dünyamızı geliştirip zenginleştirmektedir. Bilgilendirici metin yapıları genellikle neden-sonuç, olumlu-olumsuz karşılaştırmalar, tanımlamalar, sıralamalar, açıklama, sorun - çözüm, inceleme, delil sunma vb. olmaktadır. Bilgilendirici metinler, makale, eleştiri, deneme, gezi yazıları, röportaj, günlük, anı, fıkra, mektup gibi türlerdir. Bunlara öğretici metinler de denilmektedir. Bu tür metinlerde bir konu hakkında bilgi vermek ya da o konuyu açıklamak amacıyla yazılar yazılır. Bu yazılarda anlatım açık, kesin ve yalın olarak kullanılır. Kelimeler gerçek anlamıyla kullanılır, süslü, mecazlı kelimelere yer verilmez. Yazının amacı açık ve seçik olarak ortaya konulur. Anlatımı güçlendirmek için örnek, tanım ve karşılaştırmalara yer verilir (Güneş, 2013b: 3).

Dolayısıyla farklı türde metinlerin farklı söylemlerle, anlatım biçimleriyle ilişkisini, metin türlerinin işlevlerini fark etmek; metni anlamada/anlamlandırmada buna dikkat etmek, bu yönde çözümleyici, eleştirel bakış ortaya koymak, anlatımda ise iletişim amacına bağlı ve metin türlerinin işlevlerinin farkında olarak metin-tür-söylem ilişkisini harekete geçirmek, metnin içerik, yapı, biçim, dil ve anlatım özelliklerini bu doğrultuda

şekillendirmek ‘metin türü farkındalığı ile ilgilidir. Bu bakımdan ‘metin türü farkındalık’ı geliştirmiş öğrencilerin okuduklarını, dinlediklerini, izlediklerini, anlama ve kendilerini sözlü, yazılı ve görsel araçlarla anlatma becerileri de gelişkin olur. Çünkü ‘metin türü farkındalığı’nın metin bilgisini yukarılara taşıması yönüyle anlama ve anlatmayı besleyici, geliştirici, destekleyici etkisi vardır. Bu nedenle öğrencilerin anlama ve anlatma becerilerini geliştirmek için onların ‘metin türü farkındalığı’nı üst seviyelere çıkarmanın bir gereklilik olduğunu söyleyebiliriz.

‘Metin türü farkındalığı’ sadece öğrenci için değil öğretmenler için de büyük önem taşımaktadır. Bu konuyla ilgili olarak Bozkurt tarafından yapılan ‘Türkçe Öğretmeni Adaylarının Metin Türlerini Kavramlaştırma Eğilimleri ve Tür Farkındalıkları’ başlıklı, uygulamalı çalışma dikkate değerdir ve bu çalışmada, Türkçe öğretmenlerinin ‘metin türü farkındalığı’nı içselleştirmiş bir biçimde yeterlilik göstermeleri gerektiği (Bozkurt, 2019) önemle vurgulanmıştır.

Bu bağlamda Ortaokul Türkçe derslerinde, ‘metin türü farkındalığı’nı ele almak; doğal olarak, *Türkçe Dersi Öğretim Programı*’nı (2018 yılı), Türkçe ders kitaplarındaki metinleri ve etkinlikleri/soruları incelemeyi, değerlendirmeyi zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla çalışmamızda, ortaokul Türkçe derslerinde öğrencilerde geliştirilmesi amaçlanan ‘metin türü farkındalığı’, *Türkçe Dersi Öğretim Programı* (2018 yılı), öğrencilerde ‘metin türü farkındalığı’ yaratmayı amaçlayan kazanımlar ve sınıf seviyelerine göre belirlenen metin türleri; ortaokul (5-8. sınıflar) Türkçe ders kitapları ise (türleri bakımından) metinler/metin türü çeşitliliği ile ‘metin türü farkındalığı’nı geliştirmeye hizmet eden etkinlikler/sorular ile ilgili olarak tartışılmakta, değerlendirilmektedir.

1.6.4. Türkçe Eğitiminde Metin Seçimi ve Kullanımı

Dil eğitimi, metin-odaklı bir eğitimidir. Dolayısıyla Türkçe eğitiminde de ‘dinleme/izleme, okuma, konuşma ve yazma’ öğrenme alanlarının metin-odaklı düzenlenmesi, metin üzerinden yapılandırılması biz zorunluluktur. Türkçe eğitiminde öğrenci-merkezli uygulamalar çerçevesinde, sözlü, yazılı ve görsel metinlerin/ürünlerin anlamlandırılması ve üretilmesi, öğrencilerin metin bilgisinin geliştirilmesi ve kendilerini sözlü, yazılı ve görsel araçlarla ifade edebilme becerilerinin üst seviyelere çıkarılması

başlıca amaçtır. Bu bakımdan ortaokul Türkçe derslerinde de öğrenme ortamlarının/süreçlerinin metin-odaklı uygulamalar/etkinliklerle zenginleştirilmesi gerekir. Zaten dinleme/izleme ve okuma öğrenme alanlarının 'anlama'ya; konuşma ve yazma öğrenme alanlarının da 'anlatma'ya dayalı olması Türkçe eğitiminde 'metin-odaklılık'ı bir zorunluluk haline getirmektedir. Dinleme/izleme ve okuma yoluyla öğrencilerin metinleri anlamlandırma, yapı, içerik, biçim, dil ve anlatım özelliklerini çözümleme, metni eleştirel ve yaratıcı düşünme dinamikleriyle değerlendirme; konuşma ve yazma yoluyla da öğrencilerde sözlü, yazılı ve görsel araçlar üzerinden kendilerini ifade edebilme becerilerini geliştirme, yaratıcı süreçler içerisinde metinler üretmelerini sağlama öncelendiğinden her durumda metin-odaklılığı beraberinde getirmektedir.

Akyol'un dikkat çektiği üzere dinleme/izleme, okuma öğrenme alanlarında 'metin-içi, metin-dışı ve metinlerarası anlam kurma' (2012: 233-243) esastır ve bu durum, öğrencilerin metabilişsel süreçlerle her türlü metin bilgisini içselleştirmelerini ve metin üretme süreçlerini daha etkin geçirmelerini sağlar.

Çağdaş bir dil eğitimi, sınırları oldukça genişletilmiş ve çeşitliliği esas alan metin kavramının önemini vurgular. Metnin ve metinsel yapılanmanın gelişmiş çerçevesi ya da anlam yükleyebileceğimiz çeşitli birimlerin metin kabul edilmesi, dil öğretiminin de bakış açısını değiştirmektedir. Türkçe eğitimi de metin-odaklı etkinliklere dayandığından metin seçimi, Türkçe eğitiminde de büyük bir önem arz eder. Öğrenme/öğretme süreçlerinde yer verilen metinlerin niteliksel özellikleri yanında çeşitliliği de öğrenme-öğretme süreçlerine sağlayacakları katkı noktasında dikkate alınmalıdır. Türkçe eğitiminde etkin metin kullanımıyla öğrenme alanlarının gelişimi ve verimliliği arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır (Güneş, 2013b: 3). Metin kullanımında metin türü çeşitliliği ve metinlerin dil ve anlatım bakımından içerdiği zenginlik, öğrenme alanlarının da etkin bir yapıya kavuşmasında önemlidir. Öğrencilerin farklı türde metinleri okumaları, dinlemeleri, izlemeleri kadar konuşma ve yazma becerileri geliştirilirken farklı türde metinler üretmeye teşvik edilmeleri öğrencilerin dil ve anlatım zenginliği, söylem çeşitliliği, bağlamsal farkındalık gibi noktalardan da gelişim göstermelerini sağlar.

Eğitimde çok çeşitli metin türlerinin kullanılmasının başlıca gerekçe ve yararlarını şöylece sıralamak mümkündür (Gökçe, 2015: 18-19):

- Metinler, öğrencilerin anadillerinin kurallarını, zenginliğini, özelliklerini, imkânlarını içselleştirmelerine yardımcı olur.
- Öğrenciler, metinler üzerinden kendilerine, çevrelerine, insan yaşamına daha duyarlı bireyler hâline gelirler, insani, evrensel ve millî değerleri içselleştirirler.
- Metinler, öğrencilerin yakın çevresinden başlamak üzere yaşamı ve dünyayı daha geniş bir bakış açısıyla anlamlandırmalarına, dil becerilerini geliştirmelerine yardımcı olur.
- Öğrenciler, metinler aracılığıyla anlama, anlamlandırma, eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerini geliştirmek, kendi duygu ve düşüncelerini sunmak, başkalarının düşüncelerini tartışmak ve değerlendirmek fırsatı bulurlar.
- Öğrenciler, entelektüel yönlerini geliştirebilirler.
- Öğrenciler, metinler üzerinden estetik bakış açısı edinebilir, dil estetiği noktasında kendilerini geliştirebilirler.
- Öğrenciler, öğrendiklerini uygulamaya dökme fırsatı bulurlar.
- Öğrenciler farklı ihtiyaçlar, gerekçeler, ortamlar, bağlamalara uygun metinler oluşturma yönünde kendilerini geliştirirler.

Knapp ve Watkins (2005: 27-28)'de dikkat çekildiği üzere öğrencilerin süreç odaklı eylemsellikle içselleştirdikleri tür bilgisinin ürünlere dönüştürülmesinde başlıca noktalardan biri metin türü çeşitliliğidir. Süreç odaklı çalışmalarla öğrencilerin betimleyici, tanımlayıcı, öğretici, tartışmacı, anlatsal metinleri üretmelerinde onları farklı türde metinlere yönlendirmek metin farkındalıklarını artırıcı bir olgudur. Ayrıca öğrencilerin metin türü çeşitliliği kadar çoklu/karma türleri tanımaları, bu yönde ürünlerle karşılaşmaları önemlidir.

'Metinlerarasılık'ın bir metinsellik ölçütü olarak kabul edildiği günümüzde (Günay, 2013), çoklu/karma türden metinlerle karşılaşmak olağan bir durumdur. Çünkü çoklu/karma türden metinleri yaratan başlıca etmenlerden biri 'metinlerarasılık'tır. 'Metinlerarasılık' bağlamında türlerin iç içe geçmesidir. Bu türden metinlerin öğrenme ortamlarına taşınması; öğrencilerin 'metin anlamlandırma ve üretme' becerilerini geliştirirken metne bakış açılarını da genişletir. Aktulum'un (2014) da dikkat çektiği üzere

metinlerarasılık, metinler arasındaki ilişkiler kadar türler, söylemler arasındaki ilişkilerdir. Dolayısıyla Türkçe eğitiminde metin seçimi ve kullanımı noktasında öğrencilerin metin bilgisini geliştirmek amacıyla metin türü çeşitliliği kadar çoklu/karma türden metinlerin kullanımı da önemlidir.

O halde Türkçe eğitiminde temel ders materyallerinden biri metindir. Hatta Türkçe eğitiminin büyük ölçüde metne dayandığını söylemek yanlış olmaz. Çünkü dil öğrenmek kelime ve kural ezberlemek değildir. Dil öğrenmek; kelimelerin, kurallar çerçevesinde bir araya gelerek oluşturduğu dünyayı görmek, tanımak, anlamak, değerlendirmek, hissetmek; bu dünyada yaşamaktır. Bu dünya; bir yazarın romanı, bir şairin şiiri, bir araştırmacının makalesi, bir görevlinin tutanağı, bir askerın mektubu, bir annenin feryadı, bir sevdalının türküsüdür; bu dünya metindir. Kelime ve kurallar ancak metinlerde can bulur, anlam kazanır, duygu düşünce ve hayallere tercüman olur. Türkçe öğretiminde metni önemli kılan da bu özelliktir. (Duman, 2003: 151-152). Bu bakımdan derste kullanılacak metinlerin, hedef kitlelerin seviyesine, Türkçe eğitiminin ve dersin amaçlarına uygun olması şarttır (152).

Türkçe eğitiminde metin seçiminde dikkat edilecek hususlardan biri de metinlerin uzunluğudur. 1981 programına kadar bu konuyla ilgili sadece seviyeye uygun olması gerektiği belirtilmiş ve yıllar içerisinde programlarda bu konuya dair daha ayrıntılı bilgi verilmeye başlanmıştır. Diğer bir husus ders kitaplarına alınacak metinlerin sadeleştirilmesi, kısaltılmasıdır. Bu maddeyle ilgili 2005-2006 yılına kadar yer verilmiş ancak tam yerine oturmamıştır. 2005 yılında metnin 1/2'si kadar kısaltılması gerektiği 2006 yılında ise 1/3'ü kadar kısaltılabileceği belirtilmiştir. Bir diğer husus yazar ve kaynaklardır. Bir yazardan en fazla 3 metin alınacağı söylenmiş daha sonra bu sayı 2'ye indirilmiştir. Ancak bu sayı da eleştiri almaya devam etmiştir. Bunun sebebi farklı yazarlardan eserlerin kullanılmasıyla öğrenciye farklı üslupta ve bakış açılarında örnekler sunulmasıdır. Diğer hususlar: kitaplarda kullanılan resimlerin metni destekleyici nitelikte olması, kelime hazinesini geliştirecek metinlerin seçilmesi, metinlerin basitten karmaşığa, somuttan soyuta, bilinenden bilinmeye vb. ilkelere uygun olmasıdır (Coşkun ve Taş, 2008: 69-70).

2018 yılı *Türkçe Dersi Öğretim Programı*'nda ise metin seçimi ve kullanımına dair ölçütlere ve açıklamalara/yönlendirmelere, "Metin Sayısı ve Metin Türlerine İlişkin

Açıklamalar” ve “Ders Kitaplarına Alınacak Metinlerin Nitelikleri” başlıklı müstakil bölümlerde ve daha ayrıntılı olarak değinilmiştir (MEB, 2018: 18-19). “Ders Kitaplarına Alınacak Metinlerin Nitelikleri” başlıklı bölümde, Türkçe dersi ders kitaplarına alınacak metinlerin nitelikleri şöyle sıralanır (MEB, 2018: 19): 1. Ders kitaplarına alanda yaygın olarak kabul görmüş yazar ve eserlerden, edebî ve kültürel değer taşıyan metinler alınmalıdır. Türk cumhuriyetleri ve Balkan Türkleri edebiyatlarından eserlere yer verilmelidir. 2. Seçilen metinler ikincil aktarımlar yerine yazarın eserinden alınmalıdır. 3. Ders kitaplarında “Bu kitap için yazılmıştır.” ifadesini içeren metinler kullanılmamalıdır. Yalnızca 1.sınıf ders kitaplarında ders kitabının yazarı/yazarları tarafından yazılan en fazla iki metne yer verilebilir. 4. Aynı yayınevine ait kitaplarda bir sınıf düzeyi için seçilen metin, başka bir sınıf düzeyinde kullanılmamalıdır. 5. Öğrencilerin duygu ve düşünce dünyasını zenginleştirmek amacıyla aynı yazar ve/veya şairlerden (serbest okuma metinleri hariç, ders kitabı yazarı/yazarları tarafından yazılan metinler dâhil) en fazla iki metin seçilmelidir. 6. Dünya edebiyatından seçilen metinler, doğru ve nitelikli çevirilerden alınmalıdır. 7. Ders kitabında temaları destekler nitelikte edebî ve estetik değer taşıyan serbest okuma metinlerine yer verilmelidir. 8. Tamamı ders kitabına alınamayacak uzunluktaki roman, hikâye, tiyatro, destan gibi türlerdeki eserlerden yapılan alıntılarda eserdeki bağlamın yakalanabilmesi için metnin başında eserin seçilen bölümüne kadar olan kısmın kısa özeti verilmelidir. Seçilen metnin eserin hangi bölümünden alındığına dair kısa bir açıklama yapılmalıdır. 9. Metinlerdeki eğitsel yönden uygun olmayan ifadeler (argo ve küfür, olumsuz örnek oluşturabilecek davranışlar, cinsellik, şiddet vb. içeren unsurlar) metnin bütünlüğünü bozmamak kaydıyla çıkarılmalıdır. 10. Yazarın söyleyişinden ya da Türkçenin dönemsel söyleyiş özelliklerinden kaynaklı yazım farklılıkları hata olarak nitelendirilip düzeltilmez. Metin içerisinde yer alan dönemsel farklılıklara (yazım ve noktalama) yönelik açıklamalar dipnot şeklinde verilmelidir. Ayrıca bu hususlardan öğretim amaçlı olarak yararlanılabilir. 11. Ders kitabında gazete haberi, reklam, dilekçe, tutanak, öz geçmiş, ağ günlüğü (blog), sosyal medya uygulamalarında yer alan yazı türlerinde ders kitabının yazarı/yazarları tarafından üretilen metinler de kullanılabilir. Bu türler 3. ve 5. maddelerdeki açıklamalar kapsamında değerlendirilmez. 12. Metinlerde tema ve kazanımlara uygun olarak metnin bütünlüğü ve tutarlılığı korunmak kaydıyla bazı bölümler çıkarılarak kısaltmaya gidilebilir. Çıkarılan bölümler parantez içinde üç nokta ile gösterilmelidir. 13. Çeşitli metinler içinde yer alan kimi bağımsız ve kendi iç bütünlüğüne

sahip anı, fıkra, anekdot vb. bölümler metin olarak seçilebilir. 14. Yazar ve şairlerin biyografilerinde yalnızca edebî yönleri ön plana çıkarılmalıdır.

2005 ve 2006 programlarında ilk defa Türkçe ders kitaplarına alınacak metinlerin türleri belirlenmiştir. Fakat bu iki program arasında da ‘metin türü’ kavramlarının farklılaştığı görülmektedir. 2005 programında (1-5. sınıflar) metin türü ‘anlatım biçimi’ olarak değerlendirilmiş ve ders kitaplarına alınacak metinlerin öyküleyici metin, bilgilendirici metin veya şiir olması gerektiği belirtilmiştir. 2006 programında (6-8. sınıflar) ise metin türü ‘edebî tür’ olarak değerlendirilmiş ve her sınıfta hangi edebî türlere (şiir, hikâye, anı, deneme, tiyatro, masal, fabl, sohbet, makale, roman, vb.) zorunlu olarak yer verileceği belirlenmiştir (Coşkun ve Taş, 2008: 70).

2018 yılı *Türkçe Dersi Öğretim Programı*’nda ise “Metin Sayısı ve Metin Türlerine İlişkin Açıklamalar” bölümünde yapılan açıklamalarla metinlerin seçiminde dikkat edilecek bazı hususlar dikkate sunulmuştur. Bu bağlamda, tüm sınıf düzeylerinde 8 tema ve her temada 4 metin kullanılacağı belirtilmiştir. Bu 4 metinden 3’ü okuma, 1’i ise dinleme/izleme metnidir. Böylece her sınıf düzeyinde toplam 32 metnin kullanılması hedeflenmektedir. Türkçe derslerinde kullanılacak metin türleri ise 3 ana başlıkta toplanmıştır. Bu başlıklar: bilgilendirici metinler, hikâye edici metinler ve şiirdir. Programlar arasında metin türü hakkında en detaylı bilgi veren program 2018 programıdır. 2018 yılı TDÖP’de yer alan metin türü ile ilgili hususlar, program başlığı altında sonraki bölümde daha ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır (MEB, 2018: 17-18).

Bu bağlamda 2018 yılı TDÖP’nin Türkçe derslerinde metin seçimi ve kullanımı noktasında ‘metin türü çeşitliliği’ni önceleyen bir yapıda olduğunu; Programda, öğrencilerin anlama ve anlatma becerilerini geliştirirken, öğrencilerin metin bilgisine dair birikimlerinin de geliştirilmesine, onlara bu konuda geniş bir bakış açısı kazandırılmasına yönelik bir amaçlılığın da yer aldığını söylemek gerekir. Dolayısıyla 2018 TDÖP’nin ‘kazanımlar’ noktasında öğrencilere ‘metin türü farkındalığı’ kazandırmak ve öğrencilerin dil becerilerini bu farkındalıkla iç içe bir şekilde geliştirmek şeklinde bir amacının olduğunu görmekteyiz.

2. 2018 YILI TÜRKÇE DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI'NDA 'METİN TÜRÜ FARKINDALIĞI' VE SINIF SEVİYELERİNE GÖRE METİN SEÇİMİ

Türkçe Dersi Öğretim Programı (TDÖP) (MEB, 2018), ortaokul seviyesinde (5-8. sınıflar) 'metin türü farkındalığı'nı esas alan kazanımlar bakımından değerlendirildiğinde, doğal olarak, bu türden kazanımların her sınıf seviyesinde önemli bir yer edindiğini ve sınıf seviyelerine göre hiyerarşik bir yapılanma ve öğrenme alanlarına (dinleme/izleme, okuma, konuşma ve yazma) göre çeşitlilik gösterdiğini görmekteyiz. Programın 'metin-odaklılık'ı temel alması, doğal olarak, 'metin türü farkındalığı'na yönelik kazanımlara da çokça yer verilmesini sağlamıştır. Doğrudan 'metin türü farkındalığı'nı esas alan kazanımlar, her sınıf seviyesinde öğrenme alanlarına göre yerleştirilmiştir. Dolayısıyla ortaokul Türkçe derslerinde bütün sınıflarda (5-8. sınıflar), sınıf seviyesine bağlı olarak yapılacak metin seçimi ve kullanımıyla öğrencilerde 'metin türü farkındalığı'nın geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Program, tematik yaklaşım esas alınarak hazırlanmış; okuma ve yazma kazanımları metin içi, metin dışı ve metinler arası okuma yoluyla anlam oluşturmayı sağlayacak şekilde yapılandırılmıştır. Birinci sınıftan sekizinci sınıfa kadar kazanımların yapısı ve hiyerarşisi, öğrencilerin temel dil becerilerinin yanı sıra üst düzey bilişsel becerilerini geliştirmelerine katkı sağlayacak şekilde düzenlenmiştir (MEB, 2018: 9). Dolayısıyla öğrencilerde dinleme/izleme, okuma, konuşma ve yazma öğrenme alanları içerisine yerleştirilen, 'metin türü farkındalığı' kazanımları aracılığıyla da üst düzey bilişsel becerilerin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Çalışmamızda, ortaokul (5-8. sınıflar) Türkçe derslerinde 'metin türü farkındalığı'nı değerlendirmek, 'metin türü farkındalığı'nın programda ve ders kitaplarındaki yerinin ne olduğu sorusunu cevaplamak amaç edinildiğinden, yalnızca TDÖP'de yer alan ve doğrudan 'metin türü farkındalığı'nı esas alan (doğrudan 'metin türü farkındalığı'yla ilişkili olduğunu düşündüğümüz), metnin 'tür'üne göndermelerle tanımlanan kazanımlar dikkate alınmaktadır. Bu bağlamda, TDÖP'de dinleme/izleme, okuma, konuşma ve yazma öğrenme alanları içerisine yerleştirilen ve öğrencilerde 'metin türü farkındalığı'nı geliştirmeyi esas alan kazanımları, ortaokul sınıf (5-8. sınıflar) seviyelerine göre değerlendirdiğimizde karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır:

2.1. 2018 Yılı Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda 'Metin Türü Farkındalığı'nı Esas Alan Beşinci Sınıf Kazanımları

Tablo 1. Beşinci Sınıf 'Metin Türü Farkındalığı'nı Esas Alan Kazanımlar

5.SINIF KAZANIMLARI	
DİNLEME/İZLEME	1. Dinlediği/izlediği hikâye edici metinleri canlandırır.
KONUŞMA	1. Hazırlıklı konuşma yapar. <i>a) Öğrencilerin verilen bir konuyu görsellerle destekleyerek kısa sunum hazırlamaları ve prova yapmaları sağlanır.</i> 2. Hazırlıksız konuşma yapar.
OKUMA	1. Metni türün özelliklerine uygun biçimde okur. <i>Öğrencilerin seviyelerine uygun, edebî değeri olan şiirleri ve kısa yazıları türünün özelliğine göre okumaları ve ezberlemeleri sağlanır.</i> 2. Metin türlerini ayırt eder. <i>Hikâye, fabl, masal, haber metni türleri tanıtılır. Metin türleri ile ilgili ayrıntılı bilgi verilmez.</i> 3. Metindeki hikâye unsurlarını belirler. <i>Olay örgüsü, mekân, zaman, şahıs ve varlık kadrosu, anlatıcı vb. gibi hikâye unsurları üzerinde durulur.</i> 4. Metinler arasında karşılaştırma yapar. <i>Metinleri biçim ve tür gibi açılardan karşılaştırmaları sağlanır.</i> 5. Metindeki gerçek ve kurgusal unsurları ayırt eder. 6. Metindeki söz sanatlarını tespit eder. <i>Benzetme (teşbih) ve kişileştirme (teşhis) söz sanatları verilir.</i>
YAZMA	1. Şiir yazar 2. Bilgilendirici metin yazar. <i>a) Öğrencilerin konu ve ana fikri belirlemeleri, buna göre giriş, gelişme, sonuç bölümlerinden oluşan bir metin taslağı oluşturmaları, bu bölümlerde yazacaklarını belirlemeleri sağlanır.</i> <i>b) Öğrenciler yeni öğrendikleri kelimeleri kullanmaya ve günlük hayattan örnekler vermeye teşvik edilir.</i> <i>c) Anlatımı desteklemek için grafik ve tablo kullanmalarını sağlanır.</i> 3. Hikâye edici metin yazar. <i>a) Öğrencilerin günlük hayattaki gözlem ve deneyimlerine dayanarak hikâye konusu ve hikâye unsurlarını belirlemeleri sağlanır.</i> <i>b) Öğrenciler, yazım kılavuzundan yararlanmalarını ve yeni öğrendikleri kelimeleri kullanmalarını teşvik edilir.</i> 4. Kısa metinler yazar. <i>Öğrenciler dilekçe yazmaya teşvik edilir.</i>

(MEB, 2018: 36-39).

5. sınıfta 'metin türü farkındalığı'nı esas alan kazanımların dört öğrenme alanına göre dağılımına bakıldığında okuma ve yazma öğrenme alanına ağırlık verilirken dinleme/izleme öğrenme alanında bir kazanıma, konuşmada ise iki kazanıma yer verilmiştir. Dinlemede 'Hikâye edici metinleri canlandırır.' kazanımını yer almaktadır. Bu kazanım, öğrencilerin 'hikâye ve drama' türüne dair farkındalıklarını geliştirirken öğrencilerin kendilerini ifade etmelerini, beden dillerini kullanmalarını da sağlayacaktır.

Konuşmada yer alan ‘Hazırlıklı konuşma yapar.’ ve ‘Hazırlıksız konuşma yapar.’ kazanımları, öğrencilerin farklı metin türlerinde ürettikleri hazırlıklı ve hazırlıksız konuşmaları sınıf ortamında gerçekleştirmelerini, öğrencilerin özellikle bilgilendirici, tartışmacı, kanıtlayıcı vb. söylemleri içeren (bilgilendirici metin türlerinde) konuşmalar yapmasını öncelemektedir.

Okumada verilen ‘‘Metni türün özelliklerine uygun biçimde okur.’’ şeklindeki kazanımla öğrencilerin ‘metin türü farkındalığı’na okuma eylemine, dolayısıyla da vurgu-tonlamaya yansıtması beklenmektedir. Öğrencilerin metin türlerine özgü dilsel yapıları da fark etmesi öncelenmektedir. Ayrıca türün özelliğine uygun okumaya çalışması, öğrencilerin metnin iletişim amacını da fark etmelerini sağlayacaktır. ‘‘Metin türlerini ayırt eder.’’ şeklindeki kazanım aracılığıyla hikâye, fabl, masal, haber metni türlerini tanıması, özelliklerini fark etmesi, bu metin türlerinin birbirlerine benzer taraflarını ve birbirlerinden farklı yönlerini kavramaları beklenir. ‘‘Metindeki hikâye unsurlarını belirler.’’ kazanımı ise doğrudan anlatısal söylemi içeren metin türlerini (hikâye, masal, fabl vb.), yapı öğeleri itibariyle (olay örgüsü, mekân, zaman, şahıs ve varlık kadrosu, anlatıcı) değerlendirmeyi ve anlatmaya dayalı metin türlerine (hikâye, masal, fabl vb.) dair ‘farkındalık’larını geliştirmeyi amaçlar. ‘‘Metinler arasında karşılaştırma yapar.’’ şeklindeki kazanım, metinlerin biçim ve tür özellikleri itibariyle karşılaştırılmasına dayanır. Programda metinlerin metin-içi, metin-dışı ve metinler arası bağlamda anlamlandırılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu kazanımın da metinler arası anlamlandırmayı öncelediğini söyleyebiliriz. ‘‘Metindeki gerçek ve kurgusal unsurları ayırt eder.’’ kazanımı ise doğrudan fantastik metinleri tür açısından değerlendirmeyi amaçlar. Özellikle masal türünden metinlerin kullanılması ve bu metinlerin tür özellikleri itibariyle gerçekçi ve hayali unsurları içerdiğinin sezdirilmesi istenmektedir. ‘‘Metindeki söz sanatlarını tespit eder.’’ şeklindeki kazanım ise söz sanatları (benzetme, kişileştirme vb.) ile ilgili olmakla beraber ‘metin türü farkındalığı’na dayanmaktadır. Çünkü özellikle şiir türünden metinlerin dilsel özelliklerini kavratmak amaçlanırken, dilsel öğeler üzerinden şiir türüne dair farkındalık oluşturulmak istenmektedir.

Programda metin türleri 3 ana başlıkta ele alınmıştır. Bunlar: şiir, bilgilendirici metin ve kurgusal metindir. Yazma öğrenme alanı içerisine yerleştirilen kazanımlardan ilk üçü doğrudan metin türlerine atıfla tanımlanmıştır: ‘‘Şiir yazar.’’, ‘‘Bilgilendirici metin yazar.’’ ve ‘‘Hikâye edici metin yazar.’’ Her üç kazanımda doğrudan ‘metin türü

farkındalığı' ile ilgilidir ve öğrencilerin farklı metin türlerinde metin üretmelerini amaçlar. Metin üretimi, bir sürece dayandığından, üç kazanımla da öğrencilerde süreç temelli bir farkındalık oluşturmak öncelenmektedir. “Kısa metinler yazar.” Şeklindeki kazanımla ise öğrencilerin dilekçe gibi kısa metinler yazmaları teşvik edilmektedir. Dolayısıyla yine gündelik yaşam pratiğinde işlevsellik gösteren kısa metinlerin biçim, yapı, içerik, dil ve anlatım bakımından gösterdikleri ‘tür’ özelliklerinin kavratılması amaçlanmaktadır.

2.2. 2018 Yılı Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda ‘Metin Türü Farkındalığı’ını Esas Alan Altıncı Sınıf Kazanımları

Tablo 2. Altıncı Sınıf ‘Metin Türü Farkındalığı’ını Esas Alan Kazanımlar

6.SINIF KAZANIMLARI	
DİNLEME/İZLEME	1.Dinlediği/izlediği hikâye edici metinleri canlandırır.
KONUŞMA	1. Hazırlıklı konuşma yapar. <i>a) Öğrencilerin verilen bir konuyu görsellerle destekleyerek kısa sunum hazırlamaları ve prova yapmaları sağlanır.</i> 2. Hazırlıksız konuşma yapar.
OKUMA	1. Metni türün özelliklerine uygun biçimde okur. <i>Öğrencilerin seviyelerine uygun, edebî değeri olan şiirleri ve kısa yazıları türünün özelliğine göre okumaları ve ezberlemeleri sağlanır.</i> 2. Metindeki söz sanatlarını tespit eder. <i>Konuşturma (intak) ve karşıtlık (tezat) söz sanatları verilir.</i> 3. Metindeki hikâye unsurlarını belirler. <i>Olay örgüsü, mekân, zaman, şahıs ve varlık kadrosu, anlatıcı üzerinde durulur.</i> 4. Metinler arasında karşılaştırma yapar. <i>Metinlerin tema, konu, olay örgüsü ve karakterler açısından karşılaştırılması sağlanır.</i> 5. Metin türlerini ayırt eder. <i>a) Anı, mektup, tiyatro, gezi yazısı türleri öğretilmelidir.</i> <i>b) Metin türlerine ilişkin ayrıntılı bilgi verilmemelidir.</i> 6. Şiirin şekil özelliklerini açıklar. <i>Şiirde kafiye, redif gibi ahenk unsurları üzerinde durulur, bunların türlerine değinilmez.</i> 7. Metindeki gerçek ve kurgusal unsurları ayırt eder. 8. Medya metinlerini değerlendirir. <i>İnternet, sinema ve televizyonun verdiği iletileri değerlendirmeleri sağlanır.</i>
YAZMA	1. Şiir yazar. 2. Bilgilendirici metin yazar. <i>a) Öğrencilerin konu ve ana fikri belirlemeleri, buna göre giriş, gelişme, sonuç bölümlerinde yazacaklarının taslağını oluşturmaları ve ilk paragrafta ifade etmeleri sağlanır.</i> <i>b) Öğrenciler yazılarında günlük hayattan örnekler vermeleri için teşvik edilir.</i> 3. Hikâye edici metin yazar. <i>a) Öğrencilerin zaman, mekân, şahıs ve olay unsurlarını belirlemeleri, hikâyenin serim, düğüm ve çözüm bölümlerinde anlatacaklarının taslağını oluşturmaları sağlanır.</i> <i>b) Öğrenciler yazım kılavuzundan yararlanmaları ve yeni öğrendiği kelimeleri kullanmaları için teşvik edilir.</i> 4. Kısa metinler yazar. <i>Duyuru, ilan ve reklam metinleri yazdırılır.</i>

(MEB, 2018: 40-43).

6. sınıfta ‘metin türü farkındalığı’ nı esas alan kazanımların dört öğrenme alanına göre dağılımına bakıldığında 5. sınıfta olduğu gibi okuma ve yazma öğrenme alanına ağırlık verilirken dinleme/izleme öğrenme alanında bir kazanıma, konuşmada ise iki kazanıma yer verildiği görülür. 5. sınıfta olduğu gibi dinleme öğrenme alanında ‘Hikâye edici metinleri canlandırır.’ kazanımı yer almaktadır. Bu kazanım, öğrencilerin ‘hikâye ve drama’ türüne dair farkındalıklarını geliştirirken öğrencilerin kendilerini ifade etmelerini, beden dillerini kullanmalarını da sağlayacaktır. Konuşmada yer alan ‘Hazırlıklı konuşma yapar.’ ve ‘Hazırlıksız konuşma yapar.’ Kazanımları ise öğrencilerin farklı metin türlerinde ürettikleri hazırlıklı ve hazırlıksız konuşmaları sınıf ortamında gerçekleştirmelerini, öğrencilerin özellikle bilgilendirici, tartışmacı, kanıtlayıcı vb. söylemleri içeren (bilgilendirici metin türlerinde) konuşmalar yapmasını incelemektedir.

Okumada verilen ‘Metni türün özelliklerine uygun biçimde okur.’ şeklindeki kazanımla öğrencilerin ‘metin türü farkındalığı’ nı okuma eylemine, dolayısıyla da vurgu-tonlamaya yansıtması beklenmektedir. Öğrencilerin metin türlerine özgü dilsel yapıları da fark etmesi öncelenmektedir. Ayrıca türün özelliğine uygun okumaya çalışması, öğrencilerin metnin iletişim amacını da fark etmelerini sağlayacaktır. ‘Metindeki söz sanatlarını tespit eder.’ şeklindeki kazanım ise söz sanatları (benzetme, kişileştirme, konuşurma, tezat vb.) ile ilgili olmakla beraber ‘metin türü farkındalığı’ na dayanmaktadır. Çünkü özellikle şiir türünden metinlerin dilsel özelliklerini kavratmak amaçlanırken, dilsel öğeler üzerinden şiir türüne dair farkındalık oluşturulmak istenmektedir. ‘Metindeki hikâye unsurlarını belirler.’ kazanımı ise doğrudan anlatısal söylemi içeren metin türlerini (hikâye, masal, efsane, fabl vb.), yapı öğeleri itibarıyla (olay örgüsü, mekân, zaman, şahıs ve varlık kadrosu, anlatıcı) değerlendirmeyi ve anlatmaya dayalı metin türlerine (hikâye, masal, fabl vb.) dair ‘farkındalık’ larını geliştirmeyi amaçlar. ‘Metinler arasında karşılaştırma yapar.’ şeklindeki kazanım, metinlerin tema, konu, olay örgüsü ve karakterler bakımından karşılaştırılmasına dayanır. Programda metinlerin metin-içi, metin-dışı ve metinler arası bağlamda anlamlandırılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu kazanımın da metinler arası anlamlandırmayı öncelediğini söyleyebiliriz. ‘Metinler arasında karşılaştırma yapar.’ şeklindeki kazanım, metinlerin biçim ve tür özellikleri itibarıyla karşılaştırılmasına dayanır. Programda metinlerin metin-içi, metin-dışı ve metinler arası bağlamda anlamlandırılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu kazanımın da metinler arası anlamlandırmayı öncelediğini söyleyebiliriz. ‘Metin türlerini ayırt eder.’ şeklindeki

kazanım aracılığıyla, öğrencilerden 5. Sınıfta öğrendikleri hikâye, fabl, masal, haber metni türlerinin yanı sıra anı, mektup, tiyatro, gezi yazısı gibi türleri tanıması, özelliklerini fark etmesi, bu metin türlerinin birbirlerine benzer taraflarını ve birbirlerinden farklı yönlerini kavramaları beklenir. “Şiirin şekil özelliklerini açıklar.” kazanımıyla ise doğrudan şiir türüne dair farkındalığın geliştirilmesi amaçlanır ve şiirde kafiye, redif gibi ahenk unsurlarına ağırlık verilir. “Metindeki gerçek ve kurgusal unsurları ayırt eder.” kazanımı ise doğrudan fantastik metinleri tür açısından değerlendirmeyi amaçlar. Masal, efsane, fantastik öykü türünden metinlerin kullanılması ve bu metinlerin tür özellikleri itibariyle gerçekçi ve hayali unsurları içerdiğinin sezdirilmesi istenmektedir. “Medya metinlerini değerlendirir.” şeklindeki kazanım ise öğrencilere özellikle medya okur-yazarlığı bağlamında internet, sinema ve televizyon üzerinden gelen metinlerin değerlendirilmesini amaçlarken yazılı ve görsel metinlerin ‘tür’e dair değerlendirmelerini içerir.

Yazma öğrenme alanında 6. sınıf kazanımları ile 5. Sınıf kazanımları aynıdır. 6. sınıfta yazma öğrenme alanı içerisine yerleştirilen kazanımlardan ilk üçü 5. sınıfta olduğu gibi doğrudan metin türlerine atıfla tanımlanmıştır: “Şiir yazar.”, “Bilgilendirici metin yazar.” ve “Hikâye edici metin yazar.” Her üç kazanımda doğrudan ‘metin türü farkındalığı’ ile ilgilidir ve öğrencilerin farklı metin türlerinde metin üretmelerini amaçlar. Metin üretimi, bir sürece dayandığından, üç kazanımla da öğrencilerde süreç temelli bir farkındalık oluşturmak öncelenmektedir. “Kısa metinler yazar.” şeklindeki kazanımla ise öğrencilerin duyuru, ilan ve reklam metinleri gibi kısa metinler yazmaları teşvik edilmektedir. Dolayısıyla yine gündelik yaşam pratiğinde işlevsellik gösteren kısa metinlerin biçim, yapı, içerik, dil ve anlatım bakımından gösterdikleri ‘tür’ özelliklerinin kavratılması amaçlanmaktadır.

Bu bağlamda denilebilir ki 6. sınıf dinleme/izleme ve konuşma öğrenme alanlarında yer alan kazanımlar, 5. sınıfta yer alan kazanımlarla aynıdır. Okumada ise bazı kazanımlar aynı şekilde alınmış, bazı kazanımlar değişmiş, bazı kazanımlar ise yeni kazanım olarak eklenmiştir. Metni türünün özelliklerine uygun biçimde okur, metindeki hikâye unsurlarını belirler, metindeki gerçek ve kurgusal unsurları ayırt eder kazanımları her iki sınıfta da aynıdır. Metindeki söz sanatlarını tespit etmeyle ilgili kazanım ise aynı şekilde kalmış ancak söz sanatları değiştirilmiştir. Metin türlerini ayırt etmeyle ilgili kazanım da aynı kalmıştır ancak metin türleri itibariyle eklemeler yapılmıştır. 5. sınıfta bu kazanımın

altında hikâye, fabl, masal, haber türü vardır. 6. sınıfta ise bu metin türlerine anı, mektup, tiyatro, gezi yazısı gibi metin türleri eklenmiştir. Dolayısıyla hangi sınıfta hangi metin türlerine yer verileceğinin de Programda belirtildiğini söyleyebiliriz. Diğer kazanım ise metinler arasında karşılaştırma yaptırmayla ilgilidir. 5. sınıfta öğrencilerin metinleri biçim ve tür bakımından karşılaştırmaları beklenirken 6. sınıfta bu karşılaştırmaya tema, konu, olay örgüsü, karakter açısından karşılaştırma da eklenir. Dolayısıyla öğrencilerin bir üst sınıfa çıktıklarında daha fazla öge üzerinden karşılaştırma yapmaları istenmekte, böylece metinler daha ayrıntılı bir incelemeye tâbi tutulmaktadır. Öğrenciler bu durumda metni daha iyi kavrayacak, ‘metin türü farkındalığı’ noktasında gelişim gösterecektir. Metinleri farklı yönlerden karşılaştırmak metin türlerinin kavranması açısından önemlidir. Çünkü metin türünü anlamak, metni çeşitli açılardan incelemekten geçer. Metindeki söz sanatlarını belirlemekle ilgili kazanımda ise 5. sınıfta benzetme ve kişileştirme kazanımlarına, 6. sınıfta konuşurma ve karşıtlık (tezat) sanatları eklenmiştir. 6. sınıfta birlikte Programa şiirin şekil özelliklerini açıklama ve medya metinlerini değerlendirme ile ilgili kazanımlar eklenmiştir.

Yazma öğrenme alanına baktığımızda ise her iki sınıfta da ‘metin türü farkındalığı’ ile doğrudan ilişkili dört kazanıma yer verilmiştir ve bu kazanımlar aynıdır. Ancak üç kazanımın açıklamalarında farklılık olduğu gözlemlenmektedir. Bunlardan biri ‘Bilgilendirici metin yazar.’ kazanımıdır. 5. sınıfta üç alt başlık varken 6. sınıfta ‘Grafik, tablo kullanmaları sağlanır.’ açıklaması çıkarılarak 2 alt başlık oluşturulmuştur. Açıklama kısmında değişiklik gösteren bir diğer kazanım ise ‘Hikâye edici metin yazar.’ kazanımıdır. Bu kazanımla ilgili olarak 5. sınıfta hikâye unsurlarını belirlemeleri istenirken 6. sınıfta hikâyenin unsurları olan zaman, mekan, şahıs ve olay unsurlarını fark ederek hikayenin taslağının oluşturulması istenmektedir. Dolayısıyla 5. sınıfta hikâye türünün özelliklerinin fark edilmesinin sağlanması, 6. sınıfta da hikâye türüne ait bir metin taslağının oluşturulması amaçlanmaktadır. Son kazanım ‘Kısa metinler yazar.’ kazanımıdır. 5. sınıfta öğrencilerden dilekçe yazmaları beklenirken 6. sınıfta duyuru, ilan, reklam metni türünden metinler yazmaları beklenmektedir.

2.3. 2018 Yılı Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda 'Metin Türü Farkındalığı'nı Esas Alan Yedinci Sınıf Kazanımları

Tablo 3. Yedinci Sınıf 'Metin Türü Farkındalığı'nı Esas Alan Kazanımlar

7.SINIF KAZANIMLARI	
DİNLEME/İZLEME	1. Dinlediği/izlediği hikâye edici metinleri canlandırır.
KONUŞMA	<p>1. Hazırlıklı konuşma yapar. a) Öğrencilerin düşüncelerini mantıksal bir bütünlük içinde sunmaları, görsel, işitsel vb. destekleyici materyaller kullanarak sunu hazırlamaları sağlanır.</p> <p>2. Hazırlıksız konuşma yapar.</p>
OKUMA	<p>1. Metni türün özelliklerine uygun biçimde okur. a) Öğrencilerin seviyelerine uygun, edebî değeri olan şiirleri ve kısa yazıları türünün özelliğine göre okumaları ve ezberlemeleri sağlanır.</p> <p>2. Metindeki söz sanatlarını tespit eder. Kişileştirme (teşhis), konuşurma (intak), karşıtlık (tezat) ve abartma (mübalağa) söz sanatları verilir.</p> <p>3. Metindeki hikâye unsurlarını belirler. Olay örgüsü, mekân, zaman, şahıs ve varlık kadrosu, anlatıcı üzerinde durulur.</p> <p>4. Metnin içeriğini yorumlar. a) Yazarın olaylara bakış açısının tespit edilmesi sağlanır. b) Metindeki öznel ve nesnel yaklaşımların tespit edilmesi sağlanır. c) Metindeki örnek ve ayrıntılara atıf yapılması sağlanır.</p> <p>5. Metinler arasında karşılaştırma yapar. Bakış açısı ve mesajlar karşılaştırılır.</p> <p>6. Metindeki gerçek ve kurgusal unsurları ayırt eder.</p> <p>7. Metin türlerini ayırt eder. a) Söyleşi, biyografi, otobiyografi, günlük türleri üzerinde durulur. b) Metin türlerine ilişkin ayrıntılı bilgi verilmemelidir.</p> <p>8. Medya metinlerini değerlendirir. İnternet, sinema ve televizyonun verdiği iletileri değerlendirmeleri sağlanır.</p> <p>9. Metinlerin yazılı hâli ile medya sunumlarını karşılaştırır. a) Hikâye, masal, fıkra gibi metinlerin; çizgi film, animasyon gibi medya sunumları ile karşılaştırması sağlanır. b) Kahramanlar, mekân, zaman ve olay yönlerinden karşılaştırılması sağlanır.</p> <p>10. Metindeki anlatım biçimlerini belirler.</p> <p>11. Metinde kullanılan düşünceyi geliştirme yollarını belirler.</p>
YAZMA	<p>1. Şiir yazar.</p> <p>2. Bilgilendirici metin yazar. a) Öğrencilerin giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinde yazacaklarını belirleyerek bir metin taslağı oluşturmaları, düşünceyi geliştirme yollarını kullanmaları, yazılı ve çoklu medya kaynaklarından görüşlerini destekleyecek kanıtlar sunmaları sağlanır. b) Öğrenciler günlük hayattan örnekler vermeye teşvik edilir.</p> <p>3. Hikâye edici metin yazar. a) Öğrencilerin zaman, mekân, şahıs ve olay unsurlarını belirleyerek hikâyenin serim, düğüm ve çözüm bölümlerinin taslağını oluşturmaları sağlanır. b) Öğrencilerin yazım kılavuzundan yararlanmaları ve yeni öğrendiği kelimeleri kullanmaları teşvik edilir.</p> <p>4. Yazılarında anlatım biçimlerini kullanır.</p> <p>5. Kısa metinler yazar. a) Haber metni ve/veya anı yazmaya teşvik edilir.</p>

(MEB, 2018: 44-47).

5. ve 6. sınıf düzeylerinde olduğu gibi 7. sınıf dinleme öğrenme alanında ‘metin türü farkındalığı’ ile doğrudan ilişkili olan bir kazanıma yer verilirken, konuşma öğrenme alanında ise iki kazanım vardır. Okuma öğrenme alanına baktığımızda ise 5. ve 6. sınıflarla aynı kazanımlara yer verilirken sınıf seviyesine uygun olarak yeni kazanımlar da eklenmiştir. “Metni türün özelliklerine uygun biçimde okur.” kazanımı, 5. ve 6. sınıfta da yer alır. “Metindeki söz sanatlarını tespit eder.” kazanımı, açıklama kısmıyla 5. ve 6. sınıftan ayrılmaktadır. 5. ve 6. sınıftaki benzetme, kişileştirme, karşıtlık gibi söz sanatlarına ek olarak mübalağa söz sanatına da yer verilmiştir. Daha önce öğrenilmiş söz sanatlarının pekiştirilmeye çalışıldığını, bunun yanında farklı söz sanatlarına da yer verildiğini söyleyebiliriz. “Metindeki hikâye unsurlarını belirler.” şeklindeki kazanım 5. ve 6. sınıfta da vardır. “Metnin içeriğini yorumlar.” kazanımı 7. sınıfla birlikte konulan ‘metin türü farkındalığı’ kazanımıdır. Bu kazanımın açıklama kısmıyla yazarın bakış açısının tespit edilmesi, öznel-nesnel yaklaşımların fark edilmesi, metindeki örnek ve ayrıntılara atıf yapılması istenmektedir. Bu kazanım üzerinden sınıf seviyesine uygun olarak önceki sınıflara göre metnin daha ayrıntılı bir şekilde yorumlanmasının beklendiğini söyleyebiliriz. “Metinler arasında karşılaştırma yapar.”, “Metindeki gerçek ve kurgusal unsurları ayırt eder.” ve “Metin türlerini ayırt eder.” kazanımları 5. ve 6. Sınıf kazanımı olarak da vardır. Ancak “Metin türlerini ayırt eder.” Kazanımının açıklama kısmı diğer sınıflardan farklılık gösterir. Bu kazanımla söyleşi, biyografi, otobiyografi, günlük türlerinin öğrencilere sezdirilerek verilmesi istenmiştir. Programda biyografi ve otobiyografi türlerinin 7. sınıfta verilmeye başladığını görmekteyiz. Dolayısıyla sınıf seviyesine uygunluğuna ‘metin türü’ bağlamında da dikkat edildiğini söyleyebiliriz. “Medya metinlerini değerlendirir.” kazanımı bir önceki sınıf seviyesinde de kullanılmıştır. Günümüzde medya metinlerinin gündelik yaşamımızda çok fazla kullanıldığı yadsınamaz bir gerçekliktir. Bu kazanımlarla öğrencilerin dikkatlerinin medya metinlerine çekilmeye çalışıldığını ve bu tür metinler hakkında farkındalık oluşturularak bu tür metinlerin doğru ve eleştirel bir gözle anlamlandırılmasının amaçlandığını söyleyebiliriz. Diğer kazanım “Metinlerin yazılı hâli ile medya sunumlarını karşılaştırır.” kazanımıdır. Bu kazanımla farklı türdeki metinlerin çizgi film gibi medya sunumları ile karşılaştırılması istenmektedir. Medya metinleri ve sunumları her öğrencinin dikkatini çekmektedir. Öğrenciler işledikleri metinleri medya sunumlarıyla karşılaştırdığında farklılık ve benzerlikleri görecektir ve metne dair özellikleri bu görseller sayesinde daha iyi fark edecektir. Bu kazanım ve bir önceki

kazanım medya metin ve sunumları ile ilgilidir. Bu tür metinlere yer verilmesi hedef kitlenin gelişim özelliklerinin, ilgi alanlarının da dikkate alındığını gösterir. Program ders içeriklerinin güncel olanla birlikte yapılandırılmasını amaçlamaktadır. “Metindeki anlatım biçimlerini belirler.” kazanımı da doğrudan ‘metin türü farkındalığı’ ile ilgili bir kazanımdır. Çünkü burada metin-tür-söylem ilişkisini öğrencilerin fark etmeleri öncelenmektedir. Anlatım biçimleri de söylemi ilgilendiren bir durumdur ve metnin türünün belirleyiciliğinde oraya çıkar. Bu kazanım aracılığıyla öğrencilerin türsel çeşitlilik kadar söylemsel çeşitliliği de fark etmeleri amaçlanmaktadır.

Yazma öğrenme alanında ise ‘metin türü farkındalığı’ni amaçlayan beş kazanım vardır ve bu kazanımlardan dördü 5. ve 6. sınıflarda da yer almaktadır. Bir kazanım ise farklılık göstermektedir. “Bilgilendirici metin yazar.” kazanımının açıklama kısmı 5. ve 6. sınıflardan farklıdır. 7. sınıf seviyesinde 5. ve 6. sınıftan edindiği öğrenmelerin yanı sıra yazılı ve çoklu medya kaynaklarından görüşlerini destekleyecek kanıtlar sunması istenmektedir. Medya ile ilgili kazanımlar sadece okuma becerisinde değil yazma becerisinde de kullanılmıştır. “Hikâye edici metin yazar.” kazanımı açıklamalarıyla birlikte 5. ve 6. sınıflarda yer alır. “Kısa metin yazar.” kazanımı da 5. ve 6. sınıflar seviyelerinde yer almakta ancak açıklama kısmıyla farklılık göstermektedir. 5. ve 6. sınıfta öğrencilerden duyuru, ilan, reklam ve dilekçe metinleri yazmaları beklenirken 7. sınıfta bunlara ek olarak haber yazısı ve anı metni yazması istenmektedir. “Yazılarında anlatım biçimleri kullanır.” kazanımı ise ilk kez 7. sınıf kazanımları içerisine yerleştirilmiştir. Bu kazanım, okuma öğrenme alanında yer alan “Metindeki anlatım biçimlerini belirler.” Kazanımıyla doğrudan ilişkilidir ve öğrencilerin ‘metin türü farkındalığı’ bağlamında okuma öğrenme alanında edindiği metin-tür-söylem ilişkisini metin üretme süreçlerinde kullanmaları ve metinlerinde ‘tür’le ilişkili olarak çeşitli söylemleri yapılandırmaları amaç edinilmektedir. Anlatım biçimleri söylemi ilgilendiren bir durumdur ve metnin türünün belirleyiciliğinde oraya çıkar. Bu kazanım aracılığıyla öğrencilerin türsel çeşitlilik kadar söylem çeşitliliğini de fark etmeleri ve kullanmaları amaçlanmaktadır.

2.4. 2018 Yılı Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda 'Metin Türü Farkındalığı'nı Esas Alan Sekizinci Sınıf Kazanımları

Tablo 4. Sekizinci Sınıf 'Metin Türü Farkındalığı'nı Esas Alan kazanımlar

8.SINIF KAZANIMLARI	
DİNLEME/İZLEME	<ol style="list-style-type: none"> 1. Dinlediği/izlediği hikâye edici metinleri canlandırır. 2. Dinledikleri/izledikleri medya metinlerini değerlendirir. <ol style="list-style-type: none"> a) Medya metinlerinin amacını ve kaynağını sorgulamaları sağlanır.
KONUŞMA	<ol style="list-style-type: none"> 1. Hazırlıklı konuşma yapar. <ol style="list-style-type: none"> a) Öğrencilerin düşüncelerini mantıksal bir bütünlük içinde sunmaları, görsel, işitsel vb. destekleyici materyaller kullanmaları, sunu hazırlamaları sağlanır. b) Öğrenciler araştırma sonuçlarını sempozyum, panel, forum vb. ortamlarda sunmaya teşvik edilir. 2. Hazırlıksız konuşma yapar.
OKUMA	<ol style="list-style-type: none"> 1. Metni türün özelliklerine uygun biçimde okur. <p>Öğrencilerin seviyelerine uygun, edebî değeri olan şiirleri ve kısa yazıları türünün özelliğine göre okumaları ve ezberlemeleri sağlanır.</p> 2. Metindeki söz sanatlarını tespit eder. <p>Benzetme (teşbih), kişileştirme (teşhis), konuşurma (intak) ve karşıtlık (tezat), abartma (mübalâğa) söz sanatlarının belirlenmesi sağlanır.</p> 3. Metindeki anlatım biçimlerini belirler. 4. Okuduğu metinlerdeki hikâye unsurlarını belirler. <p>Olay örgüsü, mekân, zaman, şahıs ve varlık kadrosu, anlatıcı üzerinde durulur.</p> 5. Metinler arasında karşılaştırma yapar. <p>Aynı metnin çeviri, farklı baskı vb. özellikleri itibarıyla karşılaştırılması sağlanır.</p> 6. Metindeki gerçek ve kurgusal unsurları ayırt eder. 7. Metin türlerini ayırt eder. <ol style="list-style-type: none"> a) Fıkra (köşe yazısı), makale, deneme, roman, destan türleri üzerinde durulur. b) Metin türlerine ilişkin ayrıntılı bilgi verilmemelidir. 8. Medya metinlerini analiz eder. <p>Medya metinlerinin amaçlarının (kültür aktarma, olay yorumlama, bilgilendirme, eğlendirme, ikna etme) belirlenmesi sağlanır.</p> 9. Edebî eserin yazılı metni ile medya sunumunu karşılaştırır. <p>Kahramanlar, mekân, zaman ve olay yönünden karşılaştırılması sağlanır.</p>
YAZMA	<ol style="list-style-type: none"> 1. Şiir yazar. 2. Bilgilendirici metin yazar. <ol style="list-style-type: none"> a) Öğrencilerin belirledikleri bir konu ve ana fikir etrafında giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşan bir metin taslağı oluşturmaları, gelişme bölümünde düşünceyi geliştirme yollarını kullanarak görüşlerini ifade etmeleri, görüşlerini destekleyecek kanıtlar sunmaları, sonuç bölümünde ise görüşlerini sonuca bağlamaları sağlanır. b) Öğrenciler günlük hayattan örnekler vermeye teşvik edilir. 3. Hikâye edici metin yazar. <ol style="list-style-type: none"> a) Öğrencilerin anlatımın türü ve konusuna göre gerçekçi veya hayalî öğeleri tasarlamaları, uyumlu bir zaman ve mekân kurgusu yapmaları, serim, düğüm ve çözüm bölümlerine yer vermeleri sağlanır. b) Öğrenciler yazım kılavuzundan yararlanmaya, günlük hayattan örnekler vermeye yönlendirilir. 4. Yazılarında anlatım biçimlerini kullanır. 5. Kısa metinler yazar. <ol style="list-style-type: none"> a) Haber metni, günlük ve anı yazmaya teşvik edilir.

(MEB, 2018: 48-51).

8. sınıfta 'metin türü farkındalığı'nı esas alan kazanımlara baktığımızda dinleme/izleme öğrenme alanında "Dinlediği/izlediği hikâye edici metinleri canlandırır."

ve “Dinledikleri/izledikleri medya metinlerini değerlendirir.” şeklinde iki kazanımla karşılaşmaktayız. “Dinlediği/izlediği hikâye edici metinleri canlandırır.” kazanımı ortaokul seviyesinin diğer sınıflarında da yer alan bir kazanımdır. Diğer sınıflardan farklı olarak “Dinlediği/izlediği hikâye edici metinleri canlandırır.” kazanımına yer verilmiştir. 8. sınıfa eklenen bu kazanım, medya metinlerinin amacını ve kaynağını sorgulamayla, değerlendirmeye ilgilidir. 7. sınıfta ‘okuma’ ve ‘yazma’ alanlarında yer verilen medya metinleri ile ilgili kazanımlarla geliştirilen ‘metin türü farkındalığı’nın 8. sınıfta dinleme/izleme metinleri üzerinden de geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Dolayısıyla ‘medya metinleri’ ile ilgili kazanımlar ortaokul seviyesinde Türkçe derslerinin içeriğinin güncel konular, hedef kitlenin özellikleri, ilgi ve ihtiyaçları göz önünde bulundurularak yapılandırılması yönündeki yönlendiriciliğin somut örneklerindedir. 8. sınıfta, ‘konuşma’ öğrenme alanında diğer sınıflarda olduğu gibi “Hazırlıklı konuşma yapar.” ve “Hazırlıksız konuşma yapar.” kazanımlarına yer verilmiştir. Bu kazanımlar aracılığıyla öğrencilerin düşüncelerini mantıksal bir bütünlük içinde sunmaları, görsel, işitsel vb. destekleyici materyaller kullanmaları, sunu hazırlamaları, araştırma sonuçlarını sempozyum, panel, forum vb. ortamlarda sunmaları amaçlanmaktadır.

‘Okuma’ öğrenme alanında, 8. sınıfta ‘metin türü farkındalığı’nı geliştirmeyi amaçlayan kazanımların ortaokul diğer sınıf kazanımlarıyla örtüşüğünü, söyleyebiliriz. “Metni türün özelliklerine uygun biçimde okur.” ve “Metindeki söz sanatlarını tespit eder.” kazanımları diğer sınıflarda da yer alır. “Metindeki söz sanatlarını tespit eder.” kazanımı, önceki sınıflardaki öğrenmelere bağlı olarak benzetme, kişileştirme, konuşturma, karşıtlık, mübalağa gibi söz sanatlarının özellikle şiir türünden metinler üzerinden öğrencilere kavratılmasını amaçlamaktadır.

Böylece daha önce ayrıntılı bir şekilde ele alınan söz sanatlarının sınıf seviyesine uygun metinler aracılığıyla pekiştirilmesi beklenmektedir. “Metindeki anlatım biçimlerini belirler.” ve “Okuduğu metinlerdeki hikâye unsurlarını belirler.” kazanımları da önceki sınıflarla aynılık göstermektedir. Tabii ki bu aynılığa rağmen metinlerin sınıf seviyesine uygunluk bağlamında değişim göstereceğine de burada dikkat çekmek gerekir. “Metindeki anlatım biçimlerini belirler.” kazanımı da önceki sınıflarda olduğu gibi doğrudan ‘metin türü farkındalığı’ ile ilgili bir kazanımdır. Metin-tür-söylem ilişkisini ve türsel çeşitlilik kadar söylemsel çeşitliliği de öğrencilerin fark etmelerini öncelemektedir. “Okuduğu

metinlerdeki hikâye unsurlarını belirler.” kazanımı, doğrudan anlatsal ve söyleşimsel söyleme dayanan metin türlerini (hikâye, masal, fabl, efsane, tiyatro vb.), yapı öğeleri itibariyle (olay örgüsü, mekân, zaman, şahıs ve varlık kadrosu, anlatıcı) değerlendirmeyi; anlatmaya ve göstermeye dayalı metin türlerine (hikâye, masal, fabl, efsane, tiyatro vb.) dair ‘farkındalık’larını geliştirmeyi amaçlar. “Metinler arasında karşılaştırma yapar.” şeklindeki kazanım, metinlerin ‘tür’ bağlamında içerik, yapı, biçim, dil ve anlatım özellikleri itibariyle karşılaştırılmasına dayanır. Programda metinlerin metin-içi, metin-dışı ve metinler arası bağlamda anlamlandırılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu kazanımın da metin-içi, metin dışı anlamlandırmanın yanında metinler arası anlamlandırmayı öncellediğini söyleyebiliriz. 8. sınıfta, diğer sınıflardan farklı olarak ‘aynı metnin çeviri, farklı baskı vb. özellikleri itibariyle de karşılaştırılması’ yönünde bir amaç da ortaya konulur. “Metindeki gerçek ve kurgusal unsurları ayırt eder.” kazanımı ise doğrudan fantastik metinleri ‘tür’ açısından değerlendirmeyi amaçlar. Özellikle fantastik türde metinlerin kullanılması ve bu metinlerin tür özellikleri itibariyle gerçekçi ve hayali unsurları içerdiğinin sezdirilmesi istenmektedir. Önceki sınıfların kazanımları arasında da yer alan “Metin türlerini ayırt eder.” şeklindeki kazanım aracılığıyla öğrencilerin anlamaya, göstermeye ve coşkuya dayalı metinleri ‘tür’ ve ‘söylem’ çeşitliliği bağlamında değerlendirmeleri amaçlanmaktadır. Öğrencilerin farklı metin türlerini tanımaları, özelliklerini fark etmeleri, bu metin türlerinin birbirlerine benzer taraflarını ve birbirlerinden farklı yönlerini kavramaları beklenir. Bu kazanımda, diğer sınıflardan farklı olarak açıklama kısmındaki yönlendirmeyle sınıf seviyesi de dikkate alınarak ‘fıkra, makale, deneme, roman, destan’ türlerinin sezdirmeye dayalı olarak öğretilmesi istenmektedir. Bu metin türleri ilk kez 8. sınıfta yer almaktadır. Makale ve fıkra gibi metin türleri bilgilendirici metinler olarak daha çok nesnel bir anlatım içermektedir. Makale türünde yazarın düşüncelerini kanıtlaması da istenmektedir. Öğrenciler kendi öznel duygu ve düşüncelerini anlattıkları metinleri daha kolay yazarken nesnel/bilimsel bir anlatım ve ikna edicilik, kanıtlayıcılık gerektiren metinleri yazmakta zorlanırlar. Bu bakımdan ‘makale’ ve ‘fıkra’ gibi metin türlerinin 8. sınıf kazanımları arasına yerleştirilmesi olumlu bir durumdur. 5. sınıftan 8. sınıfa gidildikçe kazanımların da hiyerarşik olarak zorlaştığı, daha ayrıntılı bilgi ve beceri istendiği söylenebilir. ‘Metin türü farkındalığı’yla ilişkili kazanımlarda ve bu kazanımlara ve sınıf seviyelerine göre yerleştirilen metin türü çeşitliliğinde de kolaydan zora, basitten karmaşığa ilkelerinin esas alındığı görülmektedir.

“Medya metinlerini analiz eder.” kazanımı, doğrudan medya metinlerinin değerlendirilmesi ile ilgilidir ve medya metinlerinin amaçlarının (kültür aktarma, olay yorumlama, bilgilendirme, eğlendirme, ikna etme) belirlenmesi yönünde bir kazanımdır. “Edebî eserin yazılı metni ile medya sunumunu karşılaştırır.” kazanımı ise yazılı ve görsel metin karşılaştırmasına dayanır. Bir edebî metnin yazılı biçimi ile medya sunumuna (film gibi) dönüştürülmüş hâlinin kahramanlar, mekân, zaman ve olay yönünden karşılaştırılması amaçlanmaktadır. Dolayısıyla öğrencilerde ‘metin’ kavramının sözlü ve yazılı olduğu kadar görsel dille de yapılandırılabilceği, bir metnin çeşitli ‘tür’lerde karşımıza çıkabileceği yönünde bir ‘farkındalık’ oluşturmak amaçlanmaktadır.

Yazma öğrenme alanında 7. sınıfta olduğu gibi ‘metin türü farkındalığı’ ile ilgili olarak toplamda 5 kazanıma yer verilmiştir. Bu kazanımların bazıları birebir aynıken bazıları açıklama kısmında farklılık göstermiştir. “Şiir yazar.” kazanımı, diğer sınıfların yazma öğrenme alanında da var olan bir kazanımdır. “Bilgilendirici metin yazar.” kazanımının açıklama kısmı değişmiştir. 8. sınıfta önceki sınıflardaki kazanıma oranla giriş, gelişme sonuç bölümlerine ve kompozisyon oluşturmaya dair daha ayrıntılı bilgi verilmiştir. “Hikâye edici metin yazar.” kazanımı bağlamında öğrencilerin önceki sınıflardan edindiği birikime dayalı olarak yazdıkları hikâye edici metinlerde gerçekçi ve hayali öğeleri anlatımın türü ve konusuna göre gerçekçi veya hayalî öğeleri tasarlamaları, uyumlu bir zaman ve mekân kurgusu yapmaları, serim, düğüm ve çözüm bölümlerine yer vermeleri amaçlanır. Dolayısıyla öğrencilerin ‘tür’e özgü yazma, metin üretme çalışmalarına yönlendirilmesi beklenmektedir. “Yazılarında anlatım biçimleri kullanır.” kazanımı ise 7. sınıf kazanımları içerisinde de yer alan bir kazanımdır. Bu kazanım, öğrencilerin ‘metin türü farkındalığı’ bağlamında 7. sınıftan edindiği metin-tür-söylem ilişkisini metin üretme süreçlerinde kullanmaları ve metinlerinde ‘tür’le ilişkili olarak çeşitli söylemleri yapılandırmaları yönündeki birikimin üzerine inşa edilmektedir. Bu kazanımın 8. sınıfa da yerleştirilmesiyle öğrencilerin türsel çeşitlilik kadar söylem çeşitliliğini de fark etmeleri ve kullanmaları doğrultusundaki becerilerinin geliştirilmesinde devamlılık sağlanmıştır. “Kısa metin yazar.” kazanımı da 7. Sınıfın devamı niteliğindedir ve öğrencilerin ‘metin türü farkındalığı’ bağlamında haber metni, günlük ve anı yazmaya teşvik edilmesini amaçlar.

2018 TDÖP’de yukarıda dikkate sunduğumuz, ortaokul (5-8. sınıflar) sınıf seviyelerine göre dinleme/izleme, okuma, konuşma ve yazma öğrenme alanlarındaki ‘metin türü farkındalığı’ nı esas alan, doğrudan ‘metin türü farkındalığı’ ile ilişkili olarak tanımlanan kazanımları öğrencilere taşımak, öğrencilerin bu kazanımları içselleştirmesini sağlamak amacıyla sınıflara göre metin seçimi ve kullanımına dair bir çerçeve de çizilmiştir.

2.5. 2018 Yılı Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda Metin Türlerinin Sınıf Seviyelerine Göre Dağılımı

Tablo 5. TDÖP’ye Göre Metin Türlerinin 5-8. Sınıflara Göre Dağılımı

TÜRLER	5. Sınıf	6.Sınıf	7. Sınıf	8. Sınıf
BİLGİLENDİRİCİ METİNLER				
ANI	+	+	+	+
BİYOĞRAFİLER OTOBİYOĞRAFİLER			+	+
BLOG		+	+	+
DİLEKÇE	+		+	+
EFEMERA VE BROŞÜR (LİSTE DİYAGRAM TABLO GRAFİK KROKİ HARİTA AFİŞ VB.KARMA İÇERİKLİ METİNLER	+	+	+	+
E-POSTA	+	+	+	+
GÜNLÜK			+	+
HABER METNİ REKLAM	+	+	+	+
KARTPOSTAL				
KLAVUZLAR (KULLANIM KLAVUZLARI TARİFNAME TALİMATNAMESLER VB	+	+	+	+
GEZİ YAZISI		+	+	+
MAKALE FIKRA DENEME SÖYLEŞİ	+	+	+	+
MEKTUP	+	+	+	+
ÖZLÜ SÖZLER (ATASÖZÜ DEYİM DUVAR YAZILARI DÖVİZ VB				
ÖZLÜ SÖZLER (VECİZE ATASÖZÜ DEYİM AFORİZMA DUVAR YAZILARI MOTTO DÖVİZ VB	+	+	+	+
SOSYAL MEDYA MESAJLARI	+	+	+	+
HİKÂYE EDİCİ METİNLER				
ÇİZGİ ROMAN	+	+	+	+
FABL	+	+	+	+
HİKAYE	+	+	+	+
KARİKATÜR	+	+	+	+
MASAL EFSANE DESTAN	+	+	+	+
MİZAHİ FIKRA	+	+	+	+
ROMAN	+	+	+	+
TİYATRO	+	+	+	+
ŞİİR				
MANİ /NİNNİ				
ŞARKI / TÜRKÜ	+	+	+	+
ŞİİR	+	+	+	+
TEKERLEME /SAYIŞMACA/BİLMECE				

(MEB, 2018: 18)

Bu bağlamda, 2018 TDÖP’de metin türleri; öğrencilerin gelişim özellikleri, dilsel yeterlilikleri, ilgi ve ihtiyaçları göz önünde bulundurularak sınıf seviyelerine göre dağıtılmış ve öğrencilerin anlama ve anlatma becerilerini geliştirme yönünde metin türü ve söylem çeşitliliği esas alınmıştır. Dolayısıyla Programın esas aldığı metin türü çeşitliliği ve türlerin belirleyiciliğinde ortaya çıkan söylem çeşitliliği; öğrencilerde ‘metin türü farkındalığı’nın geliştirilmesini ve bu farkındalık üzerinden de öğrencilerin hem süreç hem de ürün odaklı anlama ve anlatma becerilerini üst seviyelere çıkarma amacıyla doğrudan ilintilidir.

3. ORTAOKUL (5-8. SINIFLAR) TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA YER ALAN METİNLERİN SINIF SEVİYESİNE VE METİN TÜRLERİNE GÖRE DAĞILIMI

3.1. Beşinci Sınıf Türkçe Dersi Ders Kitabında Yer Alan Metinlerin Türleri

Tablo 6. Beşinci Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Metinlerin, Türlerine Göre Dağılımı

Tema	Metin Adı	Metnin Türü
1.Tema	Oyuncak	Hikâye
	Çocukluk	Şiir
	Ben Bir Çınar Ağacıyım	Hikâye
	Anlamak	Şiir
2.Tema	Bilmeyen Var Mı?	Anı
	Mustafa Kemal'in Kağnısı	Şiir
	15 Temmuz	Sohbet
	Dersimiz Atatürk	Biyografi
3.Tema	Güvercin	Hayvan Masalı
	Karagöz İle Hacivat-İncelik	Tiyatro
	Püf Noktası	Hikâye
	Adsız Çeşme	Şiir
4.Tema	Uzayda Bir Gün	Tanıtma
	Sarımsak Soslu Makarna	Tarif (Yemek Tarifi)
	Bir Dâhiyle Konuşmak	Biyografi
	Sanki Caminin Bakım Kılavuzu	Gazete Haberi
5.Tema	Anadolu Sevgisi	Şiir
	Forsa	Hikâye
	Tamburi Cemil Bey Enstrümanları Anlatıyor	Tanıtma Yazısı
	Dede Korkut-Boğaç Han	Çizgi Film
6.Tema	Okuma Kitaplarım	Deneme
	Kitabın Serüveni	Şiir
	Karikatür	Karikatür
	Küçük Şeylerin Hikâyesi	Röportaj
7.Tema	Anadolu'nun Cirit Oyunları	Tanıtma Yazısı
	Sağlıklı Yaşıyorum	Broşür
	Cazgır	Şiir
	Bilinçsiz İlaç Kullanımı	Anı
8.Tema	Yüksek Evde Oturanın Türküsü	Şiir
	Reçete	Gazete Yazısı
	Kar Tanesini Serüveni	Hikâye
	Kuş Ağacı	Masal

5. sınıf Türkçe dersi ders kitabında: 8 şiir, 5 hikâye, 2 tanıtma yazısı, 1 tanıtma, 2 anı, 2 biyografi, 1 masal, 1 hayvan masalı, 1 sohbet, 1 tarif, 1 tiyatro, 1 gazete haberi, 1 çizgi film, 1 deneme, 1 karikatür, 1 röportaj, 1 broşür, 1 gazete yazısı türünde metin kullanılmıştır. Bu tabloya baktığımızda bazı türlere ağırlık verilirken bazı türlere hiç değinilmemiş, bazı türlere ise az sayıda yer verilmiştir. Bu türler belirlenirken ele alınan sınıf düzeyinin hazır bulunuşlukları, ilgi ve ihtiyaçları, öğrenme düzeyleri gibi kavramlar dikkate alınmıştır. Bu sınıf seviyesinde en çok kullanılan tür şiir olmuştur. Toplamda 8 adet şiir metni bulunmaktadır. Şiirler Türkçenin güzelliğini en güzel yansıtan türlerden biridir. Bu türle öğrenciye dilin imkânları, şiirsellik, dilin ses uyumu, ahengi, yapısı vb. öğeler vermeye çalışılmıştır. Şiirden sonra en çok yer verilen tür hikâye olmuştur. Hikâye türünde metinler çocukların hayal dünyalarını geliştirmek kadar yaşamı anlamlandırmaları bakımından da önemlidir. Öğretici metinlerin de azımsanamayacak kadar bir yekûn tuttuğunu söyleyebiliriz. Metin türü çeşitliğinin sağlanmaya çalışıldığını, edebi metinlerin yanında bilgilendirici/öğretici metinlere de yer verildiğini görmekteyiz. 5. Sınıf, ortaokul düzeyinin ilk basamağı olduğu için çeşitli türlerde basit yapılı metinlerin seçilmeye çalışıldığını, diğer sınırlara geçişte böylece basitten karmaşığa ilkesine uyulduğunu söylemek mümkündür. Hikâyeden sonra en çok tanıtma metinlerine yer verilmiştir. Tanıtma yazıları, bilgi veren metin türleri arasında olduğu için yaşama, evrene, gündelik yaşamın işleyişine dair bir içerikle karşımıza çıkmaktadır. Bu türlerin dışında fıkra, broşür, röportaj, karikatür, deneme, çizgi roman, gazete haberi, sohbet tiyatro, fabl, biyografi, anı, masal gibi türlere de yer verilmiştir. Metin türü çeşitliliğine rağmen öğrenme süreçlerinde film, kısa film, animasyon vb. görsel metinlere daha fazla yer verilmesi ‘metinsel çeşitlilik’, görsel okur-yazarlık, medya okuryazarlığı, öğrencinin ilgi ve ihtiyaçları, vb. açılardan önemli olduğunu hatırlatmakla beraber 5. Sınıfta bu türden metinlerin sayısının artırılması gerektiğine dikkat çekmekteyiz. Ayrıca masal türünden metinlere de sıkça yer verilmelidir.

3.2. Altıncı Sınıf Türkçe Dersi Ders Kitabında Yer Alan Metinlerin Türleri

Tablo 7. Altıncı Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Metinlerin, Türlerine Göre Dağılımı

Tema	Metin Adı	Metnin Türü
1.Tema	Bu da Benim Öyküm	Hikâye
	Arıyorum	Şiir
	Canım Kitaplığım	Sohbet
	Heykeli Dikilen Eşek	Anı
2.Tema	Türk Askerinin Cesareti	Anı
	Yaşlı Nine	Anı
	15 Temmuz	Bildiri
	120	Film
3.Tema	Aziz Sancar	Otobiyografi
	İnsanlar Zamanı Eskiden Nasıl Ölçerdi?	Sohbet
	Teknoloji Bağımlılığı	Gazete Yazısı
	Bak Postacı Geliyor Selam Veriyor	Sohbet
4.Tema	Vermek Çoğalmaktır	Hikâye
	Sevgi Diyen Çağlar Aşar	Şiir
	Gümüş Kanat	Hikâye
	Balıkçıl	Fabl
5.Tema	Merak Ettiklerimiz	Gazete Yazısı
	Afyon	Gezi Yazısı
	Su Kirliliği	Broşür
	Kar Kristallerinin Peşinde Bir Yaşam	Biyografi
6.Tema	Anadolu	Şiir
	Tarhananın Öyküsü	Tarif (Yemek Tarifi)
	Ana Dili	Şiir
	Kara Tren	Türkü
7.Tema	Bisiklet Zamanı	Tanıtma Yazısı
	Yemek, İçmek ve Sindirmek	Tanıtma Yazısı
	Obezite Hakkında 10 Soru 10 Cevap	Broşür
	Vazgeçmeyenlerin Hikâyesi	Haber Metni
8.Tema	Evet Efendim	Tiyatro
	Sen de Bir İyilik Yap	Hikâye
	Dostluğa Dair	Sohbet
	Hacettepe	Efsane

6. sınıf Türkçe dersi ders kitabında: 4 hikâye, 4 şiir, 4 sohbet, 3 anı, 2 gazete yazısı, 2 broşür, 2 tanıtma yazısı, 1 bildiri, 1 film, 1 otobiyografi, 1 fabl, 1 gezi yazısı, 1 biyografi, 1 tarif, 1 türkü, 1 haber, 1 tiyatro ve 1 efsane türünde metin kullanılmıştır. Bu sınıf seviyesinde en çok kullanılan türler hikâye, şiir ve sohbet olsa da bir önceki sınıf seviyesine göre hikâye ve şiir türlerinde sayısal olarak bir azalma söz konusudur. Bu türlerden sonra en çok kullanılan tür anıdır. Anı türü ise 5. sınıfa göre artış göstermiştir. Röportaj, karikatür, deneme, çizgi film gibi türlere 5. Sınıfta yer verilirken 6. Sınıfta bu türler ile ilgili metin verilmemiştir. Ancak 5. Sınıfta olmayan film, otobiyografi, gezi yazısı, türkü gibi türlere 6. Sınıfta yer verilmiş, böylece öğrencilerin bir önceki sınıfa göre yeni türlerle karşılaşması sağlanmıştır. Ancak öğrenme süreçlerinde film, animasyon, reklam, kamu spotu vb. görsel metinlere daha fazla yer verilmesi ‘metinsel çeşitlilik’, görsel okur-yazarlık, medya okuryazarlığı, öğrencinin ilgi ve ihtiyaçları, vb. açılardan önemli olduğundan 6. Sınıfta bu türden metinlerin sayısının artırılması gerektiğini söyleyebiliriz.

3.3. Yedinci Sınıf Türkçe Dersi Ders Kitabında Yer Alan Metinlerin Türleri

Tablo 8. Yedinci Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Metinlerin, Türlerine Göre Dağılımı

Tema	Metin Adı	Metnin Türü
1.Tema	Bir Dünya Düşünürüm	Şiir
	Çiçek Dürbünü	Deneme
	Ana İşsiz Kalınca	Hikâye
	Karadut	Hikâye
2.Tema	Atatürk'ü Gördüm Düşümde	Şiir
	Mürefteci Kadınlar ve Emin Astsubay	Anı
	Sığırtmaç Mustafa'nın Öyküsü	Anı
	Penceresi Sonsuzluğa Açılan Oda	Anı
3.Tema	Okumanın İşlevi	Deneme
	Kitaplarla Kurulan Dostluk	Şiir
	Okumak Düşünmek İçindir	Sohbet
	Anne Frank'ın Hatıra Defteri	Günlük
4.Tema	Tahta Bisiklet	Mektup
	Kurbağayla İki Ördek	Fabl
	Kızgın Bir lira	Hikâye
	Akıllı Evlat	Masal
5.Tema	Adını Göklere Yazdıran Çocuk	Biyografi
	Başarıya Gitmek mi, Başarıyı Çekmek mi?	Sohbet
	"A" Harfi	Otobiyografik Roman
	Küçük Şeyler Üzerine Bir Öykü: İki Dost, Bir Kuş	Hikâye
6.Tema	Yusuçuk	Efsane
	Karagöz Nedir?	Tanıtma Yazısı
	Anadolu'da Kilim Demek	Sohbet
	Mevlana Celaleddin-i Rumi	Biyografi
7.Tema	İki Tekerlekli Özgürlük	Sohbet
	Futbolcu Olmaya Karar Vermiştim	Anı
	Karlı Dağların Arkadaşı Ol	Sohbet
	Broşür	Anı
8.Tema	Âşık Veysel Şatıroğlu	Biyografi
	Geleneksel Türk Sanatlarından Ebru	Tanıtma Yazısı
	Ağaçtan Oyma Su Taşı	Hikâye
	Yaşayan İnsan Hazinesi	Tanıtma Yazısı

7. sınıf Türkçe ders kitabında: 5 hikâye, 5 sohbet, 5 anı, 3 şiir, 3 biyografi, 3 tanıtma yazısı, 2 deneme, 1 otobiyografi, 1 fabl, 1 efsane, 1 günlük, 1 mektup, 1 masal türünde metin kullanılmıştır. 5. 6. ve 7. Sınıf Türkçe dersi ders kitaplarına baktığımızda sohbet türünün sınıf seviyelerine bağlı olarak arttığı, şiir türünden metinlerin ise kademeli olarak azaldığı görülmektedir. Oysaki şiir, dilin imkânlarını kullanması, dilin sınırlarını zorlaması, gündelik yaşam dilinin dışında bir dil yaratması, imgesellik, benzetmeler, metaforlar, alışılmamış bağdaştırmalar, çağrışımsallık, retorik figürler vb. özellikleri itibarıyla 7 ve 8. Sınıflar için uygun bir türdür. 7 ve 8. Sınıf öğrencilerinin şiir türünden metinlerle daha çok buluşması, onların dil ve anlatım becerilerini geliştirmek kadar yaratıcılıklarına katkıda bulunmak ve onlarda estetik değerleri geliştirmek adına önemlidir. Bu bakımdan 7. ve 8. Sınıflarda şiir türünden metinlerin diğer sınıf seviyelerine göre daha fazla yer alması, öğrencilerin gelişim seviyelerine göre de anlamlı hale gelmektedir.

7. Sınıfta diğer sınıflarda bulunan türlere oranla artış gösteren metin türleri anı ve biyografidir. Bu türlerin dışında 7. Sınıfta yer alan masal, fabl, deneme, tanıtma yazısı gibi türler önceki sınıf seviyeleriyle hemen hemen aynıdır. 5 ve 6. Sınıfta yer verilen broşür, tiyatro, gazete haberi, türkü, otobiyografi gibi türlere 7. Sınıfta yer verilmemiştir. Mektup, günlük gibi türlere ise ilk kez 7. Sınıfta yer verilmiştir.

7. Sınıfta da film, kısa film, reklam, kamu spotu vb. görsel metinlere daha fazla yer verilmesi 'metinsel çeşitlilik', görsel okur-yazarlık, medya okuryazarlığı, öğrencinin ilgi ve ihtiyaçları, vb. açılardan önemlidir ve bu bakımdan öğrenme süreçlerinde bu türlere de çokça yer verilmesi gerektiği düşüncesindeyiz. Özellikle çocukların bu türden metinlerin iletisini fark etmesi, eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşması, metinlerin kurgusal özellikleri kadar görselliğine, dilsel stratejilere dair fikirler beyan etmesi, renklere, nesnelere, varlıklara, mekânlara vb. dair göstergebilimsel çerçevede değerlendirmelerde bulunması anlama ve anlatma becerilerinin geliştirilmesi bakımından önemlidir.

3.4. Sekizinci Sınıf Türkçe Dersi Ders Kitabında Yer Alan Metinlerin Türleri

Tablo 9. Sekizinci Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Metinlerin, Türlerine Göre Dağılımı

Tema	Metin Adı	Metnin Türü
1.Tema	Benlik Üzerine	Deneme
	Martı	Hikâye
	Acele Karar Vermeyin	Masal
	Güler Yüz	Sohbet
2.Tema	Vatan Yahut Silistre	Tiyatro
	O Geliyor	Şiir
	İstiklal Madalyası	Gazete Yazısı
	Kahramanların Dilinden 15 Temmuz	Belgesel Metin
3.Tema	Faydalı Bir İş Görmek Zevki	Sohbet
	Gurbet	Şiir
	Türkçenin Güzelliği	Deneme
	Çocuk ve Ekmek	Hikâye
4.Tema	Sanat	Şiir
	Mikro Minyatür	Tanıtma Yazısı
	Selimiye Camii	Tanıtma Yazısı
	Bir Kış Öyküsü	Hikâye
5.Tema	Anadolu Uygarlıkları	Şiir
	Burada Dur	Efsane
	Ergenekon Destanı	Destan
	Türklerde Toylar, Merasimler, Festivaller ve Şenlikler	Tanıtma Yazısı
6.Tema	Kalbin Sesi	Sohbet
	Geçen Zaman	Şiir
	Değirmende Döner Taşım	Anı
	Satılık Ev	Hikâye
7.Tema	Yunus Emre'nin Mezarları	Tanıtma Yazısı
	Gülü İncitme Gönül	Şiir
	Emine Teyze'nin Çilek Reçeli	Hikâye
	Yürekdede ile Padişah	Masal
8.Tema	Bilge Adamın Yolu	Hikâye
	Aliya İzzetbegoviç ve Özgürlük Mücadelesi	Biyografi
	Özgürlük	Şiir
	Burada Bülbül Ağlamış	Hikâye

8. Sınıf Türkçe dersi ders kitabında: 6 hikâye, 7 şiir, 4 tanıtma yazısı, 3 sohbet, 2 deneme, 2 masal, 1 anı, 1 gazete yazısı, 1 biyografi, 1 tiyatro, 1 efsane, 1 belgesel, 1 destan türünde metin kullanılmıştır. 8. Sınıfta yer alan metin türlerine baktığımızda ise en fazla kullanılan türler şiir ve hikâye olmuştur. Şiir türü en fazla 5. Sınıfta (8 şiir) ve sonra 8. Sınıfta (7 şiir) kullanılmıştır. 7. Sınıfta kullanılan şiir sayısının 3 olduğu düşünüldüğünde bir önceki sınıfa göre kayda değer bir artışın olduğu görülür. Daha önce de dikkat çekildiği üzere şiir, dilin imkânlarını kullanmak, dilin sınırlarını zorlamak, gündelik yaşam dilinin dışında bir dil yaratmak imgesellik, benzetmeler, metaforlar, alışılmamış bağdaştırmalar, çağrışımsallık, retorik figürler vb. özellikleri itibarıyla 7 ve 8. Sınıflar için uygun bir türdür. 7 ve 8. Sınıf öğrencilerinin şiir türünden metinlerle daha çok buluşması, onların dil ve anlatım becerilerini geliştirmek kadar yaratıcılıklarına katkıda bulunmak ve onlarda estetik değerleri geliştirmek adına önemlidir. Bu bakımdan 8. Sınıfta şiir türünden metinlere fazlaca yer verilmesi, öğrencilerin gelişim seviyeleri de göz önünde bulundurulduğunda olumlu bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır.

8. Sınıf Türkçe dersi ders kitabında şiir türünden sonra en fazla kullanılan tür tanıtma yazısı türünden metinlerdir. Tanıtma yazıları bilgi içerikli metinlerdir ve bu türe en fazla 8. Sınıfta yer verildiğini görmekteyiz. Daha önceki sınıflarda yer alan fabl, biyografi, otobiyografi, gezi yazısı, mektup, günlük gibi türlere 8. Sınıfta yer verilmemiştir. Diğer sınıflardan farklı olarak destan ve belgesel türüne yer verildiği de görülmektedir.

8. Sınıfta da film, kısa film, reklam, kamu spotu vb. görsel metinlere daha fazla yer verilmesi ‘metinsel çeşitlilik’, görsel okur-yazarlık, medya okuryazarlığı, öğrencinin ilgi ve ihtiyaçları, vb. açılardan önemlidir ve bu bakımdan öğrenme süreçlerinde bu türlere de çokça yer verilmesi gerektiği düşüncesindeyiz. Özellikle çocukların bu türden metinlerin iletisini fark etmesi, eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşması, metinlerin kurgusal özellikleri kadar görselliğine, dilsel stratejilere dair fikirler beyan etmesi, renklere, nesnelere, varlıklara, mekânlara vb. dair göstergebilimsel çerçevede değerlendirmelerde bulunması anlama ve anlatma becerilerinin geliştirilmesi bakımından önemlidir.

4. ORTAOKUL (5-8. SINIFLAR) TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA YER ALAN VE ‘METİN TÜRÜ FARKINDALIĞI’NI ESAS ALAN ETKİNLİKLER/SORULAR

4.1. Beşinci Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan ve ‘Metin Türü Farkındalığı’nı Esas Alan Etkinlikler/Sorular

Tablo 10. Beşinci Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan ve ‘Metin Türü Farkındalığı’nı Esas Alan Etkinliklerin/Soruların Metinlere ve Öğrenme Alanlarına Göre Dağılımı

Tema	Metin Adı	Metinle İlgili Toplam Etkinlik/Soru Sayısı		‘Metin Türü Farkındalığı’nı Esas Alan Etkinlik/Soru Sayısı		‘Metin Türü Farkındalığı’nı Esas Alan Etkinliklerin/Soruların Hangi Öğrenme Alanı ile İlgili Olduğu			
		Etkinlik	Soru	Etkinlik	Soru	Dinleme/İzleme	Konuşma	Okuma	Yazma
1. Tema	Oyuncak	7	8	2	1			2	1
	Çocukluk	8	5	2	-		1		1
	Ben Bir Çınar Ağacıyım	10	8	4	-			3	1
	Anlamak	8	6	1	-				1
2. Tema	Bilmeyen Var Mı?	10	7	2	-			1	1
	Mustafa Kemal’in Kağnısı	9	8	1	-				1
	15 Temmuz	9	6	1	-				1
	Dersimiz Atatürk	6		1	-				1
3. Tema	Güvercin	11	6	4	-			2	2
	Karagöz İle Hacivat-İncelik	11	4	2	-			2	
	Püf Noktası	7	6	3	-			2	1
	Adsız Çeşme	8	1	2	-				2
4. Tema	Uzayda Bir Gün	7	7	2	-				2
	Sarımsak Soslu Makarna	6	5	1	-				1
	Bir Dâhiyle Konuşmak	6	5	-	-				
	Sanki Caminin Bakım Kılavuzu	10	5	4	-	2			2
5. Tema	Anadolu Sevgisi	9	5	2	-				2
	Forsa	6	6	3	1		2	1	1
	Tamburi Cemil Bey Enstrümanları Anlatıyor	7	5	4	-		1		3
	Dede Korkut-Boğaç Han	6	7	2	-		1		1
6. Tema	Okuma Kitaplarım	10	5	1	-		1		
	Kitabın Serüveni	10	5	5	-			3	2
	Karikatür	8	-	3	-		1		2
	Küçük Şeylerin Hikayesi-Kütüphane	9	5	3	-		1		2
7. Tema	Anadolu’nun Cirit oyunları	7	8	2	-		1		1
	Sağlıklı Yaşıyorum	6	10	4	-		1	2	1
	Cazgır	5	8	2	1		1	1	1
	Bilinçsiz İlaç Kullanımı	7	7	2	-			1	1
8. Tema	Yüksek Evde Oturanın Türküsü	7	4	4	-		1		3
	Reçete	6	5	2	1			1	2
	Kar Tanesini Serüveni	7	5	3	1		1	2	1
	Kuş Ağacı	6	5	3	1	3			1

5. Sınıf Türkçe dersi ders kitabında yer alan etkinlik ve sorulara bakıldığında; toplamda 249 etkinlik, 177 soru bulunmaktadır. Etkinlikler, sorulardan daha fazla oluşturulmuştur. Oluşturulan etkinliklerin farklı yöntemler kullanılarak farklı becerileri

hedef aldığı söylenebilir. Türle ilgili etkinlikler tek tek incelendiğinde bu daha net bir şekilde görülmektedir. Oluşturulan sorular genellikle metin altı sorularıdır. ‘Metin türü farkındalığı’ nı esas alan ilgili etkinlik ve sorulara bakıldığında etkinlik sayısı 77, soru sayısı 6 şeklinde karşımıza çıkmaktadır. ‘Metin türü farkındalığı’ nı esas alan etkinliklerin/soruların, toplam etkinlikler/sorular dikkate alındığında, kayda değer bir orana karşılık geldiği görülür. Bu da ‘metin türü farkındalığı’ nın önemsendiğini işaret etmektedir. Türkçe eğitimin başlıca amacı, öğrencilerin anlama ve anlatma becerilerini eş zamanlı olarak geliştirmek olduğundan doğrudan ‘metin türü farkındalığı’ nı esas alan etkinliklerin/soruların, öğrenme alanlarına göre dağılımına da bakma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, yazma için 42, okuma için 23, konuşma için 13, dinleme/izleme için ise 5 etkinlik/soru ayrılmıştır. Dolayısıyla ‘metin türü farkındalığı’ nı esas alan etkinliklerin/soruların daha çok yazma öğrenme alanıyla ilgili olduğu, çocukların metin üretme süreçlerini ‘metin türü farkındalığıyla yapılandırmaları ve farklı türden metinlerde ve söylem çeşitliliğiyle kendilerini ifade edebilmeleri doğrultusunda bir amaçlılık görülmektedir. Dinleme ve okuma ile ‘metni anlama/anlamlandırma’ boyutunda gerçekleştirilen ‘metin türü farkındalığı’ nın konuşma ve yazma etkinlikleri aracılığıyla metin üretme süreçlerine dâhil edildiğini söyleyebiliriz. ‘Metin türü farkındalığı’, konuşma öğrenme alanında özellikle hazırlıklı ve hazırlıksız konuşmalar yapma, yazma öğrenme alanında ise farklı türlerde ‘tür’e özgü metinler üretme olarak kendini göstermektedir. 5. Sınıf Türkçe dersi ders kitabında yer alan, ‘metin türü farkındalığı’ nı esas alan etkinlikler/sorular hakkında fikir vermesi bakımından aşağıda farklı tipten örnek etkinlikler/sorular üzerine değerlendirme yapılmaktadır.

Oyuncağ metnine yönelik 3. etkinlikte ‘metin türü farkındalığı’ nı esas alan bir soruya yer verilmiştir. Bu soru şu şekildedir: “Okuduğunuz metnin türü ne olabilir? Bunu metnin hangi özelliklerinden anladınız?” (MEB, 2018a: 13). Bu soruda metnin türünün ne olduğu sorulmuştur. Öğrencilerin bu soruya cevap verebilmeleri için metni biçim, yapı, içerik, dil ve anlatım vb. farklı yönlerden incelemesi ve tür bilgisi bağlamında metnin özelliklerini kavraması gerekecektir. Bu nedenle, bu etkinlik kavrama düzeyine yönelik oluşturulmuştur. Okuduğunu anlama bağlamında yöneltilen bu soru aracılığıyla ‘metin türü farkındalığı’ üzerinden öğrencilerin metnin dünyasına girebilmesi kolaylaşacaktır.

Diğer etkinlik 6. etkinliktir. Bu etkinlik metinler arası karşılaştırma ile ilgilidir. Dolayısıyla metinler arası anlamlandırmayı esas almakta, ‘metin türü farkındalığı’ nı karşılaştırma üzerinden önelemektedir.

6.ETKİNLİK “Oyuncak” metni ile aşağıdaki metni tür ve biçim bakımından karşılaştırınız.

<p style="text-align: center;">OYUNCAK</p> <p>Tür:</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>Biçim:</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>	<p style="text-align: center;">OYUNCAKÇI AMCA</p> <p>Tür:</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>Biçim:</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>	<p>OYUNCAKÇI AMCA</p> <p>Oyuncakçı amca, Ne çok oyuncakların var; Top, tank, tüfek, tabanca... Gövdem titriyor, Onlara bakınca!</p> <p>N’olursun oyuncakçı amca, Bundan böyle bizlere, Oyuncak tüfekler yerine, Ak yelkenli bir gemi, Bir de süslü bebekler getir, Unutma emi?</p> <p>Sonra oyuncakçı amca, Senden aldığım tüfekleri,</p>
---	--	--

(MEB, 2018a: 14)

Metinler arası ilişki kurma ve karşılaştırma yapıldığı için bu etkinliğin analiz ettirmeye yönelik hazırlandığı söylenebilir. Analiz ettirmede “tümevarım ve tümdengelim akıl yürütme, sınıflama, karşılaştırma, ilişki kurma, verileri analiz etme gibi bilgi ve becerileri kullanmayı zorunlu kılmaktadır.” (Birgin, 2016: 848). Metinler arası karşılaştırma aynı metin türü üzerinden yapılabileceği gibi farklı türden metinler kullanılarak da yapılabilir. Bu etkinlikte hikâye türünden oyuncak metniyle şiir türünden bir metnin karşılaştırılması üzerinden öğrencilerin mensur ve manzum eserler kadar hikâye ile şiir arasındaki biçim, yapı, dil ve anlatım vb. bakımından farklılıkları fark etmeleri ve ‘metin türü farkındalığı’ nı içselleştirmeleri amaçlanmıştır. Karatay, genel olarak ilköğretimde okuduğunu kavrama becerisini geliştirme ve okuma alışkanlığı edindirmeye yönelik yapılan metin okuma ve kavrama sürecinin dört aşamaya dayalı etkinliklerle gerçekleştiğini ifade etmiştir. Bu etkinlikler şunlardır: kelime çalışmaları, anlama ve anlatma etkinlikleri dil bilgisi çalışmaları, tür ve biçim bilgisi çalışmaları (Karatay, 2010: 158). Tür ve şekil bilgisini ise şu şekilde açıklanmıştır: “Metin türünü kavratmak için eski ders kitaplarında olduğu gibi metin türü ile ilgili doğrudan bilgi verilmez. Bu konuda öğretmenden, kılavuz kitapta, önceki derslerde işlenen metinlerin şekil özelliklerine yönelik karşılaştırmalar yaptırarak öğrencilerin metin türüne ilişkin bilgileri

yapılandırmaları istenmiştir.” (Karatay, 2009: 448). Bu açıdan bakıldığında bu etkinlik, okuma öğrenme alanından tür ve biçim bilgisi çalışmalarına girmektedir.

‘Metin türü farkındalığı’ nı esas alan bir diğer etkinlik ise 8. Etkinliktir:

8.ETKİNLİK

Aşağıda verilen boşluğa “oyun ve oyuncak” konulu bir hikâye yazınız.

.....

.....

.....

.....

(MEB, 2018a: 15)

8. etkinlikte işlenen konuya ve türe uygun bir hikâye yazılması istenmiştir. Daha önceki etkinliklerle türe ait bilgiler verilmeye çalışılmış, bu etkinlikte ise öğrencilerden öğrendikleri bilgileri kullanmaları istenmiştir. Yazma becerisi, öğrenme alanları arasında en zor olanıdır. Bu nedenle bu öğrenme alanı en sona bırakılmıştır. Öğrencilerden öğrendikleri bilgileri kullanmaları istendiği için bu etkinlik uygulama düzeyinde bir etkinliktir. Uygulama, “Bilgi ve kavrama basamaklarındaki beceri ve yeterliliklerin sınıflanmasına dayalı olup kavrama sürecindeki metot, teori, prensip veya özel bilgilerin kullanılması sürecidir.” (Beyreli, Sönmez, 2017: 215). Bu bakımdan öğrencilerden uygulamaya dayalı olarak metin üretme sürecini gerçekleştirmeleri beklenmektedir. Süreç ve ürün bağlamında da ‘metin türü farkındalığı’yla hareket etmeleri amaçlanmaktadır.

Türkçe dersi ders kitabında yer alan bir diğer metin *Çocukluk* metnidir. Bu metinle ilgili hazırlanan, ‘metin türü farkındalığı’ nı esas alan etkinliklerden biri 5. etkinliktir:

5.ETKİNLİK

“Çocukluk” konulu bir şiir ezberleyiniz. Öğretmeninizin belirlediği bir zamanda şiirinizi vurgu, durak ve tonlamaya dikkat ederek fon müziği eşliğinde okuyunuz. Gerektiğinde öğretmeninizden örnek bir okuma isteyebilirsiniz ya da farklı kaynaklardan şiirin okunuşunu dinleyebilirsiniz.

(MEB, 2018a: 18)

Bu etkinlikte okuma öğrenme alanının öğeleri ön plana çıkmaktadır. Doğan’ın dikkat çektiği üzere Türkçe eğitiminin en temel amaçlarından biri de ses organlarını

kullanmayı vurgu, tonlama ve telaffuzu geliştirmektir (2009: 193). Bu etkinlik okuma öğrenme alanına ait bir etkinliktir; öğrencilerin vurgu, tonlama ve telaffuzunu geliştirmek amaçlanırken onların şiire özgü duyguyu, duygunun dile yansıma şeklini, şiirselliği, ahenkli söyleyişi vb. fark etmeleri öncelenir. şiiri diğer türlerden ayıran en önemli özellik ahengi, insanda duygu ve düşünceleri hızlı bir şekilde harekete geçirmesidir. Öğrencilerden şiiri vurgu ve tonlamaya dikkat ederek okumaları istenerek bu ahengin farkına varmaları sağlanmaya çalışılmıştır. “Okulöncesi ve ilköğretim çağındaki öğrenciler duygusal yönü ağır basan açık, anlaşılır, kafiyeli ve müzikalitesi olan şiirlerden hoşlanmaktadır. şiir aracılığıyla öğrencilerin okuma, konuşma, dinleme ve yazma becerilerinin gelişmesi sağlanır. İnşat, söz korusu vb. çalışmalarla onların telaffuz, ton ve vurguyu ayarlama vb. nitelikleri kazanarak etkili bir konuşma becerisi kazanmalarının ortamları oluşturulmuş olur. Bu tür etkinliklerle temel dil bilgisi kuralları ile dil becerilerinin buldukları yaş ve sınıf seviyelerine uygun olarak gelişmesi yanında hedeflenen üst düzey zihinsel becerilerin geliştirilmesinin ortamı da oluşturulmuş olmaktadır.” (Göçer, 2010: 350). Dolayısıyla, etkinlik, öğrencilerin şiir türünden metinlerin ‘okuma’ bağlamında ayırt edici tür özelliklerini fark etmelerini amaçlar.

Türle ilgili diğer etkinlik 6. etkinliktir:

6.ETKİNLİK Aşağıdaki sözcüklerden hareketle bir şiir yazınız. şiirinize bir başlık koyunuz.

geçmiş, hayal, özlem, sevmek, çocukluk

(MEB, 2018a: 19)

Bu etkinlikte öğrencilerden şiir yazmaları istenmiştir. Bir önceki etkinlikte şiir okumaları istenirken bu etkinlikte öğrencilerden şiir yazmaları beklenmektedir. Bir önceki metinde olduğu gibi yazma öğrenme alanı sona bırakılmıştır. Bu etkinlikte şiir yazma sürecinde öğrencilerin belirli bir kelime alanından hareket etmeleri, kelimeleri çağrışimsallığıyla kullanmaları, temaya uygun bir dil ve anlatım oluşturmaları, ahenkli bir

söyleyişî yakalamaları vb. eylemsellik içinde olmaları beklenmektedir. Böylece öğrencilerin şiir türüne özgü dil kullanımını içselleştirmeleri amaçlanmaktadır. Bu etkinlik de yazma öğrenme alanında uygulama düzeyinde hazırlanmıştır.

Ben Bir Çınar Ağacıydım metniyle ilgili olarak ‘metin türü farkındalığı’ nı esas alan etkinliklerden ilki 3. etkinliktir:

3.ETKİNLİK Hikâye haritasını “Ben Bir Çınar Ağacıydım” metnine uygun olarak doldurunuz.

ŞAHIS VE VARLIK KADROSU

.....
.....

YER

.....
.....

ZAMAN

.....
.....

OLAY

.....

(MEB,2018a: 23)

Bu etkinlikte hikâye edici bir metnin olay, zaman, mekân ve varlık kadrosunun belirlenmesi istenmektedir. Bu bilgiler metinden doğrudan bulunabileceği için bilgi düzeyinde oluşturulmuş bir etkinliktir. Öğrencilerin bu bilgileri bulmaları için metni dikkatli bir şekilde okumaları yeterli olacaktır. Bu nedenle okuma öğrenme alanı kullanılarak türe ait bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Olay, yer, zaman, mekân, kişiler gibi kavramlar hikâye edici bir metnin türünü ortaya çıkaran yapı unsurları arasında yer alır. Bu unsurlar, anlatmaya dayalı metinlerden olan masal, hikâye, roman, fabl, destan, efsane vb. türünün ayırt edici özelliklerindedir. Dolayısıyla da bu türden metinlerin yapı özellikleri, çoğu zaman bu etkinlikte olduğu gibi çoğu zaman ‘hikâye haritası’ tekniği kullanılarak gündeme getirilir. Böylece öğrencilerin metnin tür özelliklerini fark etmeleri sağlanır. 6. etkinliğe baktığımızda öğrencilerden metindeki gerçek ve gerçekdışı unsurları bulmaları istenmiştir.

6.ETKİNLİK Okuduğunuz metinden, gerçek ve hayal ürünü olaylara örnekler veriniz.

Gerçek Olaylar:

.....

.....

.....

Hayal Ürünü Olaylar:

.....

.....

.....

(MEB, 2018a: 25)

Masal, destan, efsane, fantastik hikâye vb. metin türleri gerçekçi/olağan öğeler ile hayal ürünü/olağanüstü öğelerin iç içeliğinde anlam bulur ve bu türlere özgü bir karakteristiğe karşılık gelir. Bu etkinlik aracılığıyla öğrencilerin ‘olay örgüsü’nü değerlendirmeleri, olağan ile olağanüstü olayları ayırt etmeleri, böylece türün belirleyiciliğinde ortaya çıkan ‘olay örgüsü’nün fark etmeleri, metnin türüne özgü sonuçlara ulaşmaları amaçlanmaktadır.

10. etkinlikte ise *Yürüyen Köşk* metni ile *Ben Bir Çınar Ağacıydım* metninin karşılaştırılması istenmektedir.

10.ETKİNLİK Aşağıdaki metni “Ben Bir Çınar Ağacıydım” metni ile karşılaştırınız.

YÜRÜYEN KÖŞK

Atatürk, bir gün çiftliğe gittiğinde köşkün hemen yanındaki ulu çınar ağacının dallarını kesmeye çalışan bir bahçıvan ile karşılaşır. Hemen bahçıvanı yanına çağırarak bunun ne-

bina çevresindeki toprak, büyük bir dikkatle kazılıp yapının temel seviyesine inilir. İstanbul’dan getirilen tramvay rayları döşenir. Santim santim çalışılarak bina, yapı altına sokulan

(MEB, 2018a: 27)

Yürüyen Köşk metni ‘anı’ türünde bir metin iken *Ben Bir Çınar Ağacıydım* metni hikâye türünden bir metindir. Öğrencilerden okuma öğrenme alanında, metinler arası anlamlandırma üzerinden metin türlerini fark etmeleri beklenirken ‘anlatıcı ve bakış açısı’ bağlamında kendini gösteren farklılığı da görmeleri amaçlanmaktadır. *Yürüyen Köşk* metninde olaylar, *Yürüyen Köşk* metni, ‘üçüncü kişi’ ağzından anlatılırken *Ben Bir Çınar Ağacıydım* metninde olaylar ‘birinci kişi’ ağzından anlatılmaktadır.

Bu etkinliğe benzer bir etkinliğe, *Çocukluk* metninde de yer verilmiştir. Bu bakımdan, bu etkinlik tipiyle metin türüne özgü özellikleri fark ettirilmekte ve okuma öğrenme alanı üzerinden ‘metni anlama/anlamlandırma’ becerileri geliştirmektedir.

12. etkinlik ise şöyledir:

12.ETKİNLİK Aşağıda giriş bölümü verilen hikâyeyi tamamlayınız.

Mahallemizin en eğlenceli yeri kavak ağaçlarının altıydı. Burası tam bize göreydi çünkü ağaçların gölgesinde birçok oyun oynayabiliyorduk: saklambaç, körebe, yakan top, çelik çomak, mendil kapmaca... Zaman zaman annelerimiz de toplanıp piknik yapmak için buraya gelir hatta çoğu zaman bizim oyunlarımıza katılırlardı. Bir gün, bizim için çok değerli olan bu alana alışveriş merkezi yapılacağı haberini aldık. Gölgesinde eğlendiğimiz kavak ağaçları kesilecek, yerlerine kocaman bir beton yığını dikilecekti. İşin üzücü yanı çevremizde zaten birçok alışveriş merkezi olmasıydı. Hep birlikte oyun alanımızı nasıl kurtarabiliriz diye düşünmeye başladık.

(MEB, 2018a: 29)

Bu etkinlikte hikâye türünden bir metnin bir bölümü verilmiş ve öğrencilerden bu bölümü devam ettirmeleri ve bir metin bütünlüğü oluşturmaları istenmiştir. Birçok yazma etkinliğinde, istenilen ‘tür’e özgü bir metin yaratmaları yönünde yönergeler verilirken burada ‘metni tamamlama’ biçiminde bir etkinlik söz konusudur. Bu etkinlikte tahmin ettirerek yazma stratejisi kullanılmakta ve öğrencilerden bir olayın devamını getirerek bütünlük sağlayıcı bir yazı yazmaları istenmektedir. Öğrenciler metnin devamını tahmin ederek yazacaklarından etkinlik, analiz ve uygulama düzeyinde hazırlanmış bir etkinliktir.

Anlamak metninin 4. etkinliğinde bir fıkra verilmiştir. “Okul çağındaki çocuklara yaş seviyelerine uygun zevk alabilecekleri ve ilgilerini çekecek fıkra kitaplarının verilmesi; onların anadillerinin güzelliğini en iyi biçimde öğrenmeleri ve geliştirmeleri açısından büyük katkısı vardır.” (Çiçekler, 2006: 57). Bu bakımdan bu etkinlikte öğrencilerden verilen Nasrettin Hoca fıkrasının okumaları istenmektedir. Yönergeyle fıkra türünden metinlerin gülmeceye dayalı olduğu fark ettirilmektedir:

4.ETKİNLİK a) Aşağıdaki fıkrayı okuyunuz.

Nasrettin Hoca evinin damında biriken diz boyu karları sabah namazı sonrası küremeye başlamış. Bir ara dengesini kaybederek damdan düşüp bayılmış.

Komşuları koşuşmuşlar.

Birisi: “Çabuk bir doktor çağıralım.”

Diğeri: “Aman bir kırıkçı bulalım.”

Öbürü: “Sırtlanıp doktora götürelim.” derken, kargaşada ayılan Hoca, acıyan belini tutarak;

- Bırakın münakaşayı. Çabuk bana daha önce damdan düşmüş birini bulun, demiş.

(MEB, 2018a: 31)

4. etkinliğin b seçeneğinde ise “Nasrettin Hoca ‘*Bırakın münakaşayı. Çabuk bana daha önce damdan düşmüş birini bulun.*’ cümlesiyle ne söylemek istiyor olabilir? anlatınız (MEB, 2018a: 31) yönergesi verilmiştir. Fıkralar, özellikle Nasrettin Hoca fıkraları güldürürken bir mesaj vermeyi, felsefi önermelerde bulunmayı amaçlar. Bu durum, ‘fikra’ türüne özgüdür. Etkinlik, ‘tür’ün bu özelliğini öne çıkarmaktadır

6. etkinliğin b seçeneğinde ise öğrencilerden mektup türünde bir yazı yazmaları istenmiştir.

b) Küçük Prens’e bir mektup yazınız. Yetişkinlerin çocukları anlaması ile ilgili ne düşünüyorsunuz? Mektubu defterinize yazınız.

(MEB, 2018a: 33)

Bu etkinlik oluşturulurken okuma metninden farklı bir metin verilerek bu metne dair sorular sorulmuş daha sonra bu metinde ele alınan konu ile ilgili bir mektup yazılması istenmiştir. Bu etkinlikte mektup türünün özellikleri, dil ve anlatım üzerinden fark ettirilmektedir. Bu etkinlik, yazma öğrenme alanına yönelik hazırlanmış, uygulama düzeyinde bir etkinliktir.

2. temanın birinci metni, *Bilmeyen Var Mı?* metnidir ve bu metne yönelik olarak ‘metin türü farkındalığı’nı esas alan etkinliklerden birinde metnin yapı öğelerini fark ettirmek için ‘hikaye haritası’nın çıkarılması istenmektedir. Diğer etkinlikte ise yazma öğrenme alanında, verilen bir hikâyenin devam ettirilmesi ve bir metinsel bütünlük oluşturulması istenmiştir. Her iki etkinlik de ‘hikâye’ türüne özgü ‘metin türü farkındalığı’ sağlamaktadır.

Mustafa Kemal'in Kağnısı adlı şiir türünden metne yönelik olarak 'metin türü farkındalığı'nı esas alan bir etkinlikte 'hikâye türü öncelenmiştir. Böylece okuma metni ile etkinliğe yerleştirilen metinlerin farklı türden metinler olması sağlanmıştır. Etkinlikte öğrencilerden okuma metni olarak verilen ve şiir-hikâye türünde olan *Mustafa Kemal'in Kağnısı*'nı hikâye olarak düşünmeleri ve metnin devamını yazmaları istenmektedir. Böylece öğrencilerin şiir ve hikâye türü kadar, özel olarak 'şiir-hikâye' türünden metinleri kavramaları amaçlanmaktadır. Şiir-hikâye türünden metinlerin bir yönüyle şiir, bir yönüyle de hikâye özelliği gösterdiği, 'tür'e özgülük noktasında şiir-hikâyelerin şiir ile hikâyenin birleşiminden doğduğu, hikâye etmenin yalnızca düzyazıyla değil, şiir içerisine yerleştirilerek de gerçekleştirilebileceği fark ettirilmektedir.

9.ETKİNLİK

Elif kağnıyı çekmek için Kocabaş'ın yerine geçtikten sonra neler yaşanmış olabilir?
Hikâye şeklinde yazınız.

(MEB, 2018a: 51)

Ders kitabında, farklı türden metinlerin bir bölümünün verilerek devam ettirilmesi ve bir metinsel bütünlük oluşturulması şeklinde olan etkinliklere çokça rastlanmaktadır. Ancak yukarıdaki etkinlik bu tarz etkinliklerden çok farklıdır. Öğrencilerden şiir olma özelliği öne çıkan (şiir-hikâye türünden) bir metni düzyazıya dönüştürerek hikâye biçiminde yazmaları istenmektedir. Dolayısıyla yazma süreci bir 'dönüştürme' eylemi üzerine kurulmaktadır. "Kavrama düzeyinde öğrenmeye sahip bir öğrencinin kendine sunulan veya ifade edilen bilgiyi zihninde canlandırıp farklı şekil, grafik, tablo, sözel ve cebirsel biçimde gösterebilmesi, farklı cümlelerle ifade edebilmesi, yorumlayabilmesi, açıklama yapabilmesi, örnek verebilmesi, farklı gösterim biçimleri arasında transfer edebilmesi ve dönüşüm yapabilmesi gibi bilgi ve becerileri sergileyebilmesi beklenmektedir." (Birgin, 2016: 844). Bu etkinlikte de bir metnin başka bir forma

dönüştürülmesi istendiği için kavrama becerisinin uygulamayla anlam bulması sağlanmaktadır.

Diğer metin, *15 Temmuz* başlıklı metindir. Bu metne yönelik, ‘metin türü farkındalığı’ nı esas alan etkinliklerden biri 6. etkinliktir. Etkinlikte Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli, Mevlana ve Pir Sultan Abdal’dan özlü sözler verilmiştir ve öğrencilerden, bu sözlerden yola çıkarak şiir türünden metinler yazmaları istenmektedir. Dolayısıyla düzyazı şeklindeki *15 Temmuz* metniyle içerik bakımından ilişkili şiir türünden metinler yazılması amaçlanmaktadır. Böylece öğrencilerin yine, düzyazı şeklindeki metinler ile şiir türünden metinler arasındaki farkı kavramaları, şiir ‘tür’üne özgü metinler yaratmaları öncelenmektedir. 7. etkinlikte ise öğrencilerden 6. etkinlikte verilen özlü sözlerden en az birinin kullanıldığı bir e-posta yazmaları istenmiştir. ‘Yurt dışında yaşayan ve Türkçe bilen birine Türkiye’de 15 Temmuz’da yaşananları anlatan bir e-posta yazma’ (MEB, 2018a: 59) şeklindeki bu etkinlikle birlikte ders kitabında e-posta türünden metinler ilk defa gündeme getirilmektedir. Dolayısıyla öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçları göz önünde bulundurularak, teknolojik gelişmelerin beraberinde getirdiği metin türlerine (e-posta gibi) dair farkındalıklarının da geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Dersimiz Atatürk metninde 6. etkinlik doğrudan ‘metin türü farkındalığı’ ile ilgilidir. Bu etkinlikte daha önce verilen mektup örneklerinden hareketle mektup yazmaları istenmiştir. Kitapta, bu etkinlikten önce de benzer etkinliklere yer verilmiştir.

Güvercin metni 3. temanın ilk metnidir. Bu metne yönelik olarak ‘metin türü farkındalığı’ nı esas alan etkinliklerden ilki 5. etkinliktir:

5.ETKİNLİK

a) Metinde insana ait davranışlar gösteren varlıkları ve gösterdikleri davranışları aşağıdaki tabloya yazınız.

VARLIK KADROSU	İNSANA AİT DAVRANIŞLAR

(MEB, 2018a: 76)

Öğrencileri okumaya isteklendirmek ve onların buldukları seviyeye uygun iyi bir okur niteliğini kazandırmak için fabl türünün iyi örneklerinden yararlanılmalıdır. (Göçer, 2010: 355). Bu nedenle ilköğretim seviyesi için fabl, hayvan masalı türünden metinlerin kullanılması önemlidir. 5. etkinlikte öğrencilere fabl türüne dair özellikler farklı etkinliklerle verilmeye çalışılmaktadır. 5. etkinliğin a seçeneğinde hangi varlıkların insana ait özellikleri gösterdiği ve bu davranışların neler olduğu sorulmaktadır. Öğrenciler bu etkinlikle beraber, metnin varlık kadrosunun (hayvanların) kişileştirme üzerinden insani özellikler gösterdiklerini, dolayısıyla insani olguları, olayları, değerleri temsil ettiklerini fark edeceklerdir. Böylece metnin türüne dair doğrudan bilgi vermek yerine metin türünün özelliği sezdirilmiş olacaktır. Metnin tür bilgisinin doğrudan verilmeyip metnin özellikleri üzerinden fark ettirilmesi, dolaylı bir şekilde verilmesi olumludur. Okuma öğrenme alanına yönelik bu etkinlik, ‘metni anlama/anlamlandırma’ bağlamında ‘metin türü farkındalığı’nı harekete geçirmeyi amaçlamaktadır. Diğer etkinlik, 5. etkinliğin b seçeneğinde yer almaktadır.

b) Aşağıda verilen bilgilerden “Güvercin” metninin türüne uygun olanları işaretleyerek “Güvercin” metninin türünü bulunuz.

- H** Günlük hayatta yaşanabilecek olaylara yer verilmiştir.
- F** Varlık kadrosu genellikle hayvanlardan veya bitkilerden oluşmuştur.
- A** Öğüt verici niteliktedir.
- E** Varlık kadrosu sadece insanlardan oluşmuştur.
- B** İnsana ait davranışlar, insan dışındaki varlıklara yüklenmiştir.
- L** Olağanüstü olaylar içeren yazılardır.

(MEB, 2018a: 76)

Bu etkinlikte metne yönelik olarak bazı özellikler listelenmiştir ve bu özelliklerden metne uygun olanların işaretlenmesi istenmektedir. Öğrenciler bu listeyi inceleyecek ve metne uygun olanları seçecektir. Böylece ‘tür’ün belirleyiciliği bağlamında geçerli olan metinsel özellikleri, ‘metin türü farkındalığı’ üzerinden içselleştirecek, bir tür bilgisi oluşturacaktır. Ayrıca bu seçeneklerin başlarına birer harf konulmuştur. Metne ait özellikler bulunduktan sonra ve özelliklerin başında yer alan harfler birleştirildiğinde ‘fabl’

kelimesi ortaya çıkmaktadır. Bu etkinlik bulmaca türünde bir etkinliktir ve öğrenciyi metnin türüne götürmektedir. Bu sonuca varmadan önce türe ait özellikler sezdirilmekte, ikinci etkinliğin sonunda ise metnin türü ismen zikredilmektedir. Dolayısıyla bu etkinlik analiz ettirici bir etkinliktir ve ‘metni anlama/anlamlandırma’ bağlamında etkin kılınmaktadır. 8. etkinlikte metnin türü açık bir şekilde verilmiştir:

8.ETKİNLİK

a) Fabllarda hayvanlar, insanlara ait bazı özellikleri temsil eder. Aşağıdaki hayvanların insana ait hangi özellikleri temsil ettiğini yanlarına yazınız.

(MEB, 2018a: 77)

Bu etkinlik aracılığıyla öğrencilerin fabl, hayvan masalı gibi türlerde metnin varlık kadrosunun (hayvanların) çeşitli insani değerleri temsil ettikleri, temsil ettikleri değerler açısından çatıştıkları, dolayısıyla metinlerde alegorik bir temsiliyetin olduğu fark ettirilmektedir.

Diğer bir etkinlikte ise fabl türünden metnin bir bölümü verilmekte öğrencilerden metni devam ettirerek bütüncül bir metin yaratmaları istenmektedir. Bu etkinliğe gelinceye kadar fabl, hayvan masalı türünden metinlerin tür özelliklerinin kavratıldığı kabul edilmekte ve bu kabulle birlikte öğrencilerin de benzer metinler üretmeleri amaçlanmaktadır. Böylece ‘metin türü farkındalığı’nın anlama becerisi kadar anlatma becerisi üzerinden de içselleştirilmesi sağlanmaktadır.

Diğer bir metin *Karagöz ve Hacivat* metnidir. Bu metne yönelik olarak ‘metin türü farkındalığı’nı esas alan etkinliklerden biri 5. etkinliktir:

5.ETKİNLİK a) Aşağıda verilen anlamlardan hangileri tiyatro ile ilgilidir? İşaretleyiniz.

- sahne → ● İzleyicilerin kolayca görebilmeleri için genellikle yerden belli bir ölçüde yüksek yapılan, oyun, müzik vb. gösteri yapmaya uygun yer.
- ● Görüntü.
- dekor → ● Sahneye konulan eserin yazıldığı yerin ve geçtiği çağın özelliklerini belirleyen aksesuar vb. öğelerin bütünü.
- ● Bir yere süsleme amacıyla verilen düzen.
- perde → ● Görüşü, ışığı engellemek, bir şeyi gizlemek için pencereye veya bir açıklığın önüne gerilen örtü.

(MEB, 2018a: 84)

Etkinlik, doğrudan tiyatro türüne ait kavramların tanımlarını buldurma yönündedir. Öğrencilere metnin türü doğrudan verilmekte öğrencilerin tür bilgisi harekete geçirilmektedir.

6. etkinlikte ise okuma metni olarak kullanılan Karagöz-Hacivat metni ile Karagöz-Hacivat oyunu hakkında bilgi veren bilgilendirici/öğretici anlatıma dayalı bir tanıtma yazısının karşılaştırılması istenmektedir.

6.ETKİNLİK "Karagöz ile Hacivat – İncelik" metni ile aşağıda yer alan "Karagöz" metnini biçim ve tür bakımından karşılaştırınız.

KARAGÖZ

Karagöz; deve veya manda derisinden yapılan ve "tasvir" adı verilen insan, hayvan veya eşya şekillerinin çubuklara takılıp arkadan yansıtılan ışıkla beyaz perde üzerinde hareket ettirildiği bir gölge oyunu türüdür. (...)

Karagöz, sanatçının performansına dayalı bir gölge oyunu olup Karagöz ve Hacivat arasında geçen karşılıklı, komik diyaloglar ve atışmalara dayanır. Güldürü özelliği kelime oyunları, danslar ve hareketlerle sağlanır. (...)

(MEB, 2018a: 85)

Bu iki metin tür olarak birbirinden farklıdır. Karagöz ile Hacivat metni tiyatroyken 6. etkinlikte verilen karagöz metni tanıtma yazısı türünde bir metindir. Ancak bu tanıtma yazısında, okuma metni olarak işlenen metnin konusuna dair bilgiler verilmektedir. Öğrenci bu etkinlik aracılığıyla hem iki tür arasındaki farkı görecek hem de okuma metni olan tiyatro türünden metnin özelliklerine dair bilgi sahibi olacaktır.

Püf Noktası'na yönelik 'metin türü farkındalığı'nı esas alan etkinliklerin ilkinde iki metnin 'anlatıcı' yönünden karşılaştırılması istenmektedir:

PÜF NOKTASI	HİŞT HİŞT
<p><i>Geçti fırının karşısına... Demir men- geneyi kızgın fırının içine dikkatle uzatıp pişen tabaklardan birini tutup kaldırdı. Kor gibi sıcak tabağı yavaşça fırının dışına aldı. Havada döndürüp fırının hemen önündeki mermerin üzerine dikkatle bıraktı. Sıcak tabak, mermere değer değmez, "ÇIITT!" Tabak çatladı.</i></p>	<p><i>(...)Bir evin damını, uzakta uçan bir iki kuşu, yaprakların arasından denizi gördüm. Yoluma devam ederken: - Hişt hişt, dedi. Dönüp bakmak istedim. Belki de çok istediğim için dönüp bakamadım. Olabilir. Gökten bir kuş hişt hişt ederek geçmiştir. Arkamdan yılan, tosbağa, bir kirpi geçmiş- tir. Bir böcek vardır belki hişt hişt diyen. (...)</i></p> <p style="text-align: right;"><i>Sait Faik Abasıyanık</i></p>

- Yukarıdaki paragraflarda olaylar kimin ağzından anlatılmaktadır? Yazınız.

Püf Noktası	Hişt Hişt
....	....

(MEB, 2018a: 91)

Bu etkinliğe gelinceye kadar metinler arası anlamlandırmaya dayalı birçok etkinliğe yer verilmiştir. Ancak bu etkinlik diğer etkinliklerden farklıdır, çünkü metinlerin 'anlatıcı' yönünden karşılaştırılması istenmektedir. Karşılaştırma yönü farklı olsa da diğer karşılaştırma etkinlikleri gibi analiz düzeyinde okuma becerisine yönelik bir etkinliktir. 6. etkinliğin b seçeneğinde 'hikâye haritası' tekniği uygulanmaktadır. 8. etkinliğin b seçeneğinde ise bir metin verilmiş, daha sonra bu metinden hareketle hikâye edici bir metin yazılması istenmiştir. Ders kitabında bu etkinlik tipine dayalı farklı etkinliklere fazlaca yer verilmiştir.

Diğer metnin adı *Adsız Çeşme*'dir. 2. etkinlikte şiirin öğrencilerde uyandırdığı çağrışımlar sorulmuştur.

2.ETKİNLİK

Dinlediğiniz şiirin sizde yaptığı çağrışımları kelebeklerin altlarına yazınız.

.....

.....

.....

(MEB, 2018a: 94)

Şiir çağrışımsallık üzerinden insanda bir duygu ve düşünce yoğunluğu oluşturur. Öğrencilerden şiirin bu özelliğini fark etmeleri beklenmektedir. Bu etkinlikle şiirin çağrışımsallığa dayalı bir tür olduğu sezdirilmiş olacaktır. Okuma öğrenme alanına yönelik kavrama düzeyinde hazırlanmış bir etkinliktir. 8. etkinliğin b seçeneğinde öğrencilerden bilgilendirici bir metin yazmaları beklenmektedir.

b) Mevlana'nın öğütlerinden birini seçiniz. Seçtiğiniz öğütle ilgili aşağıdaki yazı taslağını doldurarak bilgilendirici bir metin yazınız. Yazınıza uygun bir başlık belirleyiniz.

YAZI TASLAĞI

Yazımın konusu: .....

Yazımın ana fikri: .....

Giriş bölümü: .....

.....

Gelişme bölümü: .....

.....

.....

Sonuç bölümü: .....

(MEB, 2018a: 98)

İşlenen metin bir şiirdir, fakat bu etkinlikte başka türe özgü bir metin oluşturulması beklenmektedir. Bunun sebebi bir sonraki metne hazırlıktır. Bilgilendirici metin yazarken ilk önce konu ve ana fikir belirlenmesi, daha sonra giriş gelişme ve sonuç bölümlerinin yazılması istenmektedir. Bu aşamalardan sonraki aşamada ise taslağın metne dönüştürülmesi beklenmektedir. Bu etkinlik, yazma öğrenme alanıyla ilişkili olarak, metin yazmadan önce nasıl taslak oluşturulacağını ve bu taslağın metin yazmaya nasıl kolaylık sağlayacağını göstermek amaçlanmaktadır. Uygulamaya dayalı bir etkinliktir.

Uzayda Bir Gün metniyle ilgili olarak 6. etkinlikte 6 soru sorulmakta ve bu soruların cevaplarından hareketle bir hikâye oluşturulması istenmektedir.

6.ETKİNLİK

Kendinizi Uluslararası Uzay İstasyonu'ndaki astronotlardan birinin yerine koyunuz. Burada yaşadığınız bir olayı hikâye şeklinde kurgulayınız. Hikâyenizi kurgularken aşağıdaki sorulara vereceğiniz cevaplardan yararlanınız. Hikâyenizi defterinize yazınız.

1. Uluslararası Uzay İstasyonu'na gitmeye nasıl karar verdiniz?

.....

2. Yolda nelerle karşılaştınız?

.....

3. Uluslararası Uzay İstasyonu nasıl bir yer?

.....

4. Burada sizden başka kimler var ve buradakiler neler yapıyor?

.....

5. Burada başınıza gelen ilginç bir olay oldu mu? Olduysa ne yaşadınız?

.....

6. Burada yaşadıklarınız sizi nasıl etkiledi, size neler düşündürdü?

(MEB, 2018a: 110)

Bu etkinlik hikâye yazımını farklı şekilde ele almıştır; hem yazma becerisine dair farklı yöntemler kullanılmakta hem de yazılan türe ait farklı özellikler ön plana çıkarılmaktadır. Ders kitabında, bu etkinliğe gelinceye kadar, önceki etkinliklerde çeşitli sorular sorularak cevaplarından hareketle bir metin yazılması istenmemiştir. Verilen yönergelerden hareketle bir ürün ortaya konması istendiği için uygulama basamağında yer alan bir etkinliktir. 7. etkinlikte ise bir dilekçe verilmiş ve bu örnekten hareketle öğrencilerden bir dilekçe yazmaları istenmiştir. Okuma metni olarak dilekçe türünden metinlere yer verilmese de özellikle yazma öğrenme alanında, uygulama düzeyinde dilekçe türüne yönelik olarak oldukça fazla etkinlik oluşturulmuştur.

Sarımsak Soslu Makarna metninin 7. etkinliğinde bilgilendirici bir metin yazılması istenmektedir. Ders kitabında, bilgilendirici metinlerle ilgili olarak yazma becerisini geliştirmeye yönelik etkinliklere çokça yer verilmiştir.

Sanki Caminin Bakım Kılavuzu adlı metne yönelik olarak 'metin türü farkındalığı'nı esas alan etkinliklerden biri 4. etkinliktir:

4.ETKİNLİK a) Dinlediğiniz metinden hareketle bir haber metninin niteliklerinden hangileri aşağıda bulunmaktadır? İşaretleyiniz.

- Güncel olaylarla/durumlarla ilgilidir.
- İlgi çekicidir.
- Yazarının duygu ve düşüncelerini içerir.
- 5N 1K sorularına cevap verir.
- Tarafsız bir bakış açısıyla gerçekleri dile getirir.

(MEB, 2018a: 125)

4. Etkinliğin a seçeneğinde bazı maddeler verilmekte ve bu maddelerden hangilerinin metne uygun olduğunun bulunması istenmektedir. Böylece metnin türüne ait özellikler seçilmiş olacak, öğrenci bu maddeler üzerinden metni anlamlandırmış olacaktır. Okuma becerisine yönelik analiz etmeye dayalı bir etkinliktir ve daha önce de benzer etkinliklere yer verilmiştir. 4. etkinliğin b seçeneğinde ise haber metninin yapısını oluşturan '5 n 1k' soruları yer almaktadır:

b) Dinlediğiniz haber metninden hareketle 5N 1K sorularına cevap veriniz.

SORULAR	CEVAPLAR
Ne?	
Neden?	
Nerede?	
Nasıl?	
Ne zaman?	
Kim?	

(MEB, 2018a: 125)

Etkinlikte, soruların cevabının araç-metinde bulunması istenmiştir. Öğrenci bu etkinlik aracılığıyla '5n 1k' sorularına göre yazmanın haber metninin bir özelliği olduğunu kavramış olacaktır. Sorulan soruların cevabı metinden direkt olarak bulunabileceği için bilgi düzeyinde bulunan bir etkinliktir.

5. etkinlikte e-posta yazılması istenmektedir. Bir sonraki etkinlikte ise yazılan e-postanın 140 karakter kullanılarak tekrar yazılması beklenmektedir. Teknolojinin ilerlemesi ile e-posta gibi iletişim araçları büyük önem kazanmış ve gündelik yaşamda çokça kullanılmaya başlamıştır. Bu nedenle TDÖP’ de bu metin türleri üzerinden anlama ve anlatma becerilerinin geliştirilmesine yönelik kazanımlar belirlemiştir. Böylece güncellik ilkesi esas alınmıştır.

Anadolu Sevgisi metninin 6. etkinliğinde öğrencilerden şiir türünden metin yazmaları ve yazdıkları şiire başlık koymaları istenmektedir. Kitapta, benzer etkinliklere birçok metinde rastlamak mümkündür.

Forsa metninin 2. etkinliğindeki 6. soru: “Daha önce ‘Forsa’ hikâyesine tür ve biçim bakımından benzeyen bir yazı okudunuz mu? Açıklayınız.” (MEB, 2018a: 141) şeklindedir. Bu soru öğrencileri metinler arası anlamlandırmaya yönlendirmekte ve öğrencilerin ön bilgilerini harekete geçirmektedir. Böylece öğrenciler önceki bilgileriyle yeni bilgilerini ilişkilendirecektir. Öğrencilerin karşılaştırma yapmaları sağlanacağından bu soru, analiz düzeyine yöneliktir. 6. etkinlikte ise *Forsa* hikâyesinin son kısmı verilerek hikâyenin devam ettirilmesi ve yeni bir metin yaratılması istenmektedir. Öğrencilerin metinsel bir bütünlük oluşturma becerileri geliştirilirken hikâye türünden metinlere yönelik farkındalıkları da yukarılara taşınmaktadır.

6.ETKİNLİK

Aşağıda “Forsa” hikâyesinin son kısmı verilmiştir. Bundan sonra neler olmuş olabilir? Hayal gücünüzden hareketle hikâyeyi tamamlayınız.

FORSA

(...)

Oğlu, “Vurulursun! Vatana hasret gidersin!” diyerek onu gemide bırakmak istedi. Kara Memiş, o vakit, gençleşmiş bir kaplan gibi doğruldu. Duramıyordu. Kalkan, kılıç istedi. Sonra geminin arkasında sallanan sancağı göstererek, “Şehit olursam bunu üzerime örtün! Vatan, al bayrağın dalgalandığı yer değil midir?” dedi.

.....

(MEB, 2018a: 144)

Öğrencilerin bilişsel becerilerini harekete geçirmesi bakımından işlevsel bir etkinliktir. Öğrenciler tahmin etme, ilişkiler kurma, bütünlük yaratma gibi eylemler içerisinde yazmaya teşvik edilmektedir.

Tamburi Cemil Bey metninin 5. etkinliğinde, verilen karikatürden ve şiirden hareketle bir slogan yazılması istenmektedir.

5.ETKİNLİK

MELODİ

a) Karikatürden ve şiirden hareketle bir slogan yazınız.

.....
.....

Nota nota Do Re Mi,
Anlatırım derdiMi,
Kardeş olsun Fa Sol La,
Gülsün dünya barışla.
(...)

Bir çocuğun dilinde
Büyüklerin sözünde

(MEB, 2018a: 151)

Etkinlik, slogan yazdırma bakımından dikkat çekicidir ve kitapta ilk defa bu etkinlikte karşımıza çıkmaktadır.

Bir sonraki etkinlikte, verilen konuyla ilgili karikatür çizilmesi ve bu karikatürden hareketle tekrar bir slogan yazılması istenmektedir.

b) Yandaki bölüme seçtiğiniz bir enstrümanla ilgili karikatür çiziniz. Karikatürünüzün mesajını içeren bir slogan yazınız.

.....
.....

(MEB, 2018a: 151)

Karikatür görsel okuma-yazma bağlamında önemli türlerdendir. İki etkinlikte de yeni bir ürün ortaya konulacağından etkinlikler uygulama düzeyinde oluşturulmuştur. Bu türlere ilk kez bu etkinliklerde yer verilmiştir.

Dede Korkut-Boğaç Han metninin 7. etkinliğinde “Dede Korkut, Dirse Han’ın oğluna isim verdikten sonra olaylar nasıl gelişmiş olabilir? Olayların gelişimine uygun bir

son yazınız.” (MEB, 2018a: 156) yönergesiyle öğrencilere tahmin etmeye dayalı yazma çalışması yaptırılmaktadır. Böylece öğrencilerin ‘ucu açık son’undan hareketle devam niteliğinde bir hikâye yazmaları istenirken öğrencilerin ‘tür’ farkındalığıyla hareket etmeleri amaçlanmaktadır.

Kitabın Serüveni metninin 5. etkinliğinde bir sütunda söz sanatlarından ‘kişileştirme ve benzetme’ kavramları verilmekte, diğer sütunda ise karışık olarak çeşitli cümleler verilmekte ve öğrencilerden eşleştirme yapmaları beklenmektedir.

5.ETKİNLİK

a) Aşağıdaki cümleleri, karşısındaki söz sanatlarından uygun olanlarıyla eşleştiriniz.

1. Kişileştirme	Arı gibi durmadan çalışıyordu.
2. Benzetme	Yavrusunu kaybeden kedi üzgün üzgün dolaşıyordu.
	Buz gibi suyla yüzümü yıkadım.
	Kitaplar arkadaş canlısıdır.
	Çiçekler, minik kıza masal anlatıyordu.
	Elma gibi kıpkırmızı yanaklarıyla gülücükler saçıyordu.

(MEB, 2018a: 175)

Bu etkinlik aracılığıyla şiir türünden bir metin olan *Kitabın Serüveni* adlı metnin ‘tür’ özellikleri pekiştirilmekte; şiir türünden metinlerin söz sanatlarına çokça başvurma yönündeki türsel özelliğine dikkat çekilmektedir. 5. etkinliğin b seçeneğinde ise bir şiir verilmiştir ve bir önceki etkinlikte yer alan söz sanatlarının bu şiirden bulunması istenmektedir. Dolayısıyla bu etkinlik de şiir türünden metinlerin dilsel özelliklerini ‘tür’e özgülük bağlamında fark ettirici mahiyettedir.

b) Şiirdeki benzetme ve kişileştirme sanatlarını örnekteki gibi bulunuz.

(MEB, 2018a: 175)

5. etkinliğin c seçeneğinde ise *Kitabın Serüveni* adlı metindeki kişileştirme ve benzetmelerin bulunması istenmektedir. Böylece ‘metin türü farkındalığı’nı pekiştirici mahiyette etkinlikler birbiri ardınca yaptırılmaktadır.

7. etkinlikte verilen konu ile ilgili bir şiir yazılması ve bu şiire başlık konulması istenmektedir. 8. etkinlikte ise bir hikâye haritası içerisinde verilen bilgilerden hareketle hikâye türünden bir metin yazılması beklenmektedir. Her iki etkinlik de yazma öğrenme alanına aittir ve yine şiir türünden metinler ile hikâye türünden metinler arasındaki farkın fark ettirilmesi amaçlanmaktadır.

8.ETKİNLİK

Aşağıdaki yönergeden hareketle defterinize bir hikâye yazınız. Hikâyenizi yazarken yazım kılavuzundan yararlanabilir ve yeni öğrendiğiniz kelimeleri kullanabilirsiniz.

Hikâye Unsurları:

Yer: Bir orman köyü.

Zaman: İlkbahar

Kişiler: Ali (12-15 yaşlarında, öğrenci), Mehmet (40-45 yaşlarında, Ali'nin babası), Ayşe (40-45 yaşlarında, Ali'nin annesi), Zeynep (12-15 yaşlarında, Ali'nin arkadaşı), Hasan (12-15 yaşlarında, Ali'nin arkadaşı)

Olay: Orman köyündeki ağaçların kesilmesi.

(MEB, 2018a: 177)

Kitapta bu etkinliğe gelinceye kadar, okuma metni niteliğindeki olaya dayalı metinlerin yapısını göstermek amacıyla 'hikâye haritası' çıkartılırken bu etkinlikte 'hikâye haritası'nın bir başlangıç konumuna getirilmekte ve içerdiği bilgilerden hareketle bir hikâye yazdırılmaktadır. Bu yönüyle etkinlik özgün bir nitelik de taşımaktadır. Böylece öğrenciler taslağı verilmiş bir hikâye yazmayı da öğrenecektir. Bu etkinlik, yazma becerisinin geliştirilmesine yönelik uygulama düzeyinde bir etkinliktir.

7. temanın ikinci metni *Sağlıklı Yaşıyorum* metnidir. 9. etkinlikte bir soru sorulmuş ve bu sorudan hareketle bir mektup yazılması istenmiştir. Benzer etkinliklere daha önce de yer verilmiştir.

Diğer metin *Cazgır* metnidir. 2. etkinliğin 3. sorusu: "Şiirdeki abartılı ifadeleri bularak altlarını çiziniz." (MEB, 2018a: 209) şeklindedir. Böylece 'abartma'nın bir söz sanatı olarak şiir türüne özgülüğü fark ettirilmektedir. Benzer fark ettirme 6. soruda da kendisini gösterir. 6. soru: "Size göre şiir akıcı ve etkileyici midir? Niçin?" (MEB, 2018a: 209) şeklindedir. Bu soru da bir önceki soru gibi şiir diline dair farkındalık yaratma yönünde bir sorudur.

Metne yönelik 6. etkinlikte ise verilen bir konu ile ilgili kısa bir mesaj yazılması istenmektedir.

6.ETKİNLİK

Türk kültürünün en eski spor etkinliklerinden biri olan Kırkpınar Güreşleri'ne, yurt dışında yaşayan bir arkadaşınızı davet etmek için kısa mesaj yazınız.

(MEB, 2018a: 210)

Bu etkinlik metin türü açısından farklılık göstermektedir. Kısa mesaj, günümüzde oldukça fazla kullanılan iletişim araçlarından biridir. TDÖP, güncel olanı incelemek, öğrencilerin teknolojinin getirdiği iletişim yollarını kullanmalarını geliştirmek amacıyla bu yönde kazanımlara yer vermektedir. Dolayısıyla metin türü bağlamında güncel olma ve hayatilik ilkelerini incelemektedir. Teknolojik gelişmelerin yarattığı iletişim yollarını ve araçları kullanma yönündeki etkinlikler, metin türü çeşitliliği kadar öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarını da karşılama adına önemlidir.

7. etkinlikte ise öğrenciler arasından iki grup oluşturulması ve bu gruplardan birine hikâye türündeki metnin başının, diğer gruba ise metnin sonunun yazdırılması istenmektedir.

7.ETKİNLİK

Sınıf olarak “serim (giriş) grubu” ve “çözüm (sonuç) grubu” olmak üzere ikiye ayrılırsınız. Aşağıda bir hikâyenin düğüm (gelişme) bölümü verilmiştir. Serim grubundaki öğrenciler hikâyenin giriş bölümünü, çözüm grubundaki öğrenciler de hikâyenin sonuç bölümünü yazacaktır. Hikâyenizi yazmak için Türkçe defterinizi kullanınız.

Kırkpınar Macerası

(...) O kadar maceradan sonra nihayet Edirne'ye vardık. Dedem yolu bildiği için Kırkpınar Yağlı Güreşleri'nin yapıldığı alanı bulmakta zorlanmadık. Hayatımda ilk defa bir güreş müsabakası izleyeceğim için çok heyecanlıydım. Yemyeşil çimenlerin üzerinde, ciltleri parlayan devasa pehlivanları görünce çok şaşkırdım. Ne kadar da güçlü görünüyorlardı (...)

(MEB, 2018a: 211)

Bu etkinlik, yazma öğrenme alanında yer alan diğer ‘metin oluşturma’ etkinliklerinden farklı bir etkinliktir ve özgündür. Bu etkinlikle yazma çalışması bireysel değil grup şeklinde yapılmaktadır. Öğrenci bu tür etkinlikler üzerinden arkadaşlarıyla beraber çalışmalar yapmayı, uyum sağlamayı, bir bütünlük oluşturmayı öğrenecek, grupla

çalışma becerisini geliştirecektir. Öğrencilerden metnin başını ve sonunu metne uygun bir şekilde yaratmaları istendiği için analiz ve uygulama düzeyinde hazırlanmış bir etkinliktir ve doğrudan bilişsel bir sürece dayanmaktadır.

Bilinçsiz İlaç Kullanımı metninin 8. etkinliğinde yine 4-5 grup oluşturulması ve bir drama metni yazdırılması istenmektedir:

8.ETKİNLİK Öğretmeninizin yönlendirmesiyle 4-5 kişilik gruplar oluşturunuz. Grubunuzla birlikte aşağıdaki atasözlerinden birini seçiniz ve seçtiğiniz atasözünden hareketle bir drama metni yazınız. Yazdığınız metni grubunuzla birlikte sınıfta canlandırınız.

Güneş girmeyen eve doktor girer.

Sağlıktan büyük zenginlik yoktur.

Her işin başı sağlık.

Can boğazdan gelir.

Drama Planımız

Kahramanlar ve Özellikleri

(MEB, 2018a: 214)

Drama metni yazılırken verilen atasözlerinden biriyle ilgili bir metin yazılması istenmektedir. Daha sonra ise sınıfta canlandırılması söylenmektedir. Bu etkinlik de diğer etkinliklerden farklı bir etkinliktir. Çünkü bu türle ilgili daha önce herhangi gibi bir etkinliğe yer verilmemiştir. Drama, öğrencileri yaparak yaşayarak öğrenme modeli çerçevesinde etkin kılan bir türdür. Bu etkinlikte öğrenci konuşma becerilerini geliştirecek, beden dilini, jest ve mimiklerini kullanmaya özen gösterecektir. Konuşma becerisinin yanında yazma becerisini de geliştiren bir etkinliktir. Bu nedenle birden çok dil becerisini iç içe geliştiren, 'drama' türünden metinlere öğrenme süreçlerinde daha çok yer verilmelidir.

Bu bağlamda denilebilir ki 5. Sınıf Türkçe dersi ders kitabında yer verilen etkinliklerde/sorularda amaçlanan temel kazanımlardan birisi öğrencilerde 'metin türü farkındalığı'nı geliştirmektir ve bu amaçla da farklı tipte etkinliklere/sorulara çokça başvurulmuştur. Öğrencilerin masal, hikâye, şiir, anı, sohbet, kısa mesaj, e-posta vb. farklı türden metinler üzerinden anlama ve anlatma becerilerinin geliştirilmesi adına hikâye haritası, 5n 1k, tahmin ettirme, karşılaştırma gibi tekniklere de çok sık başvurulduğu

görülmektedir. ‘Metin türü farkındalığı’ nı esas alan etkinliklere/sorulara, anlama öğrenme alanlarından okuma (dinleme/izlemeye göre); anlatma öğrenme alanlarından da yazma (konuşmaya göre) öğrenme alanı içerisinde daha fazla yer verilmiştir.

4.2. Altıncı Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan ve ‘Metin Türü Farkındalığı’ nı Esas Alan Etkinlikler/Sorular

Tablo 11. Altıncı Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan ve ‘Metin Türü Farkındalığı’ nı Esas Alan Etkinliklerin/Soruların Metinlere ve Öğrenme Alanlarına Göre Dağılımı

Tema	Metin Adı	Metinle İlgili Toplam Etkinlik/Soru Sayısı		‘Metin Türü Farkındalığı’ nı Esas Alan Etkinlik/Soru Sayısı		‘Metin Türü Farkındalığı’ nı Esas Alan Etkinliklerin/Soruların Hangi Öğrenme Alanı ile İlgili Olduğu			
		Etkinlik	Soru	Etkinlik	Soru	Dinleme/İzleme	Konuşma	Okuma	Yazma
1. Tema	Bu da Benim Öyküm	8	6	2	-		1		1
	Ariyorum	8	6	3	-				3
	Canım Kitaplığım	6	6	3	-				3
	Heykeli Dikilen Eşek	8	6	1	-		1		
2. Tema	Türk Askerinin Cesareti	4	7	3	-		1	1	1
	Yaşlı Nine	12	4	5			2	1	2
	15 Temmuz	10	5	7			3	1	3
	120	7	6	6	2	1		5	2
3. Tema	Aziz Sancar	7	3	4	-		1	2	1
	İnsanlar Zamanı Eskiden Nasıl Ölçerdi?	9	6	2	-		1		1
	Teknoloji Bağımlılığı	8	5	1	-				1
	Bak Postacı Geliyor Selam Veriyor	9	5	2	-				2
4. Tema	Vermek Çoğalmaktır	7	5	2	-			1	1
	Sevgi Diyen Çağlar Aşar	9	4	4	-		1	1	2
	Gümüş Kanat	8	4	2	-		1		1
	Balıkçıl	9	5	3	1		1	2	1
5. Tema	Merak Ettiklerimiz	10	6	6	1		1	3	3
	Afyon	9	6	2	1		1	1	1
	Su Kirliliği	10	5	3	-		1		2
	Kar Kristallerinin Peşinde Bir Yaşam	9	5	3	-	1	1	1	
6. Tema	Anadolu	9	5	2	-			1	1
	Tarhananın Öyküsü	6	5	2	-		1		1
	Ana Dili	8	5	3	-				3
	Kara Tren	10	3	3	-		1		2
7. Tema	Bisiklet Zamanı	9	6	4	-		1	2	1
	Yemek, İçmek Ve Sindirmek	9	6	2	-		1		1
	Obezite Hakkında 10 Soru 10 Cevap	10	6	5	-		1	1	3
	Vazgeçmeyenlerin Hikâyesi	10	5	3	-			1	2
8. Tema	Evet Efendim	8	5	2	-			1	1
	Sen de Bir İyilik Yap	8	7	1	-				1
	Dostluğa Dair	11	4	2	-				2
	Hacettepe	11	6	4	-	1	1	1	1

6. Sınıf Türkçe dersi ders kitabında, toplamda 276 etkinlik, 168 soru bulunmaktadır. Etkinlikler, sorulardan daha fazla oluşturulmuştur. Oluşturulan etkinliklerin farklı yöntemler

kullanılarak farklı becerileri hedef aldığı söylenebilir. ‘Metin türü farkındalığı’ni esas alan etkinlikler tek tek incelendiğinde bu daha net bir şekilde görülmektedir. Oluşturulan sorular genellikle metin altı sorularıdır. ‘Metin türü farkındalığı’ni esas alan etkinliklere/sorulara bakıldığında toplam etkinlik sayısı 97, soru sayısı ise 5’tir. 5. Sınıfta ise ‘Metin türü farkındalığı’ni esas alan 77 etkinlik ve 6 soru bulunuyordu. Dolayısıyla 6. Sınıfta 5. Sınıfa göre, ‘metin türü farkındalığı’ni geliştirme yönünde daha yoğun bir içerikle karşılaşmaktayız. Ayrıca ‘metin türü farkındalığı’ni esas alan etkinliklerin/soruların, toplam etkinlikler/sorular dikkate alındığında, kayda değer bir orana karşılık geldiği görülür. Bu da ‘metin türü farkındalığı’nin önemsendiğini işaret etmektedir.

6. Sınıf Türkçe dersi ders kitabında ‘metin türü farkındalığı’ni esas alan etkinliklerin/soruların öğrenme alanlarına göre dağılımı ise şöyledir: Yazma için 50, okuma için 26, konuşma için 23, dinleme için ise 3’tür. Dolayısıyla ‘metin türü farkındalığı’ni esas alan etkinliklerin/soruların daha çok yazma öğrenme alanıyla ilgili olduğu, çocukların metin üretme süreçlerini ‘metin türü farkındalığıyla yapılandırmaları ve farklı türden metinlerde ve söylem çeşitliliğiyle kendilerini ifade edebilmeleri doğrultusunda bir amaçlılık görülmektedir. Dinleme ve okuma ile ‘metni anlama/anlamlandırma’ boyutunda gerçekleştirilen ‘metin türü farkındalığı’nin konuşma ve yazma etkinlikleri aracılığıyla metin üretme süreçlerine dâhil edildiğini söyleyebiliriz. ‘Metin türü farkındalığı’, konuşma öğrenme alanında özellikle hazırlıklı ve hazırlıksız konuşmalar yapma, yazma öğrenme alanında ise farklı türlerde ‘tür’e özgü metinler üretme olarak kendini göstermektedir. 6. Sınıf Türkçe dersi ders kitabında yer alan, ‘metin türü farkındalığı’ni esas alan etkinlikler/sorular hakkında fikir vermesi bakımından aşağıda farklı tipten örnek etkinlikler/sorular üzerine değerlendirme yapılmaktadır.

6. Sınıf Türkçe dersi ders kitabında yer alan ilk metin *Bu Da Benim Öyküm*’dür. Bu metin için yer alan 8. etkinlikte verilen bir konu ile ilgili hikâye edici bir metin yazılması istenmektedir. Böylece öğrencilerin hikâye edici bir metin yaratırken ‘tür’ün belirleyiciliğinde hareket etmeleri beklenmektedir.

Bir sonraki metin *Arıyorum* metnidir. ‘Metin türü farkındalığı’ni esas alan etkinliklerden biri 4. etkinliktir. Bu etkinlikte, verilen kelimelerden hareketle hikâye edici bir metin yazılması istenmektedir. 8. Etkinlikte ise hikâye haritasında yer alan olay, yer,

zaman gibi unsurların içi doldurulmuş ve bu bilgilerin kullanılarak hikâye edici bir metin yazılması yönergesi verilmektedir. 9. etkinlikte ise bir şiir verilmiş ve bu şiirden hareketle bir şiir yazılması ve bu şiire başlık konulması istenmektedir. Öğrenciler 5. Sınıftan bu çeşit ‘metin türü farkındalığı’ni esas alan etkinlikleri bilmektedirler. Diğer bir ifadeyle 6. Sınıfta yer alan etkinlik/soru tipleri 5. Sınıfta yer alan etkinlik/soru tipleriyle benzerlik göstermektedir.

Diğer metin *Canım Kitaplığım* metnidir. Bu metin için ‘metin türü farkındalığı’ni esas alan etkinliklerden ilki 4. etkinliktir. Bu etkinlikte, verilen bir konu ile ilgili bilgilendirici bir metin yazılması ve bu yazıya bir başlık konulması istenmektedir. 6. etkinlikte ise verilen temaya uygun akrostiş bir şiir yazılması beklenmektedir:

6. Etkinlik: Dize başlarındaki harflerden hareketle aşağıya “kitap sevgisi” temalı akrostiş bir şiir yazınız.

C.....
A.....
N.....
I.....
M.....

K.....
İ.....
T.....
A.....
P.....

Şair: .....

(MEB, 2018b: 30)

Akrostiş şiir yazmak öğrenci için eğlenceli bir etkinlik olabilir. Verilen tema işlenen metnin temasıyla aynı doğrultudadır. Okuma metni olan *Canım Kitaplığım*’ın sohbet türünde bir metin olduğu düşünülürse öğrencilerden aynı temalı, fakat farklı metin türünden başka bir yazmalarını istemek ‘metin türü farkındalığı’ni geliştirmek adına işlevseldir. 7. etkinlikte ise okuma kültürü tema kapağında yer alan özdeyişlerden birinin seçilerek bilgilendirici bir metin yazılması istenmektedir. Tema açısından işlenen metinle uyumludur.

2. temanın ilk metni *Türk Askerinin Cesareti* başlıklı metnidir. 3. Etkinlik, ‘metin türü farkındalığı’ni esas alan bir etkinliktir. Bu etkinlikte, verilen hikâye haritasının

işlenen metinden hareketle doldurulması istenmektedir. Bu etkinlik, okuma öğrenme alanında, analiz etmeye yönelik bir etkinliktir. ‘Hikâye haritası’ tekniği, ‘metin türü farkındalığı’nın geliştirilmesi adına çokça kullanılan tekniklerdendir ve anlatmaya dayalı birçok metnin tür özellikleri bu teknik aracılığıyla kavratılmaya çalışılmaktadır. 4. Etkinlikte ise konuşma becerisinin geliştirilmesine yönelik bir etkinlik söz konusudur ve öğrencilerden ‘metin türü farkındalığı’ bağlamında ‘hitabet türünde hazırlı bir konuşma yapmaları istenmektedir. 6. Sınıfta da 5. Sınıfta olduğu gibi konuşma öğrenme alanındaki ‘metin türü farkındalığı’nı esas alan etkinliklerde farklı metin türlerinden hazırlıklı ve hazırlıksız konuşmalar yapmak öncelenmektedir. Bu bağlamda 4. etkinlikte, “Çanakkale Savaşı’nda komutan olduğunuzu ve taarruza geçmeden önce askerlerinize bir konuşma yapacağınızı hayal ediniz. Konuşma metninize etkileyici bir hitap ifadesiyle başlamayı unutmayınız. Metninizde ‘özveri, sorumluluk, bayrak, vatan, bağımsızlık, şehitlik’ kelimelerini kullanınız.” (MEB, 2018a: 48) şeklinde bir yönerge verilmektedir. Böylece öğrencilerin ‘hitabet’ türünde bir metin hazırlamaları istenirken bu türe ve hazırlıklı konuşmaya dair farkındalığın geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Yaşlı Nine başlıklı metnin 1. etkinliğinde bazı kelimeler verilmiş ve karışık olarak verilen listeden seçilerek anlamlarıyla eşleştirilmesi istenmektedir. Anlamlarıyla eşleştirildikten sonra bu kelimelerin yer aldığı bilgilendirici bir metin yazılması ve metne başlık konulması yönergesi verilmektedir. Eşleştirme kısmı kelime öğretimi ile ilgiliyken bilgilendirici metin yazılmasının istendiği kısım metin türüyle ilgilidir. Bu yönerge bizi yazma becerisine götürmektedir. Öğrencilerden türle ilgili edindikleri bilgileri kullanmaları istendiği için uygulama düzeyinde bir etkinliktir ve ders kitabında daha önce benzer etkinliklere yer verilmiştir. 4. etkinlik 3 bölüme ayrılmıştır ve bu bölümlerin hepsi metin türüne yönelik hazırlanmıştır. Bunlardan ilkinde bazı maddeler verilmiş bu maddelerden metne uygun olanların işaretlenmesi istenmiştir. Bu maddelerden metne uygun olanlar seçildiğinde türe ait özellikler ortaya çıkmış olacaktır. Öğrenciye bilişsel açıdan değerlendirme yaptırmaktadır. İşlenen metin anı türünde bir metindir ve verilen maddelerden metne ait olanlar seçildiği zaman anı türünün özellikleri ortaya çıkmaktadır. Bu etkinlikle okuma becerisinin geliştirilmesini amaçlamaktadır. Çünkü öğrencinin verilen maddelerden hangisinin metne uygun olduğunu bulması için metni anlamlandırması gerekmektedir. Bu etkinliğe benzer etkinliklere 5. Sınıfta da yer verilmiştir. 4. Etkinliğin b seçeneğinde: “Yukarıda özelliklerini işaretlediğiniz metin türü

aşağıdakilerden hangisidir?” (MEB, 2018b: 53) şeklinde bir soru yer almaktadır. Bu soru da okuma becerisine yönelik hazırlanmıştır. 4. Etkinliğin c seçeneğinde ise metnin türüne uygun bir yazı yazılması istenmektedir. Belirli bir konu verilmemiştir. Burada öne çıkarılan şey metnin türüne uygun bir yazı yazılmasıdır. Önceki etkinliklerde metnin türüne ait özellikleri kavradıkları düşünüldüğü için öğrencilerden, metni tür özelliklerini uygulamaya geçirmeleri istenmektedir.

6. etkinlikte bir konu verilmiş ve bu konuya uygun bilgilendirici bir yazı yazılması istenmektedir. Konu açısından işlenen metne uygun bir konu seçilmiştir. Ayrıca metin yazılırken ‘ama, lakin, fakat’ gibi kelimelere yer verilmesi de istenmiştir. Bu etkinlikte, hem türe ait bir yazı beklenmekte hem de daha önce öğretilen bağlaçların kullanılması istenmektedir. Yani bu etkinlikte, öğrencinin hem yazma becerisi geliştirilmekte hem de uygulamaya geçirilerek işlenen türün daha kalıcı olması sağlanmaktadır. Ayrıca işlenen dil bilgisi kurallarının pekiştirilmesi istenmektedir.

Bir sonraki metin *15 Temmuz* metnidir. 5. etkinlikte ilk önce “birlik ve beraberlik” konulu özdeyiş ve atasözlerinin bulunması, daha sonra bunlardan birinin seçilerek “birlik ve beraberlik” konulu bilgilendirici bir metin yazılması istenmektedir. Bir önceki metinde yer alan ‘metin türü farkındalığı’ nı esas alan etkinliğe benzer bir etkinliktir.

6. etkinlik ise şöyledir:

6. Etkinlik A) Aşağıdaki şiiri dize sonlarındaki ses benzerliklerine dikkat ederek okuyunuz.

ŞU SONSUZ KOŞU
Samsun'a ayak basmış kahraman bugün,
Çayır, çimen yeşermiş zafer yolunda.
Davul zurna sesinde şahlanır düğün,
Gönlüm coşup öter bir bahar dalında.
(...)
Nasıl çıkmış bir sabah Samsun'dan yola
Dağlardan dağlara o zafer türküsü,
Şahlanıp bayrak çekmiş her eski kola,
Taze bir bahar açmış yurdun gözünü.
(...)

Ceyhun Atuf KANSU

B) Yukarıdaki şiirde dize sonlarındaki ses benzerliklerini bulunuz. Bu benzerliklerin şiire olan katkısını açıklayınız.

.....

.....

(MEB, 2018b: 62)

Ders kitabına okuma metni olarak alınan *15 Temmuz* metni ‘bildiri’ türünde bir metindir. Metnin etkinlikleri içerisinde yer alan 6. etkinlikteki metin ise şiir türünde bir metindir. Dolayısıyla öğrencilerin farklı türden metinlerle karşılaşmaları sağlanmıştır. 6. etkinlikte, verilen şiirin ilk önce dize sonlarında yer alan ses benzerliklerinin farkında olunarak okunması, daha sonra bu ses benzerliklerinin bulunup metne katkısının açıklanması istenmektedir. Bu etkinlik, diğer etkinliklerden farklıdır. Daha önce de şiire yönelik etkinlikler verilmiş ancak dize sonlarında ses benzerliklerinin bulunup metne katkısının açıklanması istenmemiştir. Bu etkinlik sayesinde öğrenciler şiir türüne özgü olarak ahenk unsurlarını ve bu unsurların şiirdeki işlevlerini fark edecektir. Bu etkinlik, okuma öğrenme alanına yönelik kavrama düzeyinde oluşturulmuş bir etkinliktir. 6. etkinliğin c seçeneğinde ise öğrencilerden ses benzerliklerini/ahenk unsurlarını kullanarak bir şiir yazmaları istenmektedir.

C) Dize sonlarında ses benzerliği olacak şekilde “Atatürk, vatan, birlik ve beraberlik” konularından biriyle ilgili en az iki dördükten oluşan bir şiir yazınız. Yazdığınız şiiri arkadaşlarınızla paylaşınız. Şiirinize uygun bir başlık koymayı unutmayınız.

(MEB, 2018b: 62)

Bu etkinlik uygulamaya yönelik oluşturulmuş bir etkinliktir. Öğrencilere ilk önce tür bilgisi kavratılmış, daha sonra onlardan benzer bir şiir yazmaları istenmiştir. Bu bakımdan öğrencilerin şiir türüne özgü dil kullanımını, ahenk unsurlarının şiir türünün başlıca özelliklerinden biri olduğunu fark etmeleri öncelenmektedir.

7. etkinlikte ise bazı görseller verilmiş ve bu görsellerden hareketle bilgilendirici bir yazı yazılması istenmiştir.

7. Etkinlik: Aşağıdaki görselleri inceleyiniz. Bu görsellerin çağrıştırdığı duygu ve düşüncelerinizi anlatacağınız hikâye edici bir metin yazınız.

(MEB, 2018b: 63).

Yazma becerisine yönelik oluşturulmuş bir etkinliktir, ancak görsellerden hareketle bir metin yazılması istendiği için diğer yazma etkinliklerinden farklıdır. Bu etkinlikte öğrencilere görsel okuma becerileri de kazandırılmaya çalışılmaktadır.

Bu temanın son metni *120* adlı filmidir. Bu metnin 4. etkinliğinde ‘mektup’ türünden bir metin verilmiş ve bu metne dair bazı maddeler oluşturulmuştur. Bu maddeler şu şekildedir:

4. Etkinlik A) Aşağıdaki metni noktalama işaretlerine dikkat ederek okuyunuz.

03/01/2017

Canım Ağabeylerim,
Sizleri çok seviyorum. Çünkü sizler bu vatani koruyan kahramanlarsınız. Siz olmasaydınız biz yataklarımızda rahat uyuyamazdık. Şu anda evime ve okuluma güvenli bir şekilde gidebiliyorsam bu sizin sayenizde.
Sizi her gün televizyonda izliyorum, yatmadan önce sizlere bol bol dua ediyorum. İnşallah dualarım kabul olacak ve hiçbirinizin kılına bile zarar gelmeden hepiniz geri döneceksiniz.
Ezan dinmez, bayrak inmez. Allah'a emanet olun.

İpek Deniz YÖRÜK

Adres:
Orhan Mahallesi
Çiçek Sokak No:5
Serik/Antalya

B) Aşağıda verilen özelliklerden hangileri yukarıdaki metinde görülmektedir? Yanlarına çarpı (X) koyarak işaretleyiniz.

Hitap ifadesiyle başlamıştır.	
Metne uygun bir başlık koyulmuştur.	
Sağ üst köşede tarih yer almıştır.	
Uzaktaki biriyle haberleşmek için yazılmıştır.	

(MEB, 2018b: 65)

Bu maddelerden metnin özelliklerine uygun olanların işaretlenmesi istenmiştir. Bu etkinlik ‘metin tür farkındalığı’ını esas alan diğer etkinliklerden farklıdır. Daha önceki

etkinliklerde de bazı maddeler veriliyor ve metnin özelliklerine uygun olanların bulunması isteniyordu. Ancak bu etkinlikte işlenen metnin değil başka bir metnin özelliklerinin verilen maddeler üzerinden işaretlenmesi istenmektedir. Yani verilmek istenen türün özellikleri başka bir metin üzerinden verilmeye çalışılmıştır. Bu özelliklerin bulunması için metnin okunması ve kavranması gerektiği için okuma becerisine yönelik kavrama düzeyinde oluşturulmuş bir etkinlik olduğu söylenebilir.

4. etkinliğin c seçeneğinde: “Yukarıda özelliklerini işaretlediğiniz metin türü aşağıdakilerden hangisidir?” (MEB, 2018b: 65) sorusu sorulmuştur. Tür bilgisi burada etkinlik değil soru üzerinden yapılmıştır ve öğrenciden direkt bilgi beklenmektedir. Öğrencilerin bu soruya cevap verebilmeleri için metni farklı açılardan incelemeleri gerekmektedir. Bu nedenle bu etkinlik, okuma becerisine yönelik analiz düzeyinde bir etkinliktir. 4. Etkinliğin d seçeneğinde ise metin türüne (mektup) özgü bir metin yazılması istenmektedir. Böylece, önce ‘mektup’ türünün özellikleri kavratılmakta, sonra da bu yönde bir uygulamaya gidip ‘mektup’ türünden metin üretilmesi beklenmektedir.

3. temanın ilk metni *Aziz Sancar* başlıklı biyografik bir metindir. Bu metin için düzenlenen 2. etkinlikte öğrencilerden ‘5n 1k’ sorularına uygun sorular hazırlamaları ve arkadaşlarına yöneltilmeleri istenmektedir:

2. Etkinlik: Okuduğunuz metinle ilgili, 5N1K sorularını kullanarak örnekteki gibi sorular hazırlayınız. Bu soruları arkadaşlarınıza yöneltiniz.

Kim?	Ne? ....
Ne Zaman? <i>Aziz Sancar, Nobel Ödülü'nü ne zaman almıştır?</i>	Nerede? ....
Niçin?	Nasıl? .....

(MEB, 2018b:80)

6. Sınıf Türkçe dersi ders kitabı düşünüldüğünde ‘metin türü farkındalığı’ni esas alan, daha önceki etkinliklerde ‘5n 1k’ tekniğinin uygulanmasına dayalı bir etkinliğe yer

verilmediği için bu etkinlik özgün bir nitelik taşımaktadır. Öğrencilerin 5. Sınıf Türkçe dersinden ‘5n 1k’ etkinliklerine aşına olduğunu da hatırlamak gerekir.

3. etkinlikte ise iki metin verilmiştir ve bu metinlerin anlatıcı yönünden karşılaştırılması istenmektedir. Bu etkinlik karşılaştırmaya dayalı olarak metinler arası anlamlandırmaya yönelik hazırlanmış bir etkinliktir. Verilen metinlerin ilkinde bir kişinin hayatı, kendi ağzından anlatılmaktadır. ‘Ben’ anlatımı vardır. 2. metinde ise bir kişinin hayatı üçüncü kişi tarafından anlatılmaktadır. ‘O’ anlatımı vardır. Bu etkinlikle öğrencilere otobiyografi ve biyografi türleri arasındaki fark sezdirilmeye çalışılmaktadır. Öğrencilerden verilen metinleri okuyup aradaki farkı bulmaları, yani metinleri karşılaştırmaları istendiği için bu etkinlik okuma becerisine yönelik, analiz düzeyinde bir etkinliktir. 3. etkinliğin devamında ise bir metin verilmiş ve bu metnin bir önceki etkinlikte yer alan ikinci metne benzer şekilde yeniden yazılması istenmiştir. Benzer etkinliklere daha önce de yer verilmiştir.

Diğer metin *İnsanlar Zamanı Nasıl Ölçerdi?* metnidir. 6. etkinlikte, verilen tema ile ilgili hikâye edici bir metin yazılması istenmiştir. Daha önce yer alan etkinliklere benzemektedir. Tema açısından da işlenen temaya uygun bir konu seçilmiştir.

Bir sonraki metin *Teknoloji Bağımlılığı* metnidir. 6. Etkinlikte, ilk önce verilen sloganların okunması, daha sonra beyin fırtınası yöntemi kullanılarak sloganlar üretilmesi istenmektedir:

6. Etkinlik A) Aşağıda teknoloji bağımlılığına karşı geliştirilmiş bazı sloganlar bulunmaktadır. Bu sloganları okuyunuz.

İnternete bağlı ol, bağımlı olma!

Sosyal çevreni sosyal medya ile kısıtlama!

Teknoloji çözüm üretir, bağımlılık sorun üretir!

B) Sınıfta beyin fırtınası yöntemi ile benzer sloganlar üretiniz. Ürettiğiniz sloganlardan beğendiğinizi uygun sosyal medya ortamında paylaşınız.

Bizim Sloganlarımız

.....

.....

(MEB, 2018b: 65)

Bu etkinlik, ‘metin türü farkındalığı’ nı geliştirmek adına hazırlanan diğer etkinliklerden oldukça farklıdır. Çünkü öğrencilerden bir grup çalışması istenmekte ve ortak kararla alınan bir yazı yazılması beklenmektedir. Daha önce sadece birkaç kez grup çalışmasına yer verilmişti. Ayrıca beyin fırtınası yöntemine de ilk kez bu etkinlikte yer verilmektedir. Bu yöntem sayesinde öğrenci hızlı düşünmeye ve farklı şeyler ortaya koymaya çalışacaktır. Bu nedenle bu etkinlik yazma becerisine yönelik hazırlanmış uygulama düzeyinde bir etkinliktir. Ayrıca, güncellik ilkesi bağlamında çocukların teknolojik gelişmeleri yakından takip etmesi, sosyal medyayı kullanmaları, yeni iletişim araçlarıyla ortaya çıkan metin türlerini fark etmeleri ve bu türlerde metin yaratmaları açısından önemlidir.

Diğer metin *Bak Postacı Geliyor Selam Veriyor* metnidir. Metinle ilgili olarak 6. etkinlikte, verilen bir konu ile ilgili e-posta yazılması istenmektedir. Daha önce de bu etkinliğe benzer etkinliklere yer verilmiştir.

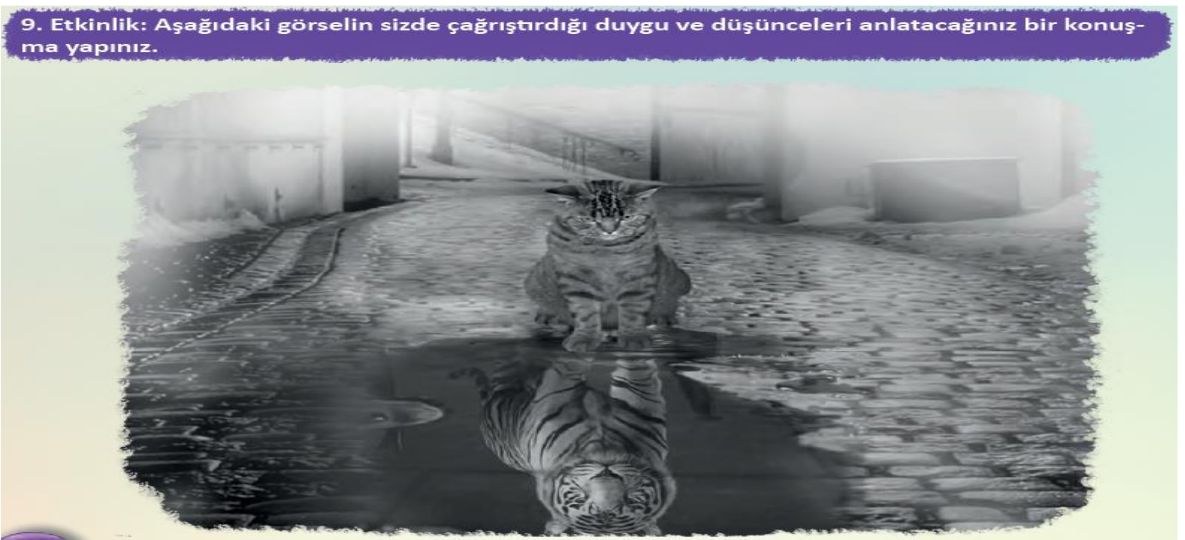
Sevgi Diyen Çağlar Aşar metniyle ilgili olarak ‘metin türü farkındalığı’ nı esas alan etkinliklerden biri, 4. etkinliktir. 4. etkinliğin a seçeneğinde “Aşağıda, soldaki kutucukta bulunan dörtlük Abdurrahim Karakoç’un ‘Tut Ellerimden’ isimli şiirinden alınmıştır. Sağdaki kutucukta bulunan metin ise bu dörtlüğün düz yazıya çevrilmiş biçimidir. Bu metinleri dikkatle okuyunuz.” şeklinde bir yönerge verilmiştir. Bu yönergeyle ilişkili olarak a, b ve c şıklarında sırasıyla “Bu iki metin arasındaki farkları belirtiniz.”, “Sizce hangi metin daha etkili bir anlatıma sahiptir? Düşüncelerinizi nedenleriyle yazınız.” ve “Sol kutucuktaki dörtlükte dize sonlarında yer alan ses benzerliklerine dikkat ediniz. Bu benzerliklerin şiirin anlatımına olan katkısını açıklayınız.” (MEB, 2018d: 116) yönergeleri verilmiştir. Dolayısıyla öğrencilerin şiir ile düzyazı arasındaki karşılaştırma üzerinden ‘metin türü farkındalığı’ edinmeleri amaçlanmaktadır. Etkinlik çerçevesinde öğrenciler bu iki metni her açıdan karşılaştıracak ve aradaki farkları somut bir örnek üzerinden kendileri inceleyerek görecektirler. Böylece geliştirilmek istenen farkındalık, sezdirmeye dayalı olarak ve öğrenci-merkezli biçimde daha anlamlı bir şekilde gerçekleşecektir. Karşılaştırmaya dayalı olduğundan bu etkinlik, okuma öğrenme alanına yönelik olarak analiz düzeyindedir. 4. etkinliğin d seçeneğinde ise öğrencilerden, ses benzerliği oluşturularak bir akrostiş yazılması istenmektedir. Daha önce verilen bazı etkinliklerde

olduğu gibi; ilk önce türe ait özellikler sezdirilmekte, daha sonra öğrenciden bu özellikleri kullanarak bir metin yazması istenmektedir.

5. etkinlikte ise bir metin verilmiş ve ‘tahmin ettirme’ tekniğiyle öğrencilerden bu metnin devamını yazmaları, böylece metinsel bir bütünlük oluşturmaları istenmiştir. Bu etkinlik, yazma becerisini geliştirmeye yönelik hazırlanmıştır ve tahmin ettirmeye dayalı bir etkinliktir. Bu metin için oluşturulmuş etkinliklerin benzerlerine daha önce rastlanmıştır.

Diğer metin *Gümüş Kanat* metnidir. 3. etkinlikte, yarım bırakılmış bir hikâye verilmiş ve yine, öğrencilerden hikâyenin nasıl devam etmiş olabileceğini düşünerek hikâyeyi tamamlamaları istenmiştir. Bu nedenle yazma becerisini geliştirmeye yönelik bir etkinliktir. 6. Sınıf Türkçe dersi ders kitabında ‘metin türü farkındalığı’ nı esas alan bu etkinlik tipinden pek çok etkinliğe rastlamak mümkündür.

Balıkçıl metninin 4. etkinliğinde ‘balıkçıl’ ın fiziksel ve kişisel özelliklerinin bulunması istenmiştir. Bu metin fabl türünde bir metindir. Bu etkinlik ile bir hayvana ait fiziksel ve kişisel özelliklerin tespit ettirilmesi üzerinden fabl türünden metinlerin kişileştirmeye dayalı olduğunu, bu tür metinlerde hayvanların insani özellikleri temsil ettikleri sezdirilmek istenir. Böylece ğrencilerin fabl türünden metinlere dair farkındalıklarının geliştirilmesi amaçlanır. Metinle ilgili olarak verilen etkinliklerden bir diğer şöyledir:

(MEB, 2048b: 128)

Bu etkinlik aracılığıyla öğrencilerin ‘bilgilendirici metin’ türünde bir hazırlıklı konuşma yapması istenmekte böylece metin yaratma sürecinde ‘bilgilendirici metinler’ ve ‘hazırlıklı konuşma’ türünden metinlere dair farkındalık oluşturulmak istenmektedir. Etkinlik, öğrencilerin görsel okuma-yazma yönündeki becerilerini geliştirmek adına işlevseldir.

10. Etkinlikle “Kahramanları hayvanlar olan hikâye edici bir metin yazınız. Hikâyenizde ‘konuşurma, benzetme ve abartma’ sanatlarından yararlanınız.” (MEB, 2018b: 129) yönergesi verilmektedir. Öğrencilerin uygulama düzeyinde gerçekleştirecekleri etkinlikte fabl türüne dair kavradıkları özellikleri pratiğe dönüştürmeleri ve bir ürün vermeleri amaçlanmaktadır. Böylece öğrencilerin okuma öğrenme alanında fark ettikleri metin türü özelliklerini, süreç ve ürün odaklı olarak pratiğe dönüştürürken ‘metin türü farkındalıkları’nın da geliştirilmesi öncelenmektedir.

3. temanın ilk metni *Merak Ettiklerimiz* metnidir. 3. etkinlikte öğrencilerden, verilen bir konu ile ilgili olarak bir hikâye haritası oluşturmaları, böylece bir hikâye taslağı yaratmaları ve etkinliğin devamında ise haritası/taslağı oluşturulan hikâyelerini kaleme almaları istenmiştir. Bu etkinlik ‘hikâye haritası’ tekniğinin kullanılması bakımından daha önceki pek çok etkinlikte benzerlik göstermektedir. 4. etkinliğin a seçeneğinde ise iki tane gazete haberi verilmiş ve önemli görülen yerlerin altına çizilmesi istenmiştir.

4. Etkinlik A) Aşağıdaki gazete haberlerini önemli bulduğunuz yerlerin altına çizerek okuyunuz.

A GAZETESİ
KÜRESEL ISINMA AVRUPA'DA YILDA 152 BİN KİŞİYİ ÖLDÜREBİLİR

Uluslararası online bir dergide iklim değişiklikleri ile ilgili bir araştırma yayımlandı. Bu araştırmaya göre küresel ısınma için önlem alınmazsa 2100 yılında iklim nedeniyle oluşacak felaketlerden ölenlerin sayısı yıllık 150 binden fazla olacak. Dünya nüfusunun üçte ikisinin değişen hava koşullarından etkilenmesi bekleniyor. Bu doğrultuda araştırma, 1981-2010 yılları arasında her yıl hava koşullarından dolayı ölen 3 bin civarındaki insan sayısının 2071-2100 yılları arasında 152 bin kişiyi bulacağını gösteriyor. Araştırmacılar, iklim kaynaklı en öldürücü nedenin sıcak hava dalgası olacağını belirtiyorlar. Benzer şekilde kıyı taşkınları sebebiyle senede ortalama 6 ölüm vakası görülürken yüzyılın sonunda bu rakamın yıllık 233'e çıkması bekleniyor. Araştırmanın yazarları arasında olan Avrupa Komisyonu'nun İtalya'daki ortak araştırma merkezinden Giovanni Forzieri (Çiyovanni Forzieri), küresel ısınmanın 21. yüzyılda insan sağlığını tehdit eden en büyük unsur olduğunu söyleyerek konunun önemini bir kez daha vurgulamıştır.

B GAZETESİ
ÇARPICI İDDİA: KÜRESEL ISINMA UYDURMA

İngiliz araştırmacılara göre dünyanın son yıllardaki en büyük sorunu olan küresel ısınma bir efsaneden ibaret. Araştırmacılar ayrıca ısınmanın insan eliyle olmadığı kanısında. İngiliz Doğu Angeliya (Enciliya) Üniversitesi İklim Araştırma Biriminden (CRU) Prof. Phil Jones (Fil Cons), BBC'ye yaptığı açıklamada küresel ısınmanın sanıldığı kadar önemli bir sorun olmadığını söyledi. 1995'ten bu yana küresel ısınmada önemli bir değişiklik olmadığını da anlatan

(MEB, 2018b: 140)

Gazete haberlerinde anlatılan olayın ilgi çekici olaylar olması gerekmektedir. Bu etkinlikle de bu noktaya dikkat çekilmekte, gazete haberinin özelliği ön plana çıkarılmaktadır. Beceri alanlarından okuma becerisine, bilişsellik açısından ise kavrama düzeyine yönelik hazırlanmış bir etkinliktir. 4. Etkinliğin b seçeneğinde ise verilen metindeki savunulan düşünceler ve nedenler üzerine yoğunlaşılması öncelenmiştir.

B) Gazete haberlerinde verilen bilgilerden hareketle aşağıdaki tabloyu doldurunuz.

A GAZETESİ	B GAZETESİ
Savunulan Düşünce	Savunulan Düşünce
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
Gösterilen Nedenler	Gösterilen Nedenler
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

(MEB, 2018b: 141)

Bu soruların her iki metne göre de cevaplaması istenmektedir. Öğrenci bu etkinlikte iki metni karşılaştıracığı için bu etkinlik kavrama düzeyinde, okuma becerisi üzerine kurulmuş bir etkinliktir. 4. Etkinliğin c seçeneğinde “Bu iki farklı bakış açısı hakkında ne düşünüyorsunuz? Sizi nasıl etkiledi? Açıklayınız.” yönergesi verilmiştir. (MEB, 2018b: 141). Gazete haberleri, genellikle insanları etkileyen olaylar hakkında yazılır. Bu etkinlikte yer alan iki metnin de bu açıdan incelenmesi istenmiş, böylece gazete haberlerinin bu yönü öğrenciye sezdirilmeye çalışılmıştır. Bu etkinlik okuma becerisine yönelik hazırlanmış kavrama düzeyinde bir etkinliktir. 4. etkinliğin d seçeneğinde ise bu haberlerde yer alan kişilerden birinin seçilip o kişiye sorularının e-posta şeklinde yazılması istenmiştir. Haber metni, bu etkinliklerde okuma ve yazma becerileri kullanılarak öğrenciye kavratılmaya çalışılmaktadır. 5. etkinlikte, verilen konu ile ilgili hikâye edici bir metin yazılması istenmiştir. Bu etkinlik daha önce oldukça fazla kullanılmış bir etkinliktir.

Diğer metin *Afyon* metnidir. 5. etkinliğin a seçeneğinde bazı özellikler verilmiştir ve bu özelliklerden metne uygun olanların işaretlenmesi istenmektedir. 5. etkinliğin b seçeneğinde: “Yukarıda özelliklerini işaretlediğiniz metin türü aşağıdakilerden hangisidir?” (MEB, 2018b: 149) sorusu yöneltilmiştir. Bu bakımdan öğrencilerin metin türü ile ilgili bilgileri harekete geçirilmekte ve ‘tür’ün belirleyici özelliklerini kavramaları beklenmektedir. Öğrenci bu soruya daha kolay cevap verebilecektir. Ders kitabında bu etkinlik tipine uyan pek çok etkinliğe daha önce yer verilmiştir.

Bir sonraki metin *Su Kirliliği* metnidir. 3. etkinlikte bazı sloganlar verilmiş, daha sonra öğrencilerden de benzer sloganlar yazmaları istenmiştir. Yazma becerisini geliştiren uygulama düzeyinde bir etkinliktir ve kitapta daha önceki etkinliklerde de slogan yazılması istendiğinden tekrar edici nitelikte bir etkinliktir. 5. etkinlikte ise verilen konu ile ilgili reklam metni yazılması istenmiştir. Reklam metnine ilk kez bu etkinlikte yer verilmektedir. Bu bakımdan metin türü ve etkinlik çeşitliliği bakımından olumludur. Ayrıca öğrencilerin medya okuryazarlığı bağlamında eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesi de önemli bir noktadır. Bu etkinlik yazma becerisini geliştiren uygulama düzeyinde bir etkinliktir.

4. temanın son metni *Kar Kristallerinin Peşinde Yaşam* metnidir. 4. Etkinlikte, dinletilen metin ile kitapta daha önce yer verilen *Ben Aziz Sancar* metninin karşılaştırılması istenmektedir. Öğrencilerin biyografik türde metinleri kavramaları açısından önemli bir etkinliktir. Bu etkinlik karşılaştırmaya dayalı olduğu için analiz düzeyindedir. Ancak metinlerden biri okuma becerisine yönelikken diğeri dinleme becerisine yöneliktir.

5. temanın ilk metni *Anadolu* metnidir. ‘Metin türü farkındalığı’nyı esas alan etkinliklerden biri 6. etkinliktir. 6. etkinlikte, iki şiir verilmiş ve bu şiirlerin benzer ve farklı yönleri sorulmuştur. Dolayısıyla bu etkinlik karşılaştırmaya dayalı bir etkinliktir. Daha önceki etkinlikler daha çok farklı türlerdeki metinlerin karşılaştırması üzerineydi. Bu etkinlik ise aynı türdeki metinlerin karşılaştırılması üzerine kurulduğu için farklılık göstermektedir. Öğrenciler bu etkinlikle aynı türdeki metinleri inceledikleri için türe ait özellikler pekişecek ve türün özelliğini farklı örnekler üzerinden görme ve inceleme fırsatı bulacaklardır. Bu etkinlikte karşılaştırma istendiği için etkinlik, analiz düzeyine yönelik

okuma becerisini de geliştiren bir etkinliktir. 7. etkinlikte ise bir görsel verilmiş ve bu görselden hareketle hikâye edici bir metin yazılması istenmiştir. Görsel okuma-yazma alanına ait bu etkinliğin bir benzerine daha önce de yer verilmiştir.

Tarhananın Öyküsü metninin 4. etkinliğinde yemek tarifi yazılması istenmektedir. Yemek tarifi, bilgilendirici/öğretici metin karakteristiği taşır. Bu etkinlikle türe ait bilgi dolaylı bir şekilde verilmektedir. İşlenen metne benzer bir metin yazılması istendiği için uygulama düzeyinde yazma becerisinin hedef alındığı bir etkinlik olduğu söylenebilir. Etkinlik ‘yemek tarifi’ yaptırdığından özgün bir etkinliktir ve metin türü çeşitliliği bakımından da önemli bir işlevi yerine getirmektedir.

Anadili metninin 5. etkinliğinin a seçeneğinde şiirin uyandırdığı duygu ve düşünceler sorulmuştur. Şiirin amacı da okuyucuda duygu yoğunluğu oluşturmak, bir düşüncüyü uyandırmaktır. Şiir türüne özgü bu özellik, öğrencilerde ‘metin türü farkındalığı’ bağlamında kavratılmak istenmektedir. Konuşma becerisine yönelik bilgi düzeyinde hazırlanmış bir etkinliktir. 5. etkinliğin b seçeneğinde ise bir akrostiş şiir yazılması istenmiştir. 7. etkinlikte ise verilen bir konu ile ilgili bir mektup yazılması istenmiştir. Ders kitabında bu etkinliklerin benzerlerine daha önce de sıkça yer verilmiştir.

Kara Tren metninin 3. etkinliğinde, dinletilen türkü ile ilgili bir hikâye oluşturulması istenmiştir.

(MEB, 2018b: 194)

Bu etkinlik, daha önce verilen etkinliklerden çok farklıdır. Çünkü ‘türkü’ türünden metinlerin arkasında yatan öyküleri üzerinden ‘şiir’ ile ‘hikâye’ arasında bir bağ kurulmakta, gündelik hayattaki olayların çoğu zaman ‘şiir’ biçiminde de dile getirilebileceği, insanların duygu ve düşüncelerini çok farklı metni türleriyle anlatabileceği yönünde bir farkındalık oluşturulmak istenmektedir. 5. etkinlikte ise bir başlık verilmiş ve

bu başlıktan hareketle bilgilendirici bir metin yazılması istenmiştir. Dolayısıyla metin ile başlık arasındaki ilişkilere dair farkındalık oluşturma öncelenmiştir. Ders kitabında daha önce böyle bir etkinliğe yer verilmemiştir. Bu bakımdan da etkinlik özgündür. Ayrıca ‘ilişkilendirme’ bağlamında öğrencilerden farklı bir bilişsel beceri de istenmiş olur:

5. Etkinlik A) Size verilen başlıktan hareketle aşağıya bilgilendirici bir metin yazınız.

FARKLI KÜLTÜRLERİN BEŞİĞİ ANADOLU

.....

.....

.....

.....

(MEB, 2018b: 195)

Bisiklet Zamanı metninin 2. etkinliğinde ‘5n 1k’ soruları kullanılarak sorular oluşturulması istenmiştir. Kitapta benzer etkinliklere rastlanmaktadır. 3. etkinlikte ise öznel ve nesnel cümleler oluşturulması yönergesi verilmektedir. Öznel ve nesnel yargılar metin ‘tür’ün belirleyiciliğinde kullanılacağından, oluşturulacak metnin iletişim amacına ve türüne yönelik bir seçim söz konusu olacaktır. Böylece ‘metin türü farkındalığı’ geliştirilirken öğrencilerin, iletişim amacı ve türe özgü dil ve anlatım oluşturma becerileri de harekete geçirilecektir. 6. etkinlikte bazı kelimeler verilmiş ve bu kelimelerden 4 tanesi seçilerek hikâye edici bir metin yazılması istenmiştir. Bu etkinlikte de metin, kelime havuzundan seçilen kelimelerle üretileceği için diğer yazma etkinliklerinden farklıdır. Uygulama düzeyine yönelik hazırlanmış bir etkinliktir.

Yemek, İçmek ve Sindirmek metninin 7. etkinliğinde bazı bağlaçlar verilmiş ve bunlardan iki tanesinin seçilerek verilen konu ile ilgili bilgilendirici bir metin yazılması istenmiştir. Bir önceki etkinlikle benzerdir.

Obezite Hakkında 10 Soru 10 Cevap metninin 6. etkinliğinde obezite hakkında afiş hazırlanması ve bu afişle ilgili slogan yazılması istenmektedir. Bu etkinlikte hem bir tasarım yapılması hem de yeni bir metin yazılması öncelenmektedir. Bu etkinlik, yazma becerisine yönelik hazırlanmış uygulama düzeyinde bir etkinliktir. 9. etkinlikte ise bir fıkra verilmiş ve fıkrada verilmek istenen ana düşünce sorulmuştur.

9. Etkinlik: Aşağıdaki fıkrayı okuyunuz. Fıkra da verilmek istenen ana düşünceyi bulunuz.

EVİNİZİ DE HATIRLAYIN

Nasrettin Hoca günün birinde hastalanır. Yatak yorgan derken Hoca'ya geçmiş olsun ziyaretleri başlar. Bir gün böyle, iki gün böyle... Bu arada Hoca da yatağın içerisinde ağrıların etkisiyle kıvrılmaktadır. Geçmiş olsuna gelen komşular ilk geldiklerinde,

— Hocam, geçmiş olsun, ne oldu, nasılsın, dedikten sonra hastayı bırakıp kendi aralarında sohbeti koyulaştırmaktadırlar. Hoca'nın hanımı da gelenlere şerbet ikram etmekte bu arada vakit de ilerlemektedir. Her gelen oturmakta bir türlü kalkmayı hatırlayamamak- (MEB, 2018b: 229)

Bu etkinlik, farklı bir etkinliktir. Çünkü ders kitabında fıkra türünden metinlere çok az yer verilmiştir. Bu etkinlikte metnin ana fikir sorularak öğrencilerin fıkra türünden metinlerde çoğu zaman ders verme amacı güdüldüğü öğrencilere sezdirilmek istenmektedir. Bu etkinlik okuma becerisini hedef alan kavrama düzeyinde bir etkinliktir.

Vazgeçmeyenlerin Hikayesi metninin 4. etkinliğinde iki tane haber metni verilmiş ve bu metinlerin okunması istenmiştir. Okunurken haber sunucusu gibi okunmasına da vurgu yapılmıştır.

4. Etkinlik

Aşağıdaki haber metinlerini bir haber sunucusu olduğunuzu hayal ederek sesli okuyunuz.

Bora İsmail BİREN
Sporcu-Eskrim, Gençler Türkiye
Eskrim Şampiyonası, Konya, 2014.

Karşılaşmayı 14-13 önde
götürürken karşılıklı yapılan bir
hamlede lehine yanlış karar veren
başhakemi uyardı ve kazanacağı
madalya rakibinin oldu.

Nihan GÜNEYLİĞİL
Voleybolcu-Galatasaray
Galatasaray-Fenerbahçe Maçı, 2015.

Maç sırasında çıkan arbedede,
seyircilerin hakemlere yabancı madde
atmaları üzerine, kendi güvenliğini hiçe
sayan hakem...

(MEB, 2018b: 230)

Haber metinlerinde etkileyici ya da önemli bir olay anlatılır ve bu olay anlatılırken olayda öne çıkan duygu verilmeye çalışılır. Bu etkinlikte bu metinler okutularak haber metinlerinin bu özelliği kavratılmaya çalışılmaktadır. Bu etkinlik konuşma becerisine

yönelik bilgi düzeyinde hazırlanmış bir etkinliktir. 5. etkinlikte, verilen konu ile ilgili haber metni yazılması istenmiştir. 7. etkinlik ise bir deyim ile ilgili hikâye edici bir metin yazılması üzerine kuruludur. Benzer etkinliklere daha önce de rastlanmaktadır ve bu tip etkinliklerle ‘yazma’ öğrenme alanı çerçevesinde öğrencilerin ‘metin türü farkındalıkları’nın geliştirilmesi, süreç ve ürün odaklı olarak yapılandırılmaktadır.

Evet Efendim metninin 3. etkinliğinde metnin türüne (tiyatro) dair bazı kavramlar verilmiş ve bu kavramlardan metne uygun olanların işaretlenmesi istenmiştir. Bu işaretlenen maddelerin her biri bir harfe karşılık gelmektedir. Metne uygun maddeler işaretlendiğinde ve bu maddelerin başında yer alan harfler birleştirildiğinde metnin türü (tiyatro) ortaya çıkmaktadır. Yani bu etkinlik bulmaca yoluyla öğrenciye hem metnin türüne dair kavramları öğretmekte, hem de metni inceleyerek metnin türü hakkında bilgi vermektedir. Metnin sonunda ise metnin türünün adı ortaya çıkmaktadır. Bu etkinliğe benzer etkinliklere daha önce yer verilmiştir. 3. etkinliğin b seçeneğinde ise metnin türüne (tiyatro) dair verilen bir konu ile ilgili bir metin yazılması istenmiştir. Bu etkinlik yazma becerisiyle ilgili uygulama düzeyinde bulunan bir etkinliktir. 4. etkinlik ise “Metni bir arkadaşınızla canlandırınız. Canlandırduğunuz karaktere uygun jest, mimik ve ses tonu kullanmaya özen gösteriniz.” (MEB, 2018b: 247) yönergesiyle yine ‘tiyatro’ türünün özellikleri, dramatisasyon yöntemiyle kavratılmaya çalışılmaktadır. Tiyatro metni, canlandırılmaya en uygun metinlerdendir. Bu etkinlikle metindeki diyaloglara da dikkat çekilmeye ve bu türü diğer türlerden ayıran yönler somut bir şekilde gösterilmeye çalışılmaktadır. Öğrenci bu metni canlandıracağı için konuşma becerisi de gelişecektir.

Sen de Bir İyilik Yap metninin 6. etkinliğinde metnin devamında neler olabileceği sorulmuş ve metnin devamının tahmin edilerek hikâye edici bir metin yazılması istenmiştir. Buna benzer etkinliklere sıkça yer verilmiştir.

Dostluğa Dair metninin 5. etkinliğinde ahenk unsurlarına dikkat edilerek bir şiir yazılması ve bu şiire bir başlık konulması istenmektedir. 5. etkinliğin b seçeneğinde ise ahenk unsurlarının açıklanması istenmiştir. Ders kitabında şiir türüne özgü bu çeşit etkinliklere sıkça rastlanmaktadır.

8. etkinliğin c seçeneği ise şu şekildedir:

C) Dinlediğiniz şarkının sizde çağrıştırdığı duygu ve düşüncelerden hareketle hikâye edici bir metin yazınız. Metninizi yazarken yıl boyunca öğrendiğiniz deyim ve atasözlerinden de yararlanınız.

(MEB, 2018b: 263)

Bu etkinlikte dinletilen şarkının uyandırdığı duygu ve düşüncelerden hareketle hikâye edici bir metin yazılması istenmiştir. Yıl boyunca öğrenilen atasözleri ve deyimlerin kullanılması da gerekmektedir. Bu etkinlik, özgün bir etkinliktir. Şiirsel bir metin ile hikâye edici metin arasındaki farkın uygulamaya dayalı bir süreçle kavratılması esas alınmaktadır.

Hacettepe metninin 4. etkinliğinde gerçek hayatta karşılaşılabilecek olaylar ile gerçek hayatta karşılaşılamayacak olayların belirlenmesi istenmektedir. Metinlerin gerçekliğe uygunluğu veya olağanüstü öğeleri içermesi metnin türünü belirleyen unsurlardandır. Burada da ‘efsane’ türünün özellikleri, olağan ile olağanüstü olayların iç içeliği üzerinden kavratılmaktadır. Okuma becerisine yönelik bilgi düzeyinde hazırlanmış bir etkinliktir. 5. etkinlikte ise bir soruya cevap vermektен hareketle bir metin yazılması istenmektedir:

5. Etkinlik: “Elinizde sihirli bir değnek olsaydı hayatta neleri değiştirmek isterdiniz?” sorusundan hareketle bir metin yazınız. Yazınızda yıl boyunca öğrendiğiniz deyim ve atasözlerinden yararlanınız.

(MEB, 2018b: 267)

Yönerge, öğrencileri olağan ile olağanüstülüğün iç içe geçtiği bir metin oluşturma sürecine dâhil etmektedir. Ayrıca öğrencilerin hayal gücünü de harekete geçirici niteliktedir. Ekinlik, yazma becerisini geliştirmek açısından farklı bir etkinliktir.

6. Sınıf etkinliklerini genel bir şekilde değerlendirmek gerekirse Türkçe dersi ders kitabında yer verilen etkinliklerde/sorulara amaçlanan temel kazanımlardan birisinin öğrencilerde ‘metin türü farkındalığı’ni geliştirmek olduğu görülmektedir. Bu amaçla da farklı tipte etkinliklere/sorulara çokça başvurulmuştur. Öğrencilerin hikâye, şiir, anı, sohbet, biyografik metin, yemek tarifi, e-posta, slogan, afiş vb. farklı türden metinler üzerinden anlama ve anlatma becerilerinin yanında ‘metin türü farkındalıkları’nın geliştirilmesi adına hikâye haritası, 5n 1k, tahmin ettirme, karşılaştırma, gibi tekniklere de çok sık başvurulduğu görülmektedir. 5. Sınıfta olduğu gibi ‘metin türü farkındalığı’ni esas alan etkinliklere/sorulara, anlama öğrenme alanlarından okuma (dinleme/izlemeye göre); anlatma öğrenme alanlarından da yazma (konuşmaya göre) öğrenme alanı içerisinde daha fazla yer verilmiştir. Farklı yazma stratejilerine başvurulmuştur. Ancak en çok kullanılan yazma stratejisi: verilen bir konu, söz ya da görselle ilgili farklı türlerde metin yazımıdır. Hikâye haritasının verilip metin yazılmasının istendiği etkinliklere de başvurulmuştur. Yazma stratejilerinden biri de bir bölümü verilen metnin devamının ya da başının yazılması ve bir metin bütünlüğü oluşturulması ile ilgilidir. Tür olarak baktığımızda hikâye edici metin ile ilgili oluşturulmuş etkinliklerin oldukça fazla olduğu söylenebilir. 6. Sınıfta da 5. Sınıfta olduğu gibi öğrencilerin farklı metin türlerinde (özellikle bilgilendirici metinler) hazırlıklı ve hazırlıksız konuşmalar yapmalarına, sunumlar gerçekleştirmelerine önem verilmiştir.

4.3. Yedinci Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan ve ‘Metin Türü Farkındalığı’nı Esas Alan Etkinlikler/Sorular

Tablo 12. Yedinci Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan ve ‘Metin Türü Farkındalığı’nı Esas Alan Etkinliklerin/Soruların Metinlere ve Öğrenme Alanlarına Göre Dağılımı

Tema	Metin Adı	Metinle İlgili Toplam Etkinlik/ Soru Sayısı		‘Metin Türü Farkındalığı’nı Esas Alan Etkinlik/Soru Sayısı		‘Metin Türü Farkındalığı’nı Esas Alan Etkinliklerin/ Soruların Hangi Öğrenme Alanı ile İlgili Olduğu			
		Etkinlik	Soru	Etkinlik	Soru	Dinleme/ İzleme	Konuşma	Okuma	Yazma
1. Tema	Bir Dünya Düşünürüm	7	5	3	-		1	1	1
	Çiçek Dürbünü	7	6	2	-		1	1	
	Ana İşsiz Kalınca	8	7	2	-			1	1
	Karadut	9	6	3	-		1	1	1
2. Tema	Atatürk’ü Gördüm Düşümde	6	6	3	-			2	1
	Mürefteci Kadınlar ve Emin Astsubay	10	6	3	-			2	1
	Sığırtmaç Mustafa’nın Öyküsü	5	6	2	-			1	1
	Penceresi Sonsuzluğa Açılan Oda	7	6	2	-				2
3. Tema	Okumanın İşlevi	12	7	3	-		1	2	
	Kitaplarla Kurulan Dostluk	7	6	3	-			2	1
	Okumak Düşünmek İçindir	8	6	4	-			1	3
	Anne Frank’ın Hatıra Defteri	7	6	3	-		1	1	1
4. Tema	Tahta Bisiklet	9	8	3	-		1	1	1
	Kurbağayla İki Ördek	10	8	4	-			3	1
	Kızgın Bir Lira	9	7	2	-		1		1
	Akıllı Evlat	7	6	3	-		1	1	1
5. Tema	Adımı Göklere Yazdıran Çocuk	6	8	3	-		1	1	1
	Başarıya Gitmek mi, Başarıyı Çekmek mi?	8	11	4	1		1	3	1
	“A” Harfi	10	7	3	-			2	1
	Küçük Şeyler Üzerine Bir Öykü: İki Dost, Bir Kuş	9	6	3	-	1			2
6. Tema	Yusufoçuk	8	7	2	-			1	1
	Karagöz Nedir?	11	8	4	-		1	2	1
	Anadolu’da Kilim Demek	7	7	2	-			1	1
	Mevlana Celaleddin-i Rumi	8	8	3	1		1	3	
7. Tema	İki Tekerlekli Özgürlük	6	7	1	-				1
	Futbolcu Olmaya Karar Vermiştim	9	8	1	1			2	
	Karlı Dağların Arkadaşı Ol	5	8	2	-			1	1
	Broşür	12	7	4	-			2	2
8. Tema	Aşık Veysel Şatıroğlu	8	9	3	-			2	1
	Geleneksel Türk Sanatlarından Ebru	6	7	1	-		1		
	Ağaçtan Oyma Su Taşı	9	8	1	-				1
	Yaşayan İnsan Hazineleleri	8	1	3	-			2	1

7. Sınıfın etkinlik ve sorularına bakıldığında toplamda 258 etkinlik, 219 soru bulunmaktadır. Bu sınıf seviyesinde de etkinlikler sorulardan daha fazla sayıdadır. 7. Sınıfın etkinlik sayısı 5. Sınıfa göre daha fazlayken 6. Sınıfa göre daha azdır. Soru açısından ise en fazla soru sayısı 7. Sınıfta bulunmaktadır.

‘Metin türü farkındalığı’ını esas alan etkinliklere/sorulara bakıldığında: toplam etkinlik sayısı 85, soru sayısı 3’tür. 7. Sınıfta ‘metin türü farkındalığı’ını esas alan etkinliklerin/soruların sayısında 5. Sınıfa göre artış söz konusu iken 6. Sınıfa göre az da olsa azalma görülmektedir. ‘Metin türü farkındalığı’ını esas alan etkinliklerin/soruların 5. Sınıfta 77 etkinlik 6 soru, 6. Sınıfta ise 97 etkinlik, 5 soru şeklinde olduğu düşünüldüğünde yine de birbirine yakın rakamlardan bahsetmek, dolayısıyla da her sınıf seviyesinde ‘metin türü farkındalığı’ının önemsendiğini söylemek mümkündür.

‘Metin türü farkındalığı’ını esas alan etkinliklerin/soruların öğrenme alanlarına göre dağılımına bakıldığında şöyle bir tabloyla karşılaşılmaktadır: Dinleme/izleme için 1, konuşma için 13, okuma için 42, yazma için ise 32 etkinlik/soru ayrılmıştır.

Bu bakımdan ‘metin türü farkındalığı’ını esas alan etkinliklerin/soruların 5. ve 6. Sınıftan farklı olarak daha çok okuma öğrenme alanıyla ilgili olduğu (diğer sınıflarda yazma öğrenme alanı öne çıkmaktadır), görülmektedir. Okuma öğrenme alanından sonra en çok etkinlik/soru yazma öğrenme alanına aittir. Bu da gösteriyor ki okuma üzerinden çocukların okudukları metinlerin tür bilgilerini içselleştirmeleri; yazma üzerinden de metin üretme süreçlerini ‘metin türü farkındalığı’yla yapılandırmaları, farklı türden metinlerde ve söylem çeşitliliğiyle kendilerini ifade edebilmeleri doğrultusunda bir amaçlılık söz konusudur. Dinleme ve okuma ile ‘metni anlama/anlamlandırma’ boyutunda gerçekleştirilen ‘metin türü farkındalığı’ının konuşma ve yazma etkinlikleri aracılığıyla metin üretme süreçlerine dâhil edildiğini söyleyebiliriz. ‘Metin türü farkındalığı’, konuşma öğrenme alanında özellikle hazırlıklı ve hazırlıksız konuşmalar yapma, yazma öğrenme alanında ise farklı türlerde ‘tür’e özgü metinler üretme olarak kendini göstermektedir. 7. sınıfla birlikte anlatım biçimlerine (betimleyici, öyküleyici, açıklayıcı anlatım gibi) ve düşünceyi geliştirme yollarına (benzetme, karşılaştırma, tanımlama, örneklendirme, sayısal verilerden yararlanma, tanık gösterme gibi) ayrıca bir dikkat çekilmekte, metinlerde öne çıkan anlatım biçimlerine ve düşünceyi geliştirme yollarına ayrıca vurgu yapılmaktadır. Bu da göstermektedir ki 7. Sınıfa birlikte öğrencilerin türün belirleyiciliğinde ortaya çıkan söylem çeşitliliğini de fark etmeleri, tür-söylem ilişkisini kavramaları, metin türüyle ilişkili olarak anlatım biçimleri ve düşünceyi geliştirme yollarını içselleştirmeleri amaçlanmaktadır. 5. ve 6. Sınıfa göre ‘metin türü farkındalığı’ bağlamında farklılık arz eden bu durum, öğrencilerin ‘metin türü’ kadar, iletişim amacı doğrultusuna türle ilişkili olarak metinde yapılan dil kullanımını ve söylem çeşitliliğini içselleştirmeleri yönündeki çabanın bir karşılığıdır. 7.

Sınıf Türkçe dersi ders kitabında yer alan, ‘metin türü farkındalığı’ni esas alan etkinlikler/sorular hakkında fikir vermesi bakımından aşağıda farklı tipten örnek etkinlikler/sorular üzerine değerlendirme yapılmaktadır.

Bir Dünya Düşünürüm metninin 3. etkinliğinde okuma metni olarak kullanılan şiirdeki söz sanatlarının bulunması istenmiştir. Böylece şiir diline özgü bir farkındalık oluşturmak amaçlanmıştır. 7. etkinlikte ise okuma metninin konusuna uygun olarak bir şiir yazılması istenmektedir.

Çiçek Dürbünü metninin 3. etkinliğinde bazı mısralar verilmiş ve bu mısralardaki söz sanatlarının bulunması istenmiştir. Bu etkinlik bir önceki metindeki işlenen konunun pekiştirilmesi amacıyla oluşturulmuştur. Okuma becerisine yönelik analiz düzeyinde oluşturulmuş bir etkinliktir.

Ana İşsiz Kalınca metninin 8. etkinliğinde öğrencilerin işlenen metindeki kahramanın yerine geçerek verilen konu ile ilgili bir e-posta yazılması istenmiştir. Dolayısıyla öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçları göz önünde bulundurularak, teknolojik gelişmelerin beraberinde getirdiği metin türlerine (e-posta gibi) dair farkındalıklarının da geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Karadut metninin 5. Etkinliği şöyledir:

5.Etkinlik “*Karadut*” metninde başvurulan düşünceyi geliştirme yollarını (tanımlama, karşılaştırma, benzetme) bularak örnekteki gibi yazınız.

Evin girişinin solunda dev bir ceviz ağacı vardı. (Benzetme)

(MEB, 2018c: 30)

Bu etkinlikle hikâye türündeki *Karadut* metnindeki düşünceyi geliştirme yolları bağlamında ortaya çıkan söylem çeşitliliğini fark ettirmek amaçlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle bir metnin tür özellikleriyle birlikte, o ‘tür’le ilişkili anlatım biçimlerini, düşünceyi geliştirme yollarını fark ettirmek, metinlerin yalnız ‘tür’ üzerinden tanımlanamayacağını, ‘tür’lere özgü anlatım biçimlerinin, söylem çeşitliliğinin olduğunu göstermek öncelenmiştir. Böyle olunca da öğrencilerde ‘metin türü farkındalığı’ bağlamında iletişim amacı-tür-söylem ilişkisine dair öğrenmeler gerçekleştirilmek istenir.

Bu bağlamda 10. etkinlik de dikkat çekicidir. 10. etkinlikte okuma metni olarak işlenen metnin konusuna uygun bir konu verilerek öğrencilerden betimleyici bir metin yazmaları istenmiştir.

10.Etkinlik Kendinize bir meyve bahçesi oluşturunuz. Oluşturduğunuz meyve bahçesini ve içinde yer alacak ağaçların özelliklerini betimleyici anlatım biçimini kullanarak yazınız.

(MEB, 2018c : 32)

Bu etkinlik yazma becerisi açısından farklılık gösteren bir etkinliktir. Çünkü daha önce yer alan yazma etkinliklerinde genellikle bir tür verilmiş ve bu tür ile ilgili bir metin yazılması istenmiştir. Bu etkinlikte ise doğrudan metin türü değil bir anlatım biçimi verilerek bir metin yazılması istenmiştir. Anlatım biçimleri doğrudan metnin türüyle ilişkili olduğundan, bir önceki etkinlikte olduğu gibi, öğrencilerin tür-anlatım biçim(ler)i ilişkisini içselleştirmeleri, metinlerdeki söylem çeşitliliğini kavramaları beklenmektedir. Ayrıca bu etkinlik uygulama düzeyinde bir etkinliktir.

Atatürk'ü Gördüm Düşümde metninin 4. etkinliğinde bir metin verilmiş ve bu metindeki abartma ve duygu belirten ifadelerin bulunması beklenmiştir. 6. etkinlikte ise düşünceyi geliştirme yollarından bazıları (benzetme, karşılaştırma, tanımlama) verilmiştir ve öğrencilerden metindeki düşünceyi geliştirme yollarını bulmaları istenmiştir:

6.Etkinlik Aşağıdaki paragraflarda kullanılan düşünceyi geliştirme yollarını bularak altlarındaki boşluklara yazınız.

Benzetme

Karşılaştırma

Tanımlama

Oyun kavramının tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Bundan yüzyıllar önce var olan oyun ve oyuncak, varlığını geliştirerek ve değişerek günümüze kadar sürdürmüştür. Eskiden çocuklar için oyun; mahalle aralarında oynanan yakan top, evcilik, körebe, saklambaç gibi eğlenceli aktivitelerdi. Şimdilerde ise değişen yaşam koşulları sebebiyle sokaklarında oyunlar oynanan mahalle kavramı yerini bilgisayar ve internet oyunlarına bırakmıştır.

Düşünceyi Geliştirme Yolu:

Soğuk demiri ne kadar döverseniz dövün, şekil veremezsiniz. Demirin yüksek ateşte kızdırılıp ondan sonra işlenmesi gerekir. Öğrenci de böyledir. İlgi çekilmeden, öğrenmeye güdülemeden

(MEB, 2018c: 42)

Bu tür etkinlikler daha önce de vurgulandığı üzere düşünceyi geliştirme yolları bağlamında ortaya çıkan söylem çeşitliliğini fark ettirmek amaçlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle bu etkinlikte de bir metnin tür özellikleriyle birlikte, o ‘tür’le ilişkili anlatım biçimlerini, düşünceyi geliştirme yollarını fark ettirmek, metinlerin yalnız ‘tür’ üzerinden tanımlanamayacağını, ‘tür’lere özgü anlatım biçimlerinin, söylem çeşitliliğinin olduğunu göstermek öncelenmiştir. Etkinlikte bilgilendirici metinlerin, iletişim amacı-tür-söylem ilişkisi üzerinden gösterdikleri karakteristik özellikler fark ettirilmektedir. 7. etkinlikte ise verilen konu ile ilgili yazılı ve görsel kaynaklar kullanılarak haber metninin yazılması istenmiştir ki bu tip etkinliklere sıkça rastlamaktayız.

Müreftele Kadınlar ve Emin Astsubay metninin 9. etkinliğinde “ ‘Birlik, beraberlik, vatan, fedakârlık, savaş, özgürlük, millet’ kelimelerinden yola çıkarak A4 kağıdına ‘Millî Mücadele’ temalı bir şiir yazınız. Yazdığınız şiire uygun bir başlık belirleyiniz. Şiirinizi sınıf panosunda paylaşınız.” (MEB, 2018c: 51) yönergesi verilmektedir. Bu etkinlik, sınıf seviyesi dikkate alındığında, öğrencilerin önceki sınıflardaki öğrenmeleriyle şiir türünü içselleştirdikleri ön kabulünden hareketle hazırlanmıştır. Doğrudan ‘tür’e özgü metin yaratma süreci öncelenmektedir. 7. Etkinlikte ise öğrencilere iki metin verilmiştir:

7.Etkinlik Aşağıdaki metinleri okuyarak soruları cevaplayınız.

A Metni

Gözlerimi biraz sağa çevirdim, güzel bir yamacın eteklerindeki muhteşem çam ağaçlarını kendilerine mahsus bir seda ile beni müjdelerken gördüm. Bakışlarımı sola çevirdim. Başımı kaldırdım, gölgesinde dindendiğim ağacın yapraklarına baktım.

B Metni

Müreftele kadınların bu özverili davranışları yaralı askerlerimize büyük moral veriyordu. Çünkü kendilerini evlerinde gibi hissediyorlardı. Müreftele Ayşeler, Fatmalar, Haticeler hep birlikte iş bölümü yaparak kimi çarşafları yıkıyor, kimi de yemek pişiriyordu.

a) Metinlerin hangisinde yazar olayın kahramanıdır?

_____

b) Hangi metinde yazar başkalarının başından geçen olayları anlatmıştır?

_____

c) Birinci tekil kişi ekleriyle çekimlenen fiiller hangi metinde yer almıştır? Neden?

_____

ç) Üçüncü tekil kişi ekleriyle çekimlenen fiiller hangi metinde yer almıştır? Neden?

_____

(MEB, 2018c: 50)

Etkinlikte, verilen iki metne dair karşılaştırmalı sorular sorulmakta ve metinler arası anlamlandırmanın gerçekleştirilmesi beklenmektedir. Metinlerdeki kahramanlara, olaylara, olayların kimin ağzından anlatıldığına ve dil özelliklerine dair sorular aracılığıyla hikâye türünden metinlerin çeşitliliği fark ettirilmektedir.

Sığırtmaç Mustafa'nın Öyküsü metninin 3. etkinliğinde öznel-nesnel yargı ayırımının yapılması istenmiştir. Dil ve anlatım, metinlerin türüne göre değişiklik göstermekte ve bu fark bize metnin amacını da vermektedir. Bu etkinlik, iletişim amacına göre ortaya çıkan dil özelliklerini fark ettirmek amaçlı bir etkinliktir. 7. Etkinlik ise “Sevgili öğrenciler, kendinizi ‘Sığırtmaç Mustafa'nın Öyküsü’ metnindeki kahramanın yerine koyarak Atatürk’e bir mektup yazınız. Mektubunuzda giriş, gelişme ve sonuç bölümlerine yer veriniz. Mektubunuzu verilen sayfa yapısına uygun bir şekilde imla ve noktalama kurallarına göre düzenleyiniz.” (MEB, 2018c: 59) şeklindeki yönergeyle öğrencilerden mektup türünde metin oluşturmaları istenmektedir. Ders kitabında benzer etkinliklere sıkça yer verilmiştir.

Pencereyi Sonsuzluğa Açılan Oda metninin 7. etkinliğinde “Aşağıdaki afiş örneğini inceleyiniz. ‘Penceresi Sonsuzluğa Açılan Oda’ metninden hareketle siz de ‘Atatürk’ konulu bir afiş hazırlayınız. Afişinizi A4 kâğıdına, verilen işlem basamaklarını dikkate alarak grup çalışması şeklinde hazırlayınız.” (MEB, 2018c: 64) şeklindeki yönergeyle öğrencilerden, benzerinden yararlanarak afiş hazırlamaları istenmektedir. Afiş türünden materyal hazırlatmakla farklı türden metinler oluşturma yolunda beklenen çeşitlilik sağlanmaktadır.

Okumanın İşlevi metninin 6. etkinliği “ ‘Hiçbir gemi bizi bir kitap kadar uzaklara götüremez.’ sözüyle ilgili duygu ve düşüncelerinizi katılımlı konuşma yöntemini kullanarak anlatınız. Konuşmanız sırasında aşağıdaki yönergeleri uygulayınız:

- Konuşmanıza ara vererek dinleyicilerin konuyla ilgili düşüncelerini alınız.
- Dinleyicilerin konuyla ilgili size yöneltecekleri soruları cevaplayınız.
- Konuşmanıza dinleyicileri dâhil ediniz.” (MEB, 2018c: 77) şeklindeki yönergelerden oluşmaktadır. Bu etkinlik, konuşma metni yaratma süreci ve ürün bakımından diğer konuşma türlerine göre farklılık arz etmektedir. Hazırlıksız ve

hazırlıklı konuşmalar yanında katılımlı konuşma türüne yer verilmesi, metin türü çeşitliliği bakımından önemlidir.

5. etkinlikte ise öğrencilerden bir yıl boyunca okuyacakları metin türlerini belirlemeleri istenmektedir. Etkinlik doğrudan ‘metin türü farkındalığı’ üzerine yapılandırılmıştır.

5.Etkinlik a) Bir yıl boyunca hangi türde kaç kitap okuyacağınızı planlayınız. Planınızı yazılı hâle getiriniz.

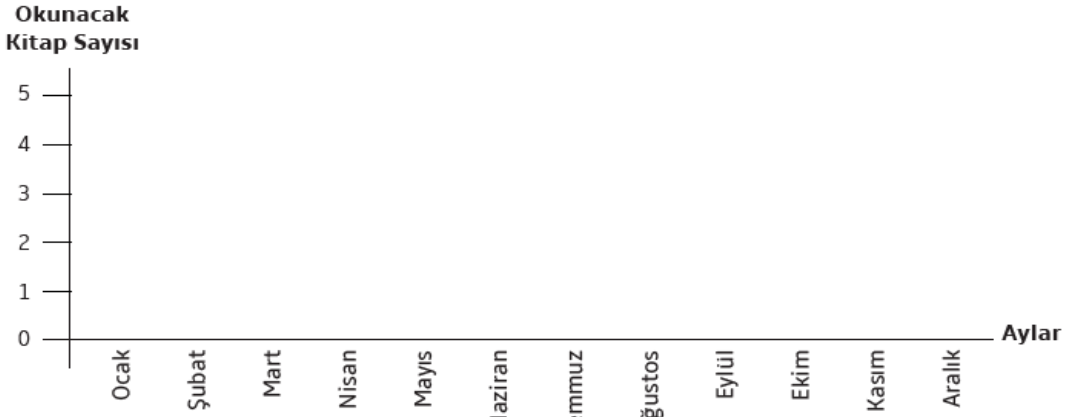

---

b) Yazılı hâle getirdiğiniz planı verilen grafikte destekleyiniz.

(MEB, 2018c: 76)

Bu etkinlik kitaptaki diğer etkinliklerden oldukça farklıdır. Bu etkinlik, öğrenciler açısından okuma alışkanlığı edinme ve okuma planı hazırlama kadar, okumalarını metin türü çeşitliliğiyle çeşitlendirme yönünde de bir farkındalık sunmaktadır.

Kitaplarla Kurulan Dostluk metninin 3. etkinliğinde işlenen şiirdeki söz sanatlarının bulunması istenmiştir. Bu etkinlik öğrencilerin 5. ve 6. Sınıftaki öğrenmelerini harekete geçirici bir etkinliktir. Öğrencilerin edebî sanatlara dair ön bilgilerinden yola çıkarak metni anlamlandırmaları sağlanmaktadır. Benzer etkinliklere daha önce yer verilmiştir. 6. Etkinlik ise kitap özeti çıkarmak ve bunu bir form üzerinden yapılandırmakla ilgilidir:

6.Etkinlik Kütüphaneden alarak okuduğunuz kitaba ait bilgilerden hareketle aşağıda verilen "Kitap Özet Formu"nu doldurunuz.

KİTAP ÖZET FORMU

KİTABIN ADI: _____

KAHRAMANLAR: _____

ZAMAN ve MEKÂN: _____

KONU: _____

ÖZET: _____

(MEB, 2018c: 84)

Bu etkinlik, diğer etkinliklerden farklıdır, çünkü burada metin bir kitap hacminindedir. Okunulan kitabın hikâye edici bir metinden oluştuğu, form'a yerleştirilen başlıklar üzerinden fark ettirilmektedir.

7. etkinlikte ise yarım bırakılan şiirin tamamlanması istenmektedir:

7.Etkinlik Aşağıda bir bölümü verilmiş olan şiiri tamamlayınız. Şiirinize uygun bir başlık belirleyiniz.

_____

Ben küçükken bazen soruyorlardı
Düşünmeden: "Ne var bu kitaplarda?"
Aslında bilmeden üzüyorlardı
Nedense cevabı yok hatırimda.

_____

_____

(MEB, 2018c: 85)

Bu etkinlik de diğer etkinliklerden farklıdır. Çünkü daha önce hiç yarım bırakılmış bir şiirin tamamlanması istenmemiştir. Bu etkinlik yazma becerisine yönelik, analiz düzeyinde bir etkinliktir.

Okumak Düşünmek İçindir metninin 6. etkinliğinde de düşünmeyi geliştirme yollarından bazıları verilmiş ve bu düşünmeyi geliştirme yollarının paragraflarla eşleştirilmesi istenmiştir. Daha önce benzer etkinliklere yer verilmiştir.

9. etkinlikte ise "Aşağıda bir bölümü verilmiş olan yazıyı tamamlayınız. Yazınıza uygun bir başlık belirleyiniz." (MEB, 2018c: 91) şeklinde bir yönerge verilmiştir. Bu yönergeyle öğrencilerden özel olarak bir türe (hikâye, masal, deneme gibi) göre değil de

(belirli bir türün adı zikredilmeksizin) serbest bir yazma çalışması yapmaları istenmektedir. Bu bakımdan etkinlik özgündür ve 7. Sınıf Türkçe ders kitabında bu tarz serbest yazma çalışmalarına ara ara yer verilmiştir. Yine de, doğal olarak, öğrencilerin başlangıç yapmaları için verilen bölüm dil ve anlatım itibarıyla öğrencileri belirli türlere yönlendirici mahiyettedir ki bu da ‘metin türü farkındalığı’ edindirme bakımından önemli bir işlevi yerine getirmektedir.

Anne Frank’ın Hatıra Defteri metninin 4. etkinliğinde, metin türleri ile ilgili özellikler listelenmiştir ve bu özelliklerden hangilerinin okuma metni olarak işlenen metnin türüne uygun olduğu sorulmuştur. Böylece ‘günlük’ türünün özellikleri kavratılmak istenmiştir. Kitapta daha önce de buna benzer etkinliklere yer verilmiştir. 7. etkinlikte de ‘tür’ün özelliklerine uyarak bir günlük yazılması istenmiştir. Dolayısıyla bu etkinlik, önceki etkinliklerin pratiğe dönüştürülmesi amacıyla yerleştirilmiştir.

Tahta Bisiklet metninin 8. etkinliğinde giriş kısmı verilen mektup türündeki bir metnin devamının yazılması istenmektedir. Yazma becerisine yönelik uygulama düzeyinde oluşturulmuş bir etkinliktir.

Kaplumbağayla İki Ördek metninin 3. etkinliğinde olağan ile olağanüstü öğelerin belirlenmesi istenmektedir. Bu metin fabl türünde bir metindir ve ‘tür’ bilgisi olağan ile olağanüstü öğelerin buldurulması üzerinden fark ettirilmektedir. Bu etkinlik okuma becerisine yönelik, metin içi anlamlandırmayı amaçlayan bilgi düzeyinde bir etkinliktir. 4. etkinlikte ise okuma metni olarak işlenen metinden söz sanatlarından kişileştirme ve konuşurmaya örnek bulunması istenmiştir.

4.Etkinlik Aşağıda verilen söz sanatlarına “Kaplumbağayla İki Ördek” metninden örnekler bularak yazınız.

Kişileştirme

_____

_____

_____

Konuşturma

_____

(MEB, 2018c: 115)

Bu söz sanatları da fabl türünden metinlerin karakteristiğidir. Fabl türünde kişileştirme ve konuşurma sanatları türün esas öğeleri arasında yer almaktadır. Bu etkinlikle de öğrencilerin fabl türünden metinlere dair tür farkındalıkları geliştirilmek istenmektedir. Bu etkinlik okuma becerisine yönelik kavrama düzeyinde oluşturulmuş bir etkinliktir. 5. etkinlikte işlenen metindeki olay, yer, zaman ve kişilerin belirlenmesi istenmiştir:

5.Etkinlik "Kaplumbağayla İki Ördek" metninden hareketle aşağıdaki boşlukları doldurunuz.

Olay		Şahıs ve Varlık Kadrosu
_____		_____
_____		_____
_____		_____
Mekân		Zaman
_____		_____
_____		_____

(MEB, 2018c: 115)

Bu unsurların belirlenmesi ile de fabl türüne ait özelliklerin açığa çıkarılması amaçlanmaktadır. Fabl türünden metinlerin hikâye ediciliğine dikkat çekilmektedir. Okuma becerisine yönelik bilgi düzeyinde bir etkinliktir. 9. etkinlikte ise öğrencilerden fabl türünde bir metin oluşturmaları istenmektedir. Diğer etkinliklerde fabl türünün belirleyici özellikleri fark ettirilmeye çalışılmakta, bu etkinlikte ise içselleştirilen bilgilerin yazma sürecine ve ürüne dâhil edilmesi amaçlanmaktadır. Bu etkinlik, yazma becerisine yönelik uygulama düzeyinde oluşturulmuş bir etkinliktir.

Kızgın Bir Lira metninin 6. etkinliğinde öğrencilerden unutamadıkları bir anılarını anlatmaları istenmektedir. Öğrencileri konuşurmaya yönelik oluşturulduğu için konuşma becerisini geliştiren bir etkinliktir. 8. etkinlikte ise öğrenciler, bilgilendirici bir metin oluşturmaları için yönlendirilmektedir.

Akıllı Evlat metninin 5. etkinliğinde "Öğretmeninizin yönlendirmesiyle gruplar oluşturunuz. Grup arkadaşlarınızla derlemiş olduğunuz tekerlemelerden hareketle

‘Tekerleme Atışması’ yapınız.” (MEB, 2018c: 128) yönergesi verilmektedir. Etkinlik, ders kitabında ilk defa ‘tekerleme’yi gündeme getirmesi bakımından dikkat çekicidir.

8. Etkinlikte ‘masal’ türünden metin yazılması istenmektedir.

 8.Etkinlik Aşağıda verilen unsurlardan hareketle bir masal yazınız. Yazdığınız masalın içeriğine uygun bir başlık belirleyiniz.

KONU	KAHRAMANLAR	YER	ZAMAN
Konukseverlik	Oduncu ve Sansar	Orman	Gece yarısı
Doğru söylemek	Kral ve Köylü	Kaf Dağı'nın ardı	Güneş batarken
Alçakgönüllü olmak	Balıkçı ve Peri Kızı	Büyülü göl	Sisli bir ilkbahar günü

_____

_____

(MEB, 2018c: 129)

Kişiler, yer, zaman ve konu bellidir. Verilen bu bilgilerden hareketle bir metin yazılması istenerek yazma etkinlikleri çeşitlendirilmiştir. Bu etkinlik, yazma öğrenme alanında ‘masal’ yazma hususunda yapılandırılan diğer etkinliklerden farklıdır. Diğer etkinliklerde her aşaması öğrenci tarafından şekillendirilen yazma eylemi öncelenirken burada, çerçevesi belirlenmiş, taslağı oluşturulmuş masal yazma etkinliği verilmiştir. Uygulama düzeyinde bir etkinliktir.

Adını Göklere Yazdıran Çocuk metninin 4. etkinliğinde iki metin verilmiş ve bu iki metnin ‘bakış açısı’ ve ‘verilmek istenen mesaj’ yönünden karşılaştırılması beklenmektedir. Bu nedenle okuma becerisine yönelik analiz düzeyinde oluşturulmuş bir etkinliktir. 7. etkinlikte okuma metni ilişkili olarak verilen “*Hiçbir başarıyı tesadüfe borçlu değilim. Buluşlarım da tesadüfen değil, çalışmalarımın eseridir.*” (MEB, 2018c: 143) sözünden hareketle bilgilendirici bir metin yazılması istenmektedir.

Başarıya Gitmek Mi Başarıyı Çekmek Mi? metninin 4. etkinliğinde bazı maddeler verilmiş ve bu maddelerden metne uygun olanların seçilmesi beklenmektedir. Böylece metnin türü fark ettirilme istenmektedir. Okuma becerisine yönelik analiz düzeyinde bir etkinliktir. 5. etkinlikte 5 soru yer almaktadır:

5.Etkinlik Aşağıdaki soruları "Başarıya Gitmek mi, Başarıyı Çekmek mi?" metnine göre cevaplayınız. Cevaplarınızdan yola çıkarak metnin türünü belirleyiniz.

1. Yazar, kendi düşüncelerini mi anlatmıştır? Açıklayınız.
2. Yazar, düşüncelerini sorular sorarak okuyucuyla konuşuyormuş gibi mi anlatmıştır?
3. Herkesi ilgilendiren konuları mı seçmiştir?
4. Düşüncelerini kesin yargılara varmadan mı anlatmıştır?
5. Açık, anlaşılır ve samimi bir dil mi kullanmıştır? Neden?

Metnin Türü:

(MEB, 2018c: 147)

Bu sorular metnin türüne yönelik oluşturulmuş sorulardır. Sorulara cevap verildiğinde işlenen metnin türüne ait özellikler ortaya çıkmış olacak, böylelikle metnin türüne ulaşılabilecektir. 6. etkinlikte ise 'grup arkadaşlarınızla şehrinizin tarihi yerlerini tanıtan yazdığınız dramayı canlandırınız' denilmiştir:

6.Etkinlik Grup arkadaşlarınızla birlikte şehrinizin tarihi ve turistik yerlerini turistlere tanıtmak amacıyla hazırlamış olduğunuz dramayı canlandırınız.

(MEB, 2018c: 147)

Hem yazma hem de yazılan metinleri canlandırma istendiği için konuşma ve yazma becerisine yönelik bir etkinliktir. Farklı becerileri aynı anda bulandıran az sayıda etkinlikten biridir. Ders kitabında grup çalışmalarını kapsayan etkinliklere de fazla yer verilmemiştir. Etkinlik, bu bakımdan da önemlidir. 9. etkinlikte düşünceyi geliştirme yollarından birine uygun bir paragraf verilmiş ve düşünceyi geliştirme yollarından hangisine uygun olduğu sorulmuştur. 'Metin türü farkındalığı' bakımından önemli bir etkinliktir. Bu tip etkinliklere daha önce de yer verilmiştir. 10. etkinlikte bir metin verilmiş ve metnin 'sohbet' türüne uygun olarak devam ettirilmesi istenmiştir. Ders kitabında 'sohbet' türünden yazma çalışmasına çok az yer verildiğinden etkinlik önem arz etmektedir.

A *Harfi* metninin 7. etkinliğinde maddeleme biçiminde metin türlerine dair özellikler verilmiş ve bu maddelerden uygun olanların işaretlenerek okuma metninin türünün bulunması istenmiştir. Daha önce de benzer etkinliklere yer verilmiştir.

Küçük Şeyler Üzerine Bir Öykü: İki Dost, Bir Kuş metninin 4. etkinliğinde ‘hikâye haritası’na ait sorular oluşturulmuş ve bu soruların cevaplanması istenmiştir. 6. etkinlikte ise duvar gazetesinin oluşturulması istenmiştir. ‘Gazete yazısı’ türünden metinlere dikkat çekilmesi bakımından önemlidir. 9. etkinlikte verilen kelimelerden hareketle bir hikâye yazılması istenmiştir. Benzer etkinliklere daha önce de yer verilmiştir.

Yusufoçuk metninin 4. etkinliğinde ‘gerçek ve kurgusal’ unsurların belirlenmesi istenmiştir. Çünkü okuma metni, ‘efsane’ türünden bir metindir ve metnin türünün bu özellik üzerinden fark edilmesi amaçlanmaktadır. 7. etkinlikte ise doğrudan ‘deneme’ yazılması istenmiştir. Böylece öğrencilerin deneme türüne dair bilgilerin pratiğe dönüştürmeleri amaçlanmıştır.

Karagöz Nedir? metninin 3. etkinliğinde ‘anlatım biçimleri’ ve ‘düşünceyi geliştirme yolları’nın metinden hareketle bulunması istenmiştir. ‘Anlatım biçimleri’ ve ‘düşünceyi geliştirme yolları’ bizi doğrudan metnin arka planında yatan iletişim amacına götürür. Dolayısıyla bu etkinlik aracılığıyla daha önce de amaçlandığı şekliyle öğrencilerin metin-tür-söylem ilişkisini fark etmeleri saplanmaktadır. 6. etkinlikte ise bir ‘video (görsel)’ ile ‘yazılı metin’ birlikte verilmiştir ve bu metinlerin karşılaştırılması istenmektedir.

6.Etkinlik a) Aşağıdaki metni okuyunuz.

KAZAN DOĞURDU

Hoca bir gün komşusundan bir kazan almış. İşi bitince içine bir tencere koymuş, geriye götürmüş.

Komşusu sormuş:

— Hocam, kazanın içindeki ne?

— Yavrusu, demiş Hoca. Senin kazan doğurdu da...

Adam sesini çıkarmadan kazanı almış. Aradan zaman geçmiş. Hoca bir gün yine kazan isteyip almış komşusundan. Fakat geriye vermemiş. Birkaç gün sonra komşusu gelmiş, kazanı istemiş.

Hoca:

— Başın sağ olsun, demiş. Kazan öldü.

Adam şaşırılmış:

— Yahu kazan ölür mü hiç?

Hoca kızmış:

— Kazanın doğurduğuna inanıyorsun da öldüğüne neden inanmıyorsun?

Derleyen: Aziz SİVASLIOĞLU

b) Öğretmeninizin yönlendirmesiyle “Kazan Doğurdu” adlı videoyu izleyiniz. İzlediğiniz video ile verilen metni kahramanlar, mekân, zaman ve olay yönünden karşılaştırarak düşüncelerinizi yazınız.

(MEB, 2018c: 183)

Etkinlik, özgün bir etkinliktir. Görsel bir materyal ile onun yazılı metin halinin karşılaştırılması, 7. Sınıf Türkçe ders kitabında ilk defa karşılaştığımız türden bir etkinliktir. Senaryosu ile görseli arasındaki karşılaştırma ve metinler arası anlamlandırma, öğrencilerin metin çeşitliliğine dair bakış açılarını geliştirmesi bakımından önemlidir. Ayrıca öğrenciler bu etkinlik aracılığıyla yazılı metinlerin görsele dönüştürülmesine dair fikir sahibi de olacaklardır. 8. etkinlikte ise tiyatro türünden ‘Karagöz’ metninin tamamlanması istenmiştir. Öğrenci tiyatro metnini tamamlamaya çalışacağı için türe ait özellikleri kullanmaya çalışacak ve öğrenilen bilgiler daha kalıcı olacaktır.

Anadolu’da Kilim Demek metninin 5. etkinliğinde öznel ve nesnel vargıların bulunması istenmiştir. Nesnel ve öznel yargılar bizi metin türüne götüren önemli dilsel figürlerdendir. Bu yargılardan hangisinin yoğunlukta olduğunu bulmak, öğrencileri metnin amacına dolayısıyla da metnin türüne götürecektir.

Mevlana Celaleddin-i Rumi metninin 3. etkinliğinde metin türleriyle ilgili bazı cümleler verilmiş ve metne uygun olanların işaretlenmesi istenmiş, böylece okuma metninin ‘tür’ünün belirlenmesi istenmiştir. Benzer etkinliklere daha önce de yer verilmiştir. 5. etkinlikte: “İzlediğiniz belgesel kimler için ve hangi amaçla hazırlanmış olabilir? Açıklayınız.” (MEB, 2018b: 194) şeklindeki yönergeyle öğrencilerin ‘belgesel’ türünden metinlere dair farkındalığı geliştirilirken metni şekillendiren iletişim amacının da belirlenmesi amaçlanmaktadır. Böylece öğrencilerin iletişim amacı-metin-tür-söylem ilişkisini içselleştirilmesine çalışılmaktadır.

İki Tekerlekli Özgürlük metninin 7. Etkinliğinde “Aşağıdaki haber metnini inceleyiniz. Siz de herhangi bir spor etkinliği ile ilgili haber metni oluşturarak verilen boşluğa yazınız.” (MEB, 2018c: 207) şeklinde bir yönerge verilmiştir ve öğrencilerin benzerinden yararlanarak haber metni oluşturmaları istenmektedir. Böylece öğrencilerin haber metni türünden metinlerin özelliklerini fark etmeleri sağlanmaktadır.

Futbolcu Olmaya Karar Vermiştim metninin 6. etkinliğinde öznel ve nesnel yargıların tespit edilmesi istenmiştir. 7. etkinlikte ise “ ‘Futbolcu Olmaya Karar Vermiştim’ metninde anlatım kimin ağzından yapılmıştır?” (MEB, 2018c: 212) sorusu üzerinden tür özellikleri kavratılmaya çalışılmaktadır.

Karlı Dağların Arkadaşı Ol metninin 5. etkinliğinde “Okuduğunuz metinle, kitabınızdaki ‘Futbolcu Olmaya Karar Vermişim’ metnini yazarların konuya bakış açısı ve vermek istedikleri mesajlar açısından karşılaştırarak düşüncelerinizi yazınız.” (MEB, 2018c: 217) yönergesiyle öğrenciler metinler arası anlamlandırma yönlendirilmektedir. Böylece öğrencilerden karşılaştırmaya dayalı olarak her iki metnin ‘tür’ özelliklerini fark etmeleri beklenmektedir. Daha önce de benzer etkinliklere yer verilmiştir. 7. etkinlik giriş, gelişme ve sonuç bölümlerindeki sorulara cevap verme üzerinden metin yazma biçiminde bir etkinliktir. Bu tip bir etkinlikle ilk defa karşılaşmaktayız. Öğrenciler, sorulara cevap verdiklerinde metinleri için bir içerik oluşacak ve ikinci aşamada cevapları metinsel bir bütünlükle bir araya getireceklerdir. Böylece bilgilendirici bir metin yaratacaklardır.

GİRİŞ BÖLÜMÜ

1. Seçtiğiniz spor dalı hangisidir?

---

2. Seçtiğiniz spor dalı ile ilgili genel bilgi veriniz.

GELİŞME BÖLÜMÜ

1. Bu spor dalını neden seçtiniz? Sizin için önemi nedir?

---

2. Bu sporla ilgili bildiğiniz ayrıntılar nelerdir?

---

3. Sağlık açısından faydalı bir spor mudur? Neden?

---

4. Ne sıklıkta ve hangi yoğunlukta yapılmalıdır?

---

5. Bu spor dalı ile ilgilenen kişi nasıl beslenmelidir?

SONUÇ BÖLÜMÜ

1. Gelecekte bu spor dalı ile ilgilenmeyi düşünür müsünüz? Niçin?

(MEB, 2018c: 218)

Uygulama düzeyinde olan bu etkinlik aracılığıyla ‘metin türü farkındalığı’ öncelenen tür ‘sohbet’ türüdür.

Broşür metninin 6. etkinliğinde, metnin tutarlılık açısından incelenmesi istendiği için analiz düzeyinde bir etkinliktir. Benzer etkinliklere daha önce de yer verilmiştir. 10. etkinliğin a seçeneğinde dilekçe türünden bir metnin incelenmesi istenmektedir. Okuma becerisine yönelik kavrama düzeyinde bir etkinliktir. B seçeneğinde ise öğrencilerden dilekçede yer alan sorunlara çözüm önerileri getirmesi beklenmektedir. Böylece dilekçe türünün özellikleri (bir sorunun çözümü, bir talepte bulunma için yazıldığı) fark ettirilmektedir. C seçeneğinde ise daha önce verilen dilekçe örneğinden hareketle bir dilekçe yazılması istenmektedir. Bu nedenle yazma becerisinin geliştirilmesini de amaçlayan uygulama düzeyinde bir etkinliktir.

Âşık Veysel Şatıroğlu metninin 3. etkinliğinde öznel-nesnel yargıların bulunması istenmiştir. Böylece ‘tanıtma yazısı’ türünden metinlerin dil özellikleri kavratılmaya çalışılmaktadır. Daha önce de benzer etkinliklere yer verilmiştir. 4. etkinlikte metinde kullanılan anlatım biçiminin bulunması istenmiştir.

Yaşayan İnsan Hazinesi metninin 5. etkinliğinde “İzlediğiniz belgeselde başvurulan düşünceyi geliştirme yolu/yollarını (tanımlama, karşılaştırma, benzetme) bularak kullanıldığı bölümlerdeki örnek cümleleri aşağıya yazınız.” (MEB, 2018c: 257) yönergesi verilmiştir. Böylece ‘belgesel’ türünden metinlerde karşılaşılabilecek düşünceyi geliştirme yolları fark edilmek istenmiştir. Ders kitabında tür-anlatım biçimi-düşünceyi geliştirme yolları ilişkisini esas alan bu tip etkinliklere aha önce de yer verilmiştir.

Bu bağlamda denilebilir ki 7. Sınıf Türkçe dersi ders kitabında yer verilen etkinliklerde/sorularda da amaçlanan temel kazanımlardan birisi öğrencilerde ‘metin türü farkındalığı’ni geliştirmektir ve bu amaçla da farklı tipte etkinliklere/sorulara çokça başvurulmuştur. 7. Sınıf, 5. ve 6. Sınıf göz önünde bulundurulduğunda, okuma öğrenme alanı bakımından ‘metin türü farkındalığı’ni esas alan etkinliklere/sorulara en çok yer verilen sınıftır. Yazma öğrenme alanında, diğer sınıflarda olduğu gibi verilen bir konu, bir söz ya da bir görsel ile ilgili olarak belirli ‘tür’lerde metin oluşturmaya yönlendirici etkinlik sayısı çoğunluktadır. Zaman zaman da ‘tür’ adı zikredilmeksizin serbest yazma

çalışmalarına başvurulmuştur. Ayrıca tahmin ettirme yoluyla, bir bölümü verilen metnin devamının yazdırılması şeklindeki etkinlikler de söz konusudur. Metin türü açısından bakıldığında 7. Sınıf Türkçe dersi ders kitabında metinsel çeşitliliğin oldukça fazla olduğu söylenebilir. Öykü, şiir, haber metni, tanıtma yazısı, deneme, afiş, slogan, fabl, masal, e-posta, efsane vb. türlere yer verilmiştir. Diğer sınıflardan farklı olarak günlük ve tiyatro türünden metinlere de yer verilmiştir. Okuma öğrenme alanıyla ilişkili olarak karşılaştırmalar yapma, analiz yapma, söz sanatlarını bulma, eşleştirme, listelenmiş maddelerden metnin türüne uygun olanları seçme gibi etkinliklere yer verilmiştir. Diğer sınıflardan farklı olarak metnin tutarlılığının incelenmesi, yıl boyunca okunacak kitapların planlanması, okunmuş bir kitabın hikâye haritasının çıkarılması ve anlatım biçimlerinin ve düşünceyi geliştirme yollarının bulunması ise ilgili etkinliklere de çokça yer verilmiştir. Konuşma öğrenme alanında ise hikâye, sohbet, tanıtma yazısı, deneme, tekerleme gibi farklı türlerle anlatma, hazırlıklı ve hazırlıksız konuşmalar yapma eylemselliği öncelenmektedir. Bunun dışında canlandırmaya dayalı metin kullanımı da dikkat çekicidir. Dinleme öğrenme alanında ise bir etkinlik olarak dinletilen metnin hikâye haritasının çıkarılması istenmiştir.

7. Sınıfta da 5. ve 6. Sınıfta olduğu gibi, 'metin türü farkındalığı'nı esas alan etkinliklere/sorulara, anlama öğrenme alanlarından okuma (dinleme/izlemeye göre); anlatma öğrenme alanlarından da yazma (konuşmaya göre) öğrenme alanı içerisinde daha fazla yer verilmiştir.

4.4. Sekizinci Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan ve ‘Metin Türü Farkındalığı’nı Esas Alan Etkinlikler/Sorular

Tablo 13. Sekizinci Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan ve ‘Metin Türü Farkındalığı’nı Esas Alan Etkinliklerin/Soruların Metinlere ve Öğrenme Alanlarına Göre Dağılımı

Tema	Metin Adı	Metinle İlgili Toplam Etkinlik/Soru Sayısı		‘Metin Türü Farkındalığı’nı Esas Alan Etkinlik/Soru Sayısı		‘Metin Türü Farkındalığı’nı Esas Alan Etkinliklerin/Soruların Hangi Öğrenme Alanı ile İlgili Olduğu			
		Etkinlik	Soru	Etkinlik	Soru	Dinleme/İzleme	Konuşma	Okuma	Yazma
1. Tema	Benlik Üzerine	10	6	3	-		1	1	1
	Martı	8	6	3	-			3	
	Acele Karar Vermeyin	8	5	1	-			1	
	Güler Yüz	8	7	2	-		1		1
2. Tema	Vatan Yahut Silistre	11	5	4	-			3	1
	O Geliyor	7	5	3	-		1	1	1
	İstiklal Madalyası	7	5	4	-	1	1	1	1
	Kahramanların Dilinden 15 Temmuz	6	5	3	-		1		2
3. Tema	Faydalı Bir İş Görmek Zevki	6	5	1	-				1
	Gurbet	8	4	3	-		1	1	1
	Türkçenin Güzelliği	8	4	3	-		1	1	1
	Çocuk ve Ekmek	8	5	2	-		1	1	
4. Tema	Sanat	9	4	2	-			1	1
	Mikro Minyatür	7	6	3	-		1		2
	Selimiye Camii	6	5	3	-			2	1
	Bir Kış Öyküsü	9	4	2	-	1	1		
5. Tema	Anadolu Uygarlıkları	8	6	3	-		1	1	1
	Burada Dur	6	4	3	1		1	2	1
	Ergenekon Destanı	8	5	5	-		1	3	1
	Türklerde Toylar, Merasimler, Festivaller ve Şenlikler	9	7	1	-				1
6. Tema	Kalbin Sesi	9	4	2	-		1		1
	Geçen Zaman	8	6	3	-		1	1	1
	Değirmende Döner Taşım	8	7	3	-		1	1	1
	Satılık Ev	8	5	2	-		1		1
7. Tema	Yunus Emre’nin Mezarları	9	5	2	-		1		1
	Gülü İncitme Gönül	6	4	2	-			1	1
	Emine Teyze’nin Çilek Reçeli	8	7	5	-		1	2	2
	Yürek Dede ile Padişah	8	5	4	-	2	1		1
8. Tema	Bilge Adamın Yolu	6	6	3	-		1	1	1
	Aliya İzzetbegoviç ve Özgürlük Mücadelesi	5	6	2	-			1	1
	Özgürlük	6	4	2	-			1	1
	Burada Bülbül Ağlamış	6	7	1	-				1

8. Sınıf etkinlik ve sorularına bakıldığında toplamda 244 etkinlik ve 176 soru bulunmaktadır. Bu sınıf seviyesinde de etkinlikler, sorulardan daha fazla sayıdadır. 8. Sınıfın etkinlik ve soru sayısı 7. Sınıfa göre daha azdır.

‘Metin türü farkındalığı’ni esas alan etkinliklere/sorulara bakıldığında: toplam etkinlik sayısı 85, soru sayısı ise 1’dir. 8. Sınıfta ‘metin türü farkındalığı’ni esas alan etkinliklerin/soruların sayısı 7. Sınıfla birbirine yakındır. 8. Sınıfta 85 etkinlik/soru varken 7. Sınıfta bu sayı 88’dir. ‘Metin türü farkındalığı’ni esas alan etkinliklerin/soruların 5. Sınıfta 77 etkinlik, 6 soru, 6. Sınıfta ise 97 etkinlik, 5 soru şeklinde olduğu düşünüldüğünde 8. Sınıfın 5. ve 6. Sınıfa da yakın bir sayıda olduğu görülür. Dolayısıyla ortaokul evresinin her sınıf seviyesinde ‘metin türü farkındalığı’nın önemsendiğini ve dengeli bir dağılım olduğunu söylemek mümkündür.

‘Metin türü farkındalığı’ni esas alan etkinliklerin/soruların öğrenme alanlarına göre dağılımına bakıldığında ise şöyle bir tabloyla karşılaşılmaktadır: Dinleme/izleme için 4, konuşma için 21, okuma için 30, yazma için ise 31 etkinlik/soru ayrılmıştır.

Bu bakımdan ‘metin türü farkındalığı’ni esas alan etkinliklerin/soruların 5. ve 6. Sınıfta olduğu gibi yazma öğrenme alanında (7. Sınıfta okuma öğrenme alanı öncelenmektedir) öne çıkarıldığı görülmektedir. Yazma öğrenme alanından sonra en çok etkinlik/soru okuma öğrenme alanına aittir. Bu da gösteriyor ki okuma üzerinden çocukların okudukları metinlerin tür bilgilerini içselleştirmeleri; yazma üzerinden de metin üretme süreçlerini ‘metin türü farkındalığı’yla yapılandırmaları, farklı türden metinlerde ve söylem çeşitliliğiyle kendilerini ifade edebilmeleri doğrultusunda bir amaçlılık söz konusudur. Dinleme ve okuma ile ‘metni anlama/anlamlandırma’ boyutunda gerçekleştirilen ‘metin türü farkındalığı’nın konuşma ve yazma etkinlikleri aracılığıyla metin üretme süreçlerine dâhil edildiğini söyleyebiliriz. ‘Metin türü farkındalığı’, konuşma öğrenme alanında özellikle hazırlıklı ve hazırlıksız konuşmalar yapma, canlandırma, hikâye anlatma, yazma öğrenme alanında ise farklı türlerde ‘tür’e özgü metinler üretme olarak kendini göstermektedir. 7. sınıfla birlikte anlatım biçimlerine (betimleyici, öyküleyici, açıklayıcı anlatım gibi) ve düşünceyi geliştirme yollarına (benzetme, karşılaştırma, tanımlama, örneklendirme, sayısal verilerden yararlanma, tanık gösterme gibi) ayrıca bir dikkat çekildiğinden 8. Sınıfta da bu yönde etkinliklere yer

verilmiştir. Bu da göstermektedir ki 8. Sınıfta da öğrencilerin türün belirleyiciliğinde ortaya çıkan söylem çeşitliliğini de fark etmeleri, tür-söylem ilişkisini kavramaları, metin türüyle ilişkili olarak anlatım biçimleri ve düşünceyi geliştirme yollarını içselleştirmeleri amaçlanmaktadır. Bu durum, öğrencilerin ‘metin türü’ kadar, iletişim amacı doğrultusunda türle ilişkili olarak metinde yapılan dil kullanımını ve söylem çeşitliliğini içselleştirmeleri yönündeki çabanın bir karşılığıdır. 8. Sınıf Türkçe dersi ders kitabında yer alan, ‘metin türü farkındalığı’ni esas alan etkinlikler/sorular hakkında fikir vermesi bakımından aşağıda farklı tipten örnek etkinlikler/sorular üzerine değerlendirme yapılmaktadır.

Benlik Üzerine metninin 4. etkinliğinde okuma metni için listelenmiş şekilde metin türü özellikleri verilmiştir. Öğrencilerden bu listeden metne uygun olanları seçmeleri ve metnin ‘tür’ünü söylemeleri beklenmektedir. 8. etkinlikte ise “ “İnsana ‘Kendini bil!’ denilmesi, yalnız gururunu kırmak için değil, değerini de bildirmek içindir.” [Cicero (Çiçero)] sözünü açıklayan bir deneme yazınız.” (MEB, 2018d: 14) yönergesiyle öğrencilerden okuma metninin iletişiyle örtüşen bir sözden hareketle, istenilen türde metin yazmaları istenmektedir.

Martı metninin 4. etkinliğinde okuma metni için listelenmiş şekilde metin türü özellikleri verilmiştir. Öğrencilerden bu listeden metne uygun olanları seçmeleri ve metnin ‘tür’ünü söylemeleri beklenmektedir. Dolayısıyla yukarıdaki etkinliğe benzer bir etkinliktir. 5. Etkinlikte amaç-sonuç cümlelerinin metinden hareketle bulunması istenmiştir. 6. etkinlikte ise ‘Öküzü Kıskanan Kurbağa’ ile ‘Öküz Kadar Olmak İsteyen Kurbağa’ başlıkların aynı hikâyenin şiir ve düzyazı şekilleri verilmiştir ve öğrencilerden iki metnin karşılaştırılmasına dayalı bir konuşma yapmaları istenmektedir. Böylece öğrencilerin şiir, hikâye, şiir-hikâye gibi metin türlerinin ayırt edici özelliklerini kavramaları amaçlanmaktadır:

6. ETKİNLİK

Aşağıda aynı metnin farklı çevirileri verilmiştir. Bu çevirilerin benzer ve farklı yönlerini belirteceğiniz bir konuşma yapınız.

ÖKÜZÜ KISKANAN KURBAĞA

Bir gün bir öküz görür kurbağa;
Hayran olur boyuna bosuna.
Döner bir de kendine bakar: Yumurta kadar.
İmrenir, o da onun gibi olmaya kalkar.
İkinir, şişer, bağırır, öter;
Bir yandan da hep: "Baksanıza!" der.
– Yetmez mi? Ha? Olmadım mı hâlâ onun kadar?
"Ne gezer!" derler.

ÖKÜZ KADAR KOCAMAN OLMAK İSTEYEN KURBAĞA

Bir öküze rastlar
kurbağanın biri:
Öküz dağ gibi iri,
kendisi ufacık, yumurta kadar.
Öküz gibi kocaman olmak ister kurbağa,
Yere sırtüstü yatar,
bir yandan başlar şişip kabarmaya bir yandan
da şöyle der:
Hale bana bir baksanıza kardeşler

(MEB, 2018d: 21)

Bu etkinlik, okuma öğrenme alanında, metinler arası anlamlandırmaya dayalı, analiz düzeyinde oluşturulmuş bir etkinliktir.

Acele Karar Vermeyin metninin 3. etkinliğinde "Okuduğunuz metinden öyküleyici anlatım biçimine örnekler bulunuz." (MEB, 2018d: 26) şeklindeki yönergeyle öğrencilerin 'masal' türünden metinlerde öyküleyici anlatımla karşılaşabildiklerini, diğer bir ifadeyle metin türü-metin tipi ilişkisini fark etmeleri amaçlanmaktadır.

Gülyüz metninin 9. etkinliğinde öğrencilerden deneme yazılması istenmektedir:

9. ETKİNLİK

"Mutluluk ve gülümseme çok şey kattı hayatıma." cümlesinden hareketle defterinize deneme yazınız. Yazınızı aşağıdaki forma göre değerlendiriniz.

ÖLÇÜTLER		Evet	Kismen	Hayır
1	Yazımda giriş, gelişme ve sonuç bölümlerine yer verdim.			
2	Konuyla ilgili görüşlerime yer verdim.			
3	Yazımı zenginleştirmek için atasözü, deyim ve özdeyiş kullandım.			
4	Yazıma uygun anlatım biçimlerini kullandım.			
5	Sözcükleri anlamlarına uygun kullandım.			
6	Yazımda yabancı dillerden alınmış, dilimize henüz yerleşmemiş sözcüklerin Türkçelerini kullandım.			
7	Yazımın içeriğine uygun başlık belirledim.			
8	Yazımda uygun geçiş ve bağlantı ifadelerini kullandım.			

(MEB, 2018d: 33)

Burada, öğrencilerin ‘metin türü farkındalığı’nın geliştirilmesi yazma öğrenme alanında uygulamaya dayalı bir etkinlik aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Öğrencilerin yazdıkları metni kendilerinin değerlendirmeleri, değerlendirmelerinde de ‘tür’ özelliklerine yer vermeleri ayrıca dikkat çekicidir.

Vatan Yahut Silistre metninin 3. etkinliğinde olay, yer, zaman gibi öğelerin bulunması istenmiştir. Dolayısıyla tiyatro türünden bir metin için ‘hikâye haritası’ tekniği kullanılmıştır. Okuma becerisine yönelik bilgi düzeyinde bir etkinliktir. 6. etkinlikte öznel ve nesnel yargıların bulunması istenmiştir. Bu etkinliğe benzer etkinliklere sıkça yer verilmiştir. 7. etkinlikte “Aşağıda giriş bölümü verilen metnin gelişme ve sonuç bölümlerini tahmin ederek anlatınız.” (MEB, 2018d: 48) yönergesiyle öğrencilerden bir bölümü verilen hikâyeyi devam ettirerek anlatmaları istenmektedir. Konuşma öğrenme alanına ait bu etkinlik öğrencilerin hikâye anlatma becerilerini geliştirme yolunda da işlevseldir. Metinle ilgili 10. etkinlik ise şöyledir:

10. ETKİNLİK

Aşağıdaki gazete sayfasını inceleyip Millî Mücadele Dönemi’ni anlatan bir gazete haberi hazırlayınız. Haberinizde o döneme ait fotoğraflar da kullanabilirsiniz.

(MEB, 2018d: 50)

Bu etkinlik aracılığıyla öğrencilerinden benzerinden yararlanarak bir gazete haberi hazırlamaları istenmektedir. Böylece öğrencilerin, haber yazısı türünden metinlerin özelliklerini içselleştirmeleri amaçlanmaktadır. Etkinlik, öğrencileri görsel okuma-yazma alanına yönlendirmesi bakımından da işlevseldir.

O Geliyor metninin 4. etkinliğinde okuma metni olarak kullanılan ‘O Geliyor’ şiiri ile ‘Atatürk’ün Gençliğe Hitabesi’ metninin karşılaştırılması istenmektedir. Okuyucuda benzer duygu ve düşünceleri harekete geçiren iki metinden ilki şiir, diğeri ise ‘hitabet’ türünden metindir. Bu bakımdan ‘metin türü farkındalığı’ çerçevesinde öğrencilerde, benzer duygu ve düşüncelerin farklı metin türleriyle, iletişim amacına uygun olarak farklı anlatım tarzlarıyla ifade edilebileceği yönünde bir bakış açısı geliştirilmektedir. Metinler arası anlamlandırmaya dayalı, analiz düzeyinde bir etkinliktir. 7. etkinlikte ise ‘günlük’ türünden bir metin verilmiş ve benzerinden hareketle bir günlük yazılması istenmiştir. Dolayısıyla yazma becerisine yönelik oluşturulmuş uygulama düzeyinde bir etkinliktir.

İstiklâl Madalyası metninin 3. etkinliğinde öznel yargıların metinden bulunması istenmiştir. Dolayısıyla bilgilendirici metinlerde nesnel yargıların yanı sıra öznel yargılara da başvurulabileceği fark ettirilmektedir. 4. ekinlikte ise “Okuduğunuz ‘İstiklal Madalyası’ metninden hareketle ‘gazilik’ konulu bir konuşma yapınız. Konuşmanızı aşağıdaki forma göre değerlendiriniz.” (MEB, 2018d: 59) şeklinde yönergeler verilmektedir. Bu etkinlik aracılığıyla öğrencilerin bilgilendirici metin türünde, hazırlıklı bir konuşma yapmaları amaçlanmaktadır. 7. etkinlikte ise öğrencilerden, dinleme metni olarak kullanılan “Çanakkale Bugün Toz ile Duman” türküsünün kendilerinde uyandırdığı duygu ve düşüncelerden hareketle iki dördlük yazmaları istenmektedir. Dolayısıyla ‘türkü’lerin şiirselliğiyle ilgili farkındalık oluşturulmaktadır. Uygulama düzeyinde dinleme ve yazma ve becerisinin kullanıldığı bir etkinliktir.

Kahramanların Dilinden 15 Temmuz metninin 3. etkinliğinde okuma metnini içeriğiyle de örtüşük biçimde ‘vatanın önemi’ni belirten slogan yazılması istenmektedir. Bu etkinlik aracılığıyla slogan türünden metinler oluşturmak, Türkçe derslerinde metinsel çeşitliliği yaratmak adına işlevseldir. 4. etkinlikte ise “Mithat Cemal Kuntay’ın “Bayrakları bayrak yapan, üstündeki kandır/Toprak eğer uğruna ölen varsa vatandır!” dizelerinden hareketle ‘vatan’ konulu hazırladığınız sunumu yapınız. Sunumunuzu aşağıdaki forma göre değerlendiriniz.” (MEB, 2018d: 62) şeklinde yönergeler verilmektedir. Böylece konuşma öğrenme alanına ait etkinlik sayesinde öğrencilerin hazırlıklı konuşma biçiminde bilgilendirici metinler yaratma becerilerini geliştirilmesi sağlanmaktadır. 6. etkinlikte ise Mustafa Kemal Atatürk’ün “Milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.” bir sözünden hareketle bir hikâye yazılması

istenmiştir. Ortaokul seviyesinde tüm sınıflarda, verilen bir sözden hareketle, belirlenmiş bir türde metin üretmeye dayalı etkinliklere çokça yer verilmiştir.

Faydalı Bir İş Görme Zevki metninin 7. etkinliğinde “Uzaktaki bir arkadaşınıza ‘Faydalı Bir İş Görmek Zevki’ metnini okumasını tavsiye edeceğiniz bir e-posta yazınız.” (MEB, 2018d: 76) yönergesiyle öğrencilerden bir e-posta yazmaları istenmiştir. Ortaokul Türkçe derslerinde teknolojik gelişmelerle ortaya çıkan sözlü, yazılı ve görsel metinlerin/öğelerin çeşitliliği; yazılı ve görsel medya, internet vb. üzerinden maruz kalınan pek çok sözlü, yazılı, görsel uyarıcı bağlamında daha da önemli hale gelmiştir. Dolayısıyla teknolojik gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan yeni iletişim araçlarını, metin türlerini öğrencilerin tanımaları ve kullanmaları ‘metin türü farkındalığı’ çerçevesinde önemlidir. Etkinlik, bu bakımdan da dikkat çekicidir.

Gurbet metninin 5. etkinliğinde okuma metni olarak kullanılan metinde geçen söz sanatlarının bulunması istenmiştir. Böylece öğrencilerde şiir diline dair farkındalıkları geliştirmek amaçlanmıştır.

6. etkinlik ise şöyledir:

6. ETKİNLİK

Kendinizi bir haber sunucusu olarak hayal ediniz. Aşağıya “gurbette olanların yaşadıkları sorunlar” ile ilgili 5N1K yöntemine uygun bir haber metni hazırlayıp arkadaşlarınıza sununuz.

(MEB, 2018d: 80)

Etkinlik, konuşma öğrenme alanına aittir ve öğrencilerden ‘5n 1k’ tekniğiyle oluşturdukları haber metnini arkadaşlarına sözlü olarak sunmaları istenmektedir.

Türkçenin Güzelliği metninin 3. etkinliğinde “Metinden hareketle Türkçenin güzelliği ve zenginliğini anlatan bir döviz (üzerine yazı yazılmış bez veya karton) hazırlayınız.” (MEB, 2018d: 84) şeklindeki yönergeyle öğrencilerden metinle ilişkili olarak ‘döviz’ hazırlamaları istenmektedir. Etkinlik ‘döviz’ türünden metin hazırlatması bakımından özgündür. Bu metin türüne 8. Sınıfta ilk defa yer verilmiştir. Bu tür farklı metinlere yer verilmesi metin/tür çeşitliliğinin sağlanması bakımından önemlidir. Metnin 4. etkinliğinde okuma metni için listelenmiş şekilde metin türü özellikleri verilmiştir. Öğrencilerden bu listeden metne uygun olanları seçmeleri ve metnin ‘tür’ünü söylemeleri beklenmektedir. Kitapta bu tip etkinliklere sıkça yer verilmiştir.

Dinleme metni özelliği gösteren, hikâye türündeki *Çocuk ve Ekmek* metninin 5. etkinliğinde dinleme metni ile *Çalığışu* romanının içerik yönünden benzer yönlerinin bulunması ve benzerlikler üzerinden bir konuşma yapılması istenmiştir:

5. ETKİNLİK

“Çalığışu” romanının dinlediğiniz metinle içerik yönünden benzerliklerini açıklayan bir konuşma yapınız.

(MEB, 2018d: 89)

Dinleme ve konuşma öğrenme alanlarının birbirine iliştiirildiği bu etkinlik, her ne kadar içerik yönünden metinler arası anlamlandırma üzerine kurulu olsa da hikâye ve roman türünden metinleri kullanması bakımından dikkat çekicidir.

Sanat metninin 5. Etkinliğinde okuma metni olarak kullanılan metindeki söz sanatlarının bulunması istenmiştir. Şiir türünden metinler için benzer etkinliklere sıkça yer verilmiştir. 9. etkinlikte ise öğrencilerden ‘sanat’ konulu bir deneme yazmaları ve metinlerini arkadaşlarıyla paylaşmaları istenmiştir. Etkinlik, okuma metni olarak kullanılan şiir türünden metnin konusuyula ilgili olarak farklı türden metin (deneme) yazdırılması bakımından dikkat çekicidir.

Mikro Minyatür metninin 3. etkinliğinde “Arkadaşınızın sanatçı olduğunu hayal edip onunla bir röportaj yapınız. Röportaj öncesi, soracağınız soruları aşağıya yazınız.”

(MEB, 2018d: 107) yönergesi verilmektedir. Etkinlik, ‘röportaj’ türünün öncelmesi bakımından dikkat çekicidir. Ayrıca öğrencilerin kendi kurgularına dayalı olarak yapılandırılması ve yaparak yaşayarak öğrenme modeline uygun olması bakımından da anlamlıdır. 6. etkinlikte ise bir minyatür hazırlanması, daha sonra ise bu minyatür ile ilgili afiş hazırlanması istenmiştir. Bu etkinlik de metin/tür çeşitliliği adına dikkat çekicidir.

Selimiye Camii metninin 3. etkinliğinde tanık gösterme ve sayısal verilerden yararlanma cümlelerinin metinden bulunması istenmiştir.

3. ETKİNLİK

Metinden “tanık gösterme” ve “sayısal verilerden yararlanma” cümleleri yazınız.

TANIK GÖSTERME

.....

.....

.....

.....

SAYISAL VERİLERDEN YARARLANMA

.....

.....

.....

(MEB, 2018d: 113)

Etkinlikte öğrencilerin türün (tanıtma yazısı) belirleyiciliğinde ortaya çıkan söylem çeşitliliğini fark etmeleri, tür-söylem ilişkisini kavramaları, metin türüyle ilişkili olarak anlatım biçimleri ve düşünceyi geliştirme yollarını içselleştirmeleri amaçlanmaktadır.

Bir Kış Öyküsü metninin dinleme öğrenme alanına ait 4. etkinliğinde verilen metin üzerinden ‘olay, yer, zaman’ gibi öğelerin doldurulması, istenmiştir. Bu öğeler hikâye haritasının öğeleridir. Dolayısıyla etkinlik aracılığıyla metnin hikâye türünde bir metin olduğu fark ettirilmektedir.

Anadolu Uygarlıkları metninin 3. etkinliğinde şiirdeki ‘kişileştirme’lerin bulunması istenmiştir. Söz sanatları şiir dilinin başlıca karakteristiğidir ve bu etkinlik aracılığıyla öğrencilerin, şiir diline dair farkındalıkları geliştirilmek istenmektedir. 7. etkinlikte “ ‘Anadolu, uygarlık, ana dil, toprak, medeniyet vs.’ kavramlarının da yer aldığı bir şiir yazınız. Şiirinizi yazım ve noktalama yönünden düzenleyip arkadaşlarınızla

paylaşınız.” (MEB, 2018d: 131) şeklindeki yönergeyle öğrencilerden, belirlenen türde metin yazmaları beklenmektedir. Böylece öğrencilerin ‘metin türü farkındalıkları’nı uygulama boyutunda, metin yaratma sürecine dâhil etmeleri beklenmektedir.

Burada Dur metninin 3. etkinliğinde hikâye edici metin özelliği gösteren okuma metninin ‘kişiler, olay, yer, zaman’ gibi unsurlarının bulunması istenmiştir. Bir önceki metnin 4. etkinliğiyle aynıdır ve ‘hikâye haritası’ tekniğine dayanmaktadır. 4. etkinlikte bazı paragraflar verilmiş ve paragraflara özgü anlatım biçimlerinin bulunması istenmiştir.

Ergenekon Destanı metninin 3. Etkinliğinde, okuma metninin ‘kişiler, olay, yer, zaman’ gibi unsurlarının bulunması istenmiştir. Etkinlik, ‘hikâye haritası’ tekniğine dayanmaktadır. Ortaokul Türkçe derslerinde, bütün sınıf seviyelerinde hikâye haritası tekniğinin uygulandığı etkinlik tipine çokça yer verilmiştir. 4. Etkinlikte okuma metnindeki abartılı ifadelerin bulunması istenmiştir. Çünkü işlenen metin ‘destan’ türünde bir metindir ve bu türde abartılı ifadelere rastlanması normaldir. Öğrencilerde de ‘destan’ türünden metinlerin bu özelliğine dair farkındalık oluşturulmak istenmektedir. 5. etkinlikte ise metne yönelik olarak bazı özellikler listelenmiştir ve bu özelliklerden metne uygun olanların işaretlenmesi istenmektedir. Öğrenciler bu listeyi inceleyecek ve metne uygun olanları seçecektir. Böylece ‘tür’ün belirleyiciliği bağlamında geçerli olan metinsel özellikleri, ‘metin türü farkındalığı’ üzerinden içselleştirecek, bir tür bilgisi oluşturacaktır. Ortaokul Türkçe dersi ders kitaplarında yer alan en özgün etkinliklerden birine 9. etkinlikte rastlamaktayız. Etkinliğin a şıkında öğrencilerden, verilen çizgi romanı okumaları istenmekte; b şıkında ise öğrencilere “Siz de okuduğunuz Ergenekon Destanı’nın beğendiğiniz bir bölümünü çizgi roman hâline getiriniz.” (MEB, 2018d: 144) şeklinde bir yönerge verilmektedir. Öğrencilerden bir çizgi roman yaratmalarının, eş zamanlı bir biçimde görsel-yazılı metin oluşturmalarını istenmesi ‘metin türü’ bakımından dikkat çekicidir. Etkinlik, öğrencileri çok farklı bir metin türüne teşvik edip metin/tür çeşitliliği sağlarken öğrencilerin ‘metin türü farkındalığı’nı farklı bir yönde geliştirmesi bakımından önemlidir.

Kalbin Sesi metninin 8. etkinliğinde öğrencilerin istedikleri metin türünde yazı yazmaları istenmektedir:

8. ETKİNLİK

Seçtiğiniz herhangi bir konu ve türde yazı yazınız. Yazınızı yazım ve noktalama yönünden düzenleyip arkadaşlarınızla paylaşınız.

(MEB, 2018d: 163)

Bu etkinlik aracılığıyla öğrencilere serbest yazma çalışması yaptırılmaktadır. Böylece öğrenciler, süreç ve ürün odaklı olarak ‘tür’ bilgilerini harekete geçireceklerdir.

Geçen Zaman metninin 5. etkinliğinde metinde geçen ‘kişileştirme’lerin bulunması istenmiştir. Anadolu Uygarlıkları metninde de, daha önceki sınıf seviyelerinde de bu etkinliğe benzer etkinlikler bulunmaktadır. 8. etkinlikte ise verilen konu ile ilgili şiir yazılması istenmektedir.

Değirmende Döner Taşım metninin 4. etkinliğinde hikâye haritası tekniğine başvurulmakta ve öğrencilerden metindeki ‘kişiler, olay, yer, zaman’ gibi öğeleri bulmaları istenmektedir. 8. Sınıf öğrencileri için hikâye haritası tekniğinin bir parçası olarak ‘anlatıcı ve bakış açısı’ ögesinin de gündeme getirilmesi de gerekir. Oysaki bu ögenin, hikâye haritasının uygulandığı etkinliklerde çoğunlukla ihmal edildiğini görmekteyiz.

Satılık Ev metninin 8. Etkinliğinde, verilen konu ile ilgili bir hikâye yazılması, yazılan metinlerin yazım ve noktalama yönünden kontrol edilmesi istenmektedir.

Yunus Emre’nin Mezarları metninin 9. etkinliğinde ise bazı kişilerin hayatları araştırılarak sevgi konulu iki dördlük yazılması istenmekte, böylece şiir türü öncelenmektedir.

Emine Teyze’nin Çilek Reçeli metninin 6. etkinliği “Reçel yapım evinde çalıştığınızı düşününüz. Bir reklam metni hazırlayarak ‘Emine Teyze Reçelleri’ni tanıttığınızı konuşma yapınız.” (MEB, 2018d: 205) yönergesiyle öğrencilerin reklam metni oluşturmaları teşvik edilmektedir. Konuşma öğrenme alanına atı bu etkinlik

aracılığıyla öğrencilerin reklam metni oluşturacak olmaları; ‘tür’ çeşitliliği kadar, medya okur-yazarlığı bakımından da önemlidir.

Yürekdede İle Padişah metninin 4. etkinliğinde ‘gerçek’ ile ‘kurgusal’ öğelerin bulunması istenmiştir. İşlenen metin ‘masal’ türünde olduğu için böyle bir etkinliğe başvurulmuştur. 5. etkinlikte, işlenen metne ait videonun internetten bulunup izlenmesi istenmiştir. Bu etkinlikle izlenecek metin ile okunacak metin aynıdır. Bu etkinlikle aynı metnin farklı ‘tür’lerde ortaya çıkan çeşitliliğine dikkat çekilmektedir. 8. etkinlikte bir bölümü verilen masalın, tahmin ettirme tekniğiyle devamının yazılması ve metinsel bir bütünlük oluşturulması istenmiştir. Etkinlik, yazma becerisine yönelik uygulama düzeyinde bir etkinliktir.

Aliya İzzet Begoviç ve Özgürlük Mücadelesi metninin 6. etkinliğinde bir gezi yazısı verilmiştir ve bu metinden hareketle öğrencilerin de bir gezi yazısı yazmaları istenmektedir. Okuma metni ile yazma metnini farklı türde metinler olması dikkat çekicidir. *Aliya İzzet Begoviç ve Özgürlük Mücadelesi* metni biyografik bir metin iken yazma öğrenme alanında ‘gezi yazısı’ türünden bir metin oluşturulması beklenmektedir.

Bu bağlamda denilebilir ki 8. Sınıf Türkçe dersi ders kitabında yer verilen etkinliklerde/sorularda da amaçlanan temel kazanımlardan birisi öğrencilerde ‘metin türü farkındalığı’ni geliştirmektir ve bu amaçla da farklı tipte etkinliklere/sorulara çokça başvurulmuştur. 8. Sınıfta ‘metin türü farkındalığı’ni esas alan etkinliklere/sorulara en çok yer verilen öğrenme alanı ‘yazma’dır. Yazma öğrenme alanında, diğer sınıflarda olduğu gibi verilen bir konu, bir söz ya da bir görsel ile ilgili olarak belirli ‘tür’lerde metin oluşturmaya yönlendirici etkinlik sayısı çoğunluktadır. Zaman zaman da ‘tür’ adı zikredilmeksizin serbest yazma çalışmalarına başvurulmuştur. Ayrıca tahmin ettirme yoluyla, bir bölümü verilen metnin devamının yazdırılması şeklindeki etkinlikler de söz konusudur. 8. Sınıfta edebî metinlerin yanı sıra ‘döviz, slogan, reklam metni, haber yazısı’ gibi çok farklı türde metinlerin de kullanılması dikkat çekicidir. Bu bakımdan metin türü açısından bakıldığında 8. Sınıf Türkçe dersi ders kitabında metinsel çeşitliliğin oldukça fazla olduğu söylenebilir. Öykü, şiir, haber metni, tanıtma yazısı, deneme, afiş, slogan, fabl, masal, e-posta, efsane, destan, biyografi vb. türlere yer verilmiştir. Okuma öğrenme alanıyla ilişkili olarak karşılaştırmalar yapma, analiz yapma, söz sanatlarını bulma,

eşleştirme, listelenmiş maddelerden metnin türüne uygun olanları seçme gibi etkinlikler öncelenmiştir. Konuşma öğrenme alanında ise hikâye, sohbet, tanıtma yazısı gibi farklı türlerle anlatma, hazırlıklı ve hazırlıksız konuşmalar yapma, afiş hazırlama, haber metni oluşturma gibi eylemselliği öne çıkarılmaktadır. Bunun dışında canlandırmaya dayalı metin kullanımı da dikkat çekicidir. Dinleme öğrenme alanında ise dinletilen metnin hikâye haritasının çıkarılması esas alınmıştır.

Bu bağlamda 8. Sınıfta da 5, 6 ve 7. Sınıfta olduğu gibi, ‘metin türü farkındalığı’ni esas alan etkinliklere/sorulara, anlama öğrenme alanlarından okuma (dinleme/izlemeye göre); anlatma öğrenme alanlarından da yazma (konuşmaya göre) öğrenme alanı içerisinde daha fazla yer verilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmamızın bulgular ve tartışma bölümüne bağlı olarak ortaya çıkan sonuçları ve bu sonuçlarla ilişkili önerilerimizi şöylece sıralayabiliriz:

1. Ortaokul Türkçe dersinin başlıca amaçlarından biri, öğrencilerin ‘metin türü farkındalığı’ni geliştirmektir. Öğrencilerin anlama ve anlatma becerilerinin üst seviyelere çıkarılmasında ‘metin türü farkındalığı’nın önemli bir işlevi vardır. ‘Metin türü farkındalığı’ öğrencilerin dinledikleri/izledikleri ve okudukları metni anlamlandırmaları ve kendilerini sözlü, yazılı ve görsel araçlarla anlatmaları süreçlerini daha etkin geçirmelerini sağlar. Bu bakımdan 2018 yılı *Türkçe Dersi Öğretim Programı*’nda (TDÖP) öğrencilerin ‘metin türü farkındalığı’ni geliştirmek için kazanımlara çokça yer verilmiştir.
2. TDÖP’de ‘metin türü farkındalığı’ni esas alan kazanımlar; dinleme/izleme, konuşma, okuma ve yazma öğrenme alanlarına göre dağıtılmış, böylece öğrencilerin bütünleşik olarak ‘metin türü farkındalığı’ edinmeleri amaçlanmıştır.
3. TDÖP, ortaokul seviyesinde tüm sınıflara göre hangi türden metinlerin kullanılacağına dair yönlendirmeler de bulunmaktadır. Bu yönlendirmede metinlerin tür çeşitliliğine göre seçilmesine ve kullanılmasına dikkat çekilmektedir.
4. TDÖP’de okuma ve yazma öğrenme alanlarında ‘metin türü farkındalığı’ni esas alan kazanımların daha çok yer aldığı ve ayrıntılandırıldığı görülmektedir.
5. TDÖP’de ‘metin türü farkındalığı’ ile ilgili kazanımlar daha çok ‘okuma’ ve ‘yazma’ öğrenme alanı odaklıdır. ‘Konuşma’ ve ‘dinleme/izleme’ öğrenme alanlarına yönelik olarak metin türü farkındalığını esas alan kazanımlar artırılabilir.
6. Ortaokul (5-8. Sınıflar) Türkçe dersi ders kitaplarında (2018-2019 eğitim-öğretim yılı, MEB yayını) yer alan metinlerin sınıf seviyeleri üzerinden ‘tür’lere göre dağılımı şu şekildedir:

- Beşinci sınıf Türkçe dersi ders kitabında: 8 şiir, 5 hikâye, 2 tanıtma yazısı, 1 tanıtma, 2 anı, 2 biyografi, 1 masal, 1 hayvan masalı, 1 sohbet, 1 tarif, 1 tiyatro, 1 gazete haberi, 1 çizgi film, 1 deneme, 1 karikatür, 1 röportaj, 1 broşür, 1 gazete yazısı türünden metin kullanılmıştır.
- Altıncı sınıf Türkçe dersi ders kitabında: 4 hikâye, 4 şiir, 4 sohbet, 3 anı, 2 gazete yazısı, 2 broşür, 2 tanıtma yazısı, 1 bildiri, 1 film, 1 otobiyografi, 1 fabl, 1 gezi yazısı, 1 biyografi, 1 tarif, 1 türkü, 1 haber, 1 tiyatro ve 1 efsane türünden metin kullanılmıştır.
- Yedinci sınıf Türkçe dersi ders kitabında: 5 hikâye, 5 sohbet, 5 anı, 3 şiir, 3 biyografi, 3 tanıtma yazısı, 2 deneme, 1 otobiyografi, 1 fabl, 1 efsane, 1 günlük, 1 mektup, 1 masal türünden metin kullanılmıştır.
- Sekizinci sınıf Türkçe dersi ders kitabında: 6 hikâye, 7 şiir, 4 tanıtma yazısı, 3 sohbet, 2 deneme, 2 masal, 1 anı, 1 gazete yazısı, 1 biyografi, 1 tiyatro, 1 efsane, 1 belgesel, 1 destan türünden metin kullanılmıştır.

Bu bağlamda karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır:

Metin Türleri	Sınıflar				Toplam
	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	8. Sınıf	
Şiir	8	4	3	7	22
Hikâye	5	4	5	6	20
Tanıtma Yazısı	2	2	3	4	11
Tanıtma	1				1
Anı	2	3	5	1	
Biyografi	2	1	3	1	7
Otobiyografi		1	1		2
Masal	1		1	2	4
Hayvan Masalı	1				1
Sohbet	1	4	5	3	13
Tarif	1	1			2
Tiyatro	1	1		1	3
Gazete Haberi	1	1			2
Gazete Yazısı	1	2		1	4

Metin Türleri	Sınıflar				Toplam
	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	8. Sınıf	
Film		1			1
Çizgi Film	1				1
Deneme	1		2	2	5
Karikatür	1				1
Röportaj	1				1
Broşür	1	2			3
Bildiri		1			1
Fabl		1	1		2
Gezi Yazısı		1			1
Türkü		1			1
Günlük			1		1
Mektup			1		1
Efsane		1	1	1	3
Destan				1	1
Belgesel				1	1

7. Ortaokul (5-8. Sınıflar) Türkçe dersi ders kitaplarında yer alan ve ‘metin türü farkındalığı’ni esas alan etkinliklerin/soruların sayısı ve öğrenme alanlarına göre dağılımı şöyledir:

Sınıf	Toplam Etkinlik Sayısı	Toplam Soru Sayısı	‘Metin Türü Farkındalığı’ni Esas Alan Etkinlik Sayısı	‘Metin Türü Farkındalığı’ni Esas Alan Soru Sayısı	‘Metin Türü Farkındalığı’ni Esas Alan Etkinliklerin/Soruların Öğrenme Alanlarına Göre Dağılımı			
					Dinleme/ İzleme	Konuşma	Okuma	Yazma
1.5. Sınıf	249	177	77	6	5	13	23	42
2.6. Sınıf	276	168	97	5	3	23	26	50
3.7. Sınıf	258	219	85	3	1	13	42	32
3.8. Sınıf	244	176	85	1	4	21	30	31
Toplam	1027	740	344	15	13	70	121	155

Ortaokul (5-8. Sınıflar) Türkçe dersi ders kitaplarını genel bir şekilde değerlendirmek gerekirse toplam etkinlik sayısı 1027 iken ‘metin türü farkındalığı’ni esas alan toplam etkinlik sayısı 344’dür. Sorulara bakıldığında ise toplam soru sayısı 740 iken ‘metin türü farkındalığı’ni esas alan soru sayısı 15’dir. Dolayısıyla ortaokul Türkçe dersi ders kitaplarında ‘metin türü farkındalığı’ni esas alan etkinliklere/sorulara çokça yer verildiğini ve

öğrencilerde ‘metin türü farkındalığı’nın geliştirilmesinin önemsendiği söylemek mümkündür.

Ancak ‘metin türü farkındalığı’nı esas alan etkinliklere çokça yer verilirken ‘metin türü farkındalığı’nı esas alan az sayıda soru oluşturulmuştur. Bu farkındalığın arttırılması adına soru sayısı da arttırılmalıdır.

Ortaokul (5-8. Sınıflar) Türkçe dersi ders kitaplarında ‘metin türü farkındalığı’nı esas alan etkinliklerin/soruların öğrenme alanlarına göre dağılımına bakıldığında ise yazma becerisi için 155, okuma becerisi için 121, konuşma becerisi için 70, dinleme/izleme becerisi için 13 etkinlik/soru oluşturulmuştur. ‘Metin türü farkındalığı’na dair etkinliklerin/soruların en çok yazma, en az ise dinleme/izleme öğrenme alanıyla ilişkilendirildiği görülmektedir. Diğer bir ifadeyle öğrencilerde ‘metin türü farkındalığı’nı geliştirmek amacıyla anlama becerilerinden okuma, anlatma becerilerinden ise yazma öncelenmiştir. Ortaokul (5-8. Sınıflar) Türkçe dersi ders kitaplarında yer alan ve ‘metin türü farkındalığı’nı esas alan etkinliklerin/soruların sayısı ve öğrenme alanlarına göre dağılımı sınıf seviyelerine göre şu şekildedir:

5. Sınıf Türkçe dersi ders kitabında yer alan etkinlik ve sorulara bakıldığında; toplamda 249 etkinlik, 177 soru bulunmaktadır. Etkinlikler, sorulardan daha fazla oluşturulmuştur. Oluşturulan etkinliklerin çeşitli yöntemler/teknikler esas alınarak farklı becerileri hedef aldığı söylenebilir. Oluşturulan sorular genellikle metin altı sorularıdır. ‘Metin türü farkındalığı’nı esas alan ilgili etkinlik ve sorulara bakıldığında etkinlik sayısı 77, soru sayısı 6’dır. ‘Metin türü farkındalığı’nı esas alan etkinliklerin/soruların, toplam etkinlikler/sorular dikkate alındığında, kayda değer bir orana karşılık geldiği görülür. Bu da ‘metin türü farkındalığı’nın önemsendiğini işaret etmektedir. ‘Metin türü farkındalığı’nı esas alan etkinliklerin/soruların, öğrenme alanlarına göre dağılımına baktığımızda ise, yazma için 42, okuma için 23, konuşma için 13, dinleme/izleme içinse 5 etkinlik/soru ayrılmıştır. Dolayısıyla ‘metin türü farkındalığı’nı esas alan etkinliklerin/soruların daha çok yazma öğrenme alanıyla ilgili olduğu görülmektedir.

6. Sınıf Türkçe dersi ders kitabında, toplamda 276 etkinlik, 168 soru bulunmaktadır. Etkinlikler, sorulardan daha fazla oluşturulmuştur. Oluşturulan etkinliklerin farklı yöntemler/teknikler kullanılarak farklı becerileri hedef aldığı söylenebilir. Oluşturulan sorular genellikle metin altı sorularıdır. ‘Metin türü farkındalığı’ni esas alan etkinliklere/sorularda bakıldığında toplam etkinlik sayısı 97, soru sayısı ise 5’tir. 5. Sınıfta ise ‘Metin türü farkındalığı’ni esas alan 77 etkinlik ve 6 soru bulunuyordu. Dolayısıyla 6. Sınıfta 5. Sınıfa göre, ‘metin türü farkındalığı’ni geliştirme yönünde daha yoğun bir içerikle karşılaşmaktayız. Ayrıca ‘metin türü farkındalığı’ni esas alan etkinliklerin/soruların, toplam etkinlikler/sorular dikkate alındığında, kayda değer bir orana karşılık geldiği görülür. Bu da ‘metin türü farkındalığı’nın önemsendiğini işaret etmektedir. ‘Metin türü farkındalığı’ni esas alan etkinliklerin/soruların öğrenme alanlarına göre dağılımı ise şöyledir: Yazma için 50, okuma için 26, konuşma için 23, dinleme için ise 3’tür. Dolayısıyla ‘metin türü farkındalığı’ni esas alan etkinlikler/sorular daha çok yazma öğrenme alanıyla ilgilidir.

7. Sınıfın etkinlik ve sorularına bakıldığında toplamda 258 etkinlik, 219 soru bulunmaktadır. Bu sınıf seviyesinde de etkinlikler sorulardan daha fazla sayıdadır. 7. Sınıfın etkinlik sayısı 5. Sınıfa göre daha fazlayken 6. Sınıfa göre daha azdır. Soru açısından ise en fazla soru sayısı 7. Sınıfta bulunmaktadır. ‘Metin türü farkındalığı’ni esas alan etkinliklere/sorularda bakıldığında: toplam etkinlik sayısı 85, soru sayısı 3’tür. 7. Sınıfta ‘metin türü farkındalığı’ni esas alan etkinliklerin/soruların sayısında 5. Sınıfa göre artış söz konusu iken 6. Sınıfa göre az da olsa azalma görülmektedir. ‘Metin türü farkındalığı’ni esas alan etkinliklerin/soruların 5. Sınıfta 77 etkinlik 6 soru, 6. Sınıfta ise 97 etkinlik, 5 soru şeklinde olduğu düşünüldüğünde yine de birbirine yakın rakamlardan bahsetmek, dolayısıyla da her sınıf seviyesinde ‘metin türü farkındalığı’nın önemsendiğini söylemek mümkündür. ‘Metin türü farkındalığı’ni esas alan etkinliklerin/soruların öğrenme alanlarına göre dağılımına bakıldığında şöyle bir tabloyla karşılaşılmaktadır: Dinleme/izleme için 1, konuşma için 13, okuma için 42, yazma için ise 32 etkinlik/soru ayrılmıştır. Bu bakımdan ‘metin türü farkındalığı’ni esas alan etkinliklerin/soruların 5. ve 6. Sınıftan farklı olarak daha çok okuma öğrenme alanıyla ilgili olduğu (diğer sınıflarda yazma öğrenme

alanı öne çıkmaktadır), görülmektedir. Okuma öğrenme alanından sonra en çok etkinlik/soru yazma öğrenme alanına aittir.

8. Sınıf etkinlik ve sorularına bakıldığında toplamda 244 etkinlik ve 176 soru bulunmaktadır. Bu sınıf seviyesinde de etkinlikler, sorulardan daha fazla sayıda. 8. Sınıfın etkinlik ve soru sayısı 7. Sınıfa göre daha azdır. 'Metin türü farkındalığı'nı esas alan etkinliklere/sorulara bakıldığında: toplam etkinlik sayısı 85, soru sayısı ise 1'dir. 8. Sınıfta 'metin türü farkındalığı'nı esas alan etkinliklerin/soruların sayısı 7. Sınıfla birbirine yakındır. 8. Sınıfta 85 etkinlik/soru varken 7. Sınıfta bu sayı 88'dir. 'Metin türü farkındalığı'nı esas alan etkinliklerin/soruların 5. Sınıfta 77 etkinlik, 6 soru, 6. Sınıfta ise 97 etkinlik, 5 soru şeklinde olduğu düşünüldüğünde 8. Sınıfın 5. ve 6. Sınıfa da yakın bir sayıda olduğu görülür. Dolayısıyla ortaokul evresinin her sınıf seviyesinde 'metin türü farkındalığı'nın önemsendiğini ve bu hususta dengeli bir dağılım olduğunu söylemek mümkündür. 8. Sınıfta 'metin türü farkındalığı'nı esas alan etkinliklerin/soruların öğrenme alanlarına göre dağılımına bakıldığında ise şöyle bir tabloyla karşılaşılmaktadır: Dinleme/izleme için 4, konuşma için 21, okuma için 30, yazma için ise 31 etkinlik/soru ayrılmıştır. Bu bakımdan 'metin türü farkındalığı'nı esas alan etkinliklerin/soruların 5. ve 6. Sınıfta olduğu gibi yazma öğrenme alanında (7. Sınıfta okuma öğrenme alanı öncelenmektedir) öne çıkarıldığı görülmektedir. Yazma öğrenme alanından sonra en çok etkinlik/soru okuma öğrenme alanına aittir.

8. Ortaokul Türkçe dersi ders kitaplarında yer alan etkinlik ve sorulara bakıldığında yazma ve okuma öğrenme alanları ile ilgili oldukça fazla etkinlik bulunurken konuşma ve dinleme/izleme öğrenme alanları ile ilgili az sayıda etkinlik oluşturulmuştur. Bu da bize bu iki öğrenme alanının ihmal edildiğini göstermektedir. Dinleme/izleme ve konuşma öğrenme alanlarında 'metin türü farkındalığı'nı esas alan etkinliklere de sıkça yer verilebilir.

9. Ayrıca ders kitaplarında drama etkinliklerinin de ihmal edildiği görülmektedir. Drama türüne daha çok yer verilmesi, bu türe yer verilirken de farklı

tekniklerin kullanılması, öğrencilerin anlama ve anlatma becerilerinin geliştirilmesi kadar hedef kitleye görelilik bakımından da önemlidir.

10. Öğrencilerde ‘metin türü farkındalığı’ nı geliştirmek amacıyla, ortaokul Türkçe dersi ders kitaplarına seçilen metinlerde ‘tür’ çeşitliliğine dikkat edildiği görülmektedir. Bu noktada, teknolojik gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan, ‘e-posta, reklam, internet ortamında tanıtı yazısı vb.’ metin türlerine ve öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçları doğrultusunda ‘kısa/uzun film, animasyon vb.’ görsel metin türlerine de yer verilmesi dikkat çekicidir ve metin seçimi açısından olumludur. Görsel okuma ve medya okur-yazarlığı bakımından bu tür metinlere daha çok yer verilmesinde fayda vardır.
11. Ortaokul seviyesinde, öğrencilerin ‘metin türü farkındalığı’ nı geliştirmek adına tür çeşitliliği kadar söylem çeşitliliğine dikkat edilmesi, farklı anlatım tarzlarını içeren metinlere yer verilmesi önemlidir. Örneğin şiir türünden metinler seçilirken pastoral, epik, satirik, lirik türde farklı metin örneklerine yer verilirken betimleyici, öyküleyici vb. metin tiplerinde çeşitlilik sağlanması öğrencilerin metin-tür-söylem ilişkisini içselleştirmesine katkıda bulunacak, anlama ve anlatma becerilerini geliştirecektir.
12. Öğrencilerde ‘metin türü farkındalığı’ geliştirilirken ‘iletişim amacı’na dikkat çekilmesi, iletişim amacı-metin-tür-söylem ilişkisini önceleyen etkinliklere çokça yer verilmesi de yine öğrencilerin anlama ve anlatma becerilerini geliştirici noktalardandır. Bu bakımdan öğrencilerde ‘metin türü farkındalığı’ geliştirilirken öğrencilerin anlama ve anlatmaya dayalı süreçlerde ‘iletişim amacı’ nı da belirlemeleri, iletişim amacı-metin-tür-söylem ilişkisine dair eleştirel ve yaratıcı bir bakış açısını incelemeleri yönünde etkinliklere sıkça yer verilmesi önemlidir.
13. Ortaokul Türkçe derslerinde metin seçimi ve kullanımı noktasında her zaman için metin türü ve söylem çeşitliliği ile ‘metin türü farkındalığı’ nın önemli öğeler olduğu dikkate alınmalıdır.

14. Öğrencilerin anlama ve anlatma becerilerini geliştirmek adına ‘metin türü farkındalığı’nı esas alan etkinliklere sıkça yer verilmeli; ‘metin türü farkındalığı’nın yalnız ‘ürün’ odaklı değil, ‘süreç’ odaklı bir olgu olduğu unutulmamalıdır. Bu bakımdan ‘metin anlamlandırma’ ve ‘metin yaratma’ süreçlerine dâhil edilen temel olgulardan birisi de ‘metin türü farkındalığı’ olmalıdır.
15. Türkçe eğitimi alanında ‘metin türü farkındalığı’ bağlamında ‘metin türü, metin tipi, metin tonu, söylem vb.’ konularla ilgili olarak kuramsal ve uygulamalı tez çalışmalarının alana katkı sağlayacağı dikkate alınmalıdır. ‘Metin türü farkındalığı’nın ortaokul öğrencilerinde ne kadar geliştiği ‘okuma, dinleme/izleme, konuşma, yazma’ öğrenme alanlarının her birine özgü uygulamalı çalışmalarla da ortaya konulabilir.

KAYNAKLAR

- Akbayır, S. 2006. **Cümle ve Metin Bilgisi**. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Aktulum, K. 2014. **Metinlerarası İlişkiler**. Ankara: Kanguru Yayınları.
- Akyol, H. 2010. **Yeni Programa Uygun Türkçe Öğretim Yöntemleri**. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Akyol, H. 2012. **Programa Uygun Türkçe Öğretim Yöntemleri**. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Arıcı, A. F. 2012. **Okuma Eğitimi**. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Aydın, G. 2019. Yazma Eğitimi ile İlgili Kavramlar. **Dil Eğitiminin Temel Kavramları**. (Ed. H. Karatay), 73-102, Ankara: Asos Yayınları.
- Aydın, İ. 2014. Türkçe Öğretiminde Yazılı Anlatım Çalışmalarındaki Sorunlar Üzerine Bir İnceleme. **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 16 (Özel Sayı I): 166-170.
- Belet, D; Yaşar, Ş.2007. Öğrenme Stratejilerinin Okuduğunu Anlama ve Yazma Becerileri ile Türkçe Dersine İlişkin Tutumlara Etkisi. **Eğitimde Kuram ve Uygulama**, 3 (1): 69-86.
- Beyreli, L.; Sönmez, H. 2017. Research Issues Focused on Studies Concerning Bloom Taxonomy and The Revised Bloom Taxonomy in Turkey. **Turkish Studies**, 5 (2): 213-229.
- Birgin, O. 2016. Bloom Taksonomisi. **Matematik Eğitiminde Teoriler**. (Ed.: E. Bingölbali, S. Arslan, İ. Ö. Zembat), 839-860, Ankara; Pegem Akademi.
- Bozkurt, B. Ü. 2018. Okuma ve Yazma Eğitiminde Metin Türlerini Sınıflama Sorunsalı ve Çoklu/Karma Türlerin Öğretimiyle İlgili Öneriler. **Türkçenin Eğitimi-Öğretiminde Kuramsal ve Uygulamalı Çalışmalar-10**. (Haz. N. E. Uzun, B. Ü. Bozkurt), 75-99, İstanbul: Okan Üniversitesi Yayınları.
- Bozkurt, B. Ü. 2019. Türkçe Öğretmeni Adaylarının Metin Türlerini Kavramlaştırma Eğilimleri ve Tür Farkındalıkları. **Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 19 (1): 86-102.
- Çifçi, M. 2001. Dinleme Eğitimi ve Dinlemeyi Etkileyen Faktörler. **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2 (2): 165-177.

- Çiçekler, S. 2006. **Anadil (Türkçe) Öğretiminde Fıkra Metinlerinin Kullanılması**. Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Coşkun, E.; Taş, S. 2008. Ders Kitaplarına Metin Seçimi Açısından Türkçe Öğretim Programlarının Değerlendirilmesi. **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 5 (10): 59-74.
- Demirel, Ö.; Şahinel, M. 2006. **Türkçe Öğretimi**. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Doğan, Y. 2009. Konuşma Becerisinin Geliştirilmesine Yönelik Etkinlik Önerileri. **Türk Eğitim Bilimleri Dergisi**, 7(1): 185-204.
- Doğan, Y. 2011. **Dinleme Eğitimi**. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Duman, A. 2003. Türk Soylulara Türkiye Türkçesi Öğretiminde Metin Seçimi. **Türklük Bilimi Araştırmaları (Türkçenin Öğretimi Özel Sayısı)**, Bahar 2003, XIII: 151-154.
- Göçer, A. 2010. Türkçe Öğretiminde Yazma Eğitimi. **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 3 (12): 178-195.
- Göçer, A. 2018. **Yazma Eğitimi**. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Gökçe, B. 2015. **Metin ve Metin Türlerinin Eğitimde Kullanımı**. Etkinliklerle Hafta Hafta Yazılı Anlatım. (Ed. A. İşcan, S. Baskın), 13-27, Ankara: Nobel Yayınları.
- Günay, V. D. 2013. **Metin Bilgisi**. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Güneş, F. 2007. **Türkçe Öğretimi ve Zihinsel Yapılandırma**. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Güneş, F. 2013a. Türkçede Metin Öğretimi Yerine Metinle Öğrenme. **Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi: Türkçenin Eğitimi Öğretimi Özel Sayısı**, 6 (11): 603-637.
- Güneş, F. 2013b. Türkçe Öğretiminde Metin Seçimi. **Ana Dili Eğitimi Dergisi**, 1(1): 1-12.
- Güneş, F. 2017. **Türkçe Öğretimi: Yaklaşımlar ve Modeller**. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Kana, F; Kurudayıoğlu, M. 2013. Türkçe Öğretmeni Adaylarının Dinleme Becerisi ve Dinleme Eğitimi Özyeterlik Algıları. **Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 9(2): 245-258.
- Karabay, A. 2014. Dinleme Metinlerinin Sınıf İçi Uygulamaları. **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 29 (3): 81-94.
- Karadağ, R. 2016. **Yazma Eğitimi**. İlk ve Ortaokullarda Türkçe Öğretimi: 2015 Programına Uygun. (Ed. F. Susar Kırmızı), 163-210, Ankara: Anı Yayıncılık.

- Karatay, H. 2009. İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Dersi Kitaplarının Metinlerarasılık Ölçütü Bakımından Değerlendirilmesi. **Çeviribilim, Dilbilim ve Dil Eğitimi Araştırmaları**. (Ed. N. K. Yetkiner, D. Duman-), 446-456, İzmir: İzmir Ekonomi Üniversitesi Yayınları.
- Karatay, H. 2010. Türkçe Dersi Öğretim Araçlarında Yapılandırmacılık: Metinlerarasılık . **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 7(14): 155 - 178
- Kavcar, C. 1995. **Türkçe Öğretimi**. Ankara: Rekmay Basımevi.
- Knapp, P; Watkins, M. 2005. **Genre, Text, Grammar: Technologies for Teaching and Assessing Writing**. Sydney: University of New South Wales Press Ltd.
- Kurudayıoğlu, M. 2003. Konuşma Eğitimi ve Konuşma Becerisini Geliştirmeye Yönelik Etkinlikler. **Türklük Bilimi Araştırmaları**, Bahar 2003, XIII: 287-309.
- Kuzu, T. 2004. Etkileşimsel Model'e Uygun Okuma Öğretiminin Türkçe Bilgilendirici Metinleri Anlama Düzeyine Etkisi. **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 37(1): 55-77.
- MEB. 2006. **İlköğretim Türkçe Dersi (6, 7, 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu**. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- MEB. 2018. **Türkçe Dersi Öğretim Programı**. Ankara: MEB Yayınları.
- MEB. 2018a. **5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı**. Ankara: MEB Yayınları.
- MEB. 2018b. **6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı**. Ankara: MEB yayınları
- MEB. 2018c. **7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı**. Ankara: MEB yayınları
- MEB. 2018d. **8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı**. Ankara: MEB yayınları
- Nodelman, P. 2008. **The Hidden Adult: Defining Children's Literature**. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Özbay, M. 2009. **Anlama Teknikleri I: Okuma Eğitimi**. Ankara: Öncü Kitabevi.
- Özbay, M. 2010. **Anlama Teknikleri II: Dinleme Eğitimi**. Ankara: Öncü Kitabevi.
- Özbay, M. (Ed.) 2015. **Yazma Eğitimi**. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Özer, B. 2002. İlköğretim ve Ortaöğretim Okullarının Eğitim Programlarında Öğrenme Stratejileri. **Eğitim Bilimleri ve Uygulama**, 1 (1): 17-32.
- Özmen, R. G. 2001. **Okuma Becerisi, Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu**. Türkçe 1-8. (Ed. L. Küçükahmet), 26-27, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Rıza, E. T. 1999. **Yaratıcılığı Geliştirme Teknikleri**. İzmir: Anadolu Matbaası.

- Sallabaş, M. 2008. İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Okumaya Yönelik Tutumları ve Okuduğunu Anlama Becerileri Arasındaki İlişki. **İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 9(16): 141-155.
- Sever, S. 2004. **Türkçe öğretimi ve Tam öğrenme** (4. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sözen, E. 1999. **Söylem: Belirsizlik, Mübadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite**. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Şimşek, T.; Gündüz, O. 2011a. **Anlama Teknikleri I: Uygulamalı Okuma Eğitimi El Kitabı**. Ankara: Grafiker Yayınevi.
- Şimşek, T.; Gündüz, O. 2011b. **Anlatma Teknikleri I: Uygulamalı Yazma Eğitimi El Kitabı**. Ankara: Grafiker Yayınevi.
- Temizyürek, F; Erdem, İ; Temizkan, M. 2007. **Konuşma Eğitimi**. Ankara: Öncü Kitap
- TDK. 2005. **Türkçe Sözlük**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uzun, L. 2009. Yaratıcı Bir Süreç Olarak Okuma. *Dil Dergisi*, 143: 7-19.
- Uzun, L. 2013. **Metindilbilim: Temel İlke ve Kavramlar**. Genel Dilbilim-II. (Ed. A. Sumru Özsoy, Z. E. Emeksiz), 152-180, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Ünal, Ş. 1999. **Yeni Gelişmeler Işığında Türkçe Öğretimi**. Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi.
- Ünal, F.; Yeğen, Ü. 2013. Türkçe Öğretmenlerinin Okuma Yöntem-Tekniklerini ve Araç-Gereçlerini Kullanma Durumları. **Turkish Studies**, 8(4): 1351-1365.
- Yağmur Şahin, E.; Zorlu Kana, H. 2015. Türk Eğitim Programlarında Konuşma Eğitimi. **Konuşma Eğitimi: Yöntemler-Etkinlikler**. (Ed. A. Şahin), 29-58, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Yıldırım, A.; Şimşek, H. 2013. **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, Ü. 2015. Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Dil Becerilerine Yönelik Öğrenci ve Öğretmen Görüşleri. **International Journal of Languages' Education and Teaching**, 3(1): 429-443.
- Yılmaz, M. 2012. İlköğretim I. Kademe Öğrencilerinin Kompozisyon Yazma Becerilerini Geliştirmede Planlı Yazma Modelinin Önemi. **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 9(19): 321-330.